

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 2

OBSAH

<i>Dagmar Císařová: Nové jevy v boji s kriminalitou</i>	91
<i>Miloš Jestřáb: Stížnost pro porušení zákona v československém trestním řízení</i>	115

СОДЕРЖАНИЕ:

<i>Догмар Цисаржова: Новые явления в борьбе с преступностью</i>	91
<i>Милош Естржаб: Жалоба на нарушение закона в чехословацком уголовном производстве</i>	115

INHALT

<i>Dagmar Císařová: Neue Erscheinungen im Kampf gegen die Kriminalität</i>	91
<i>Miloš Jestřáb: Die Beschwerde wegen Verletzung im tschechoslowakischen Strafverfahren</i>	115

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

JURIDICA 2

OBITU

31

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980

32

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980
v kontextu právního učení

OBITU

33

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980

34

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980
v kontextu právního učení

OBITU

35

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980

36

Prof. JUDr. Karel V. Nový, 1907-1980
v kontextu právního učení

© Univerzita Karlova, Praha 1981

Nové jevy v boji s kriminalitou

(ÚVAHY K APLIKACI TEORIE ŘÍZENÍ)

DAGMAR CÍSAŘOVÁ

1. ÚVOD

I.

Trestní politika, od níž očekáváme, že pomůže omezovat a v dlouhodobé perspektivě likvidovat kriminalitu, je složitým komplexem činností. Otázky boje s kriminalitou jsou dnes aktuální částí činnosti všech státních orgánů i společenských organizací. Koncepce, řízení a koordinace těchto úkolů — to vše je dnes aktuální otázkou práce širokého okruhu zainteresovaných orgánů. V současné době se ocitáme v období, kdy nastupuje nová fáze boje proti kriminalitě, totiž *komplexní pojetí tohoto boje*.

Řízení v této oblasti je složitou otázkou. Musí mít charakter nejširší celospolečenské činnosti, řízené stranickými orgány a prováděné orgány nejširšího dosahu.

Ve sborníku z vědecké konference v září 1977¹⁾ je citováno diskusní vystoupení prof. Růžka, který uvedl: „Usilujeme o výstavbu rozvinuté socialistické společnosti. Podle závěrů XV. sjezdu KSČ je rozvinutá socialistická společnost charakterizována zejména spojováním výsledků vědeckotechnické revoluce s novými společenskými vztahy, komplexním řešením politických, sociálně ekonomických, kulturních a ideově výchovných otázek, což umožňuje uspokojovat stále rostoucí potřeby lidí. Zákonitě proto vzrůstá úloha strany, prohlubuje se socialistická demokracie a práce státních orgánů, roste význam subjektivního činitele, aktivity a uvědomělosti lidí. Stále ve větší míře umožňuje socialistická společnost překonat

¹⁾ Úloha prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností, Sborník z vědecké konference VÚK GP ČSSR, Praha 1978, str. 84 a násl.

živelnost společenského vývoje a společenských jevů a cílevědomě a plánovitě řídit nejen ekonomický, ale i sociální a kulturněvýchovný vývoj. Jsem přesvědčen, že tyto závěry lze uplatnit i ve sféře boje s kriminalitou, že i boj s kriminalitou by měl být řízený, plánovaný a komplexní.“

Výše jsem již řekla, že boj s kriminalitou je dnes aktuální součástí činnosti všech orgánů státních i společenských organizací. Uvažuje se o koncepci a řízení tohoto boje.

Koordinací boje s kriminalitou je v ČSSR pověřena prokuratura. Tato činnost, která je vcelku úspěšná, je pozitivně hodnocena všemi orgány. Souvisí s ní i další problémy a otázky. Během doby se totiž ukazuje, že je třeba naléhavě řešit vzájemný vztah *koordinace* a *řízení* boje s kriminalitou.

Je to dáno i tím, že prokuratura je orgán státu se specifickými úkoly, a že také její postavení v boji s kriminalitou je určitým způsobem těmito úkoly určeno.

V září 1977 se v ČSSR konala mezinárodní vědecká konference o úloze prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností. Na této konferenci, kde vystupovali představitelé teorie i praxe i z ostatních socialistických států, se hovořilo zejména o *roli prokuratury* v tomto boji, přičemž se zdůrazňovalo postavení prokuratury jako *speciálního orgánu boje s kriminalitou*.

Právě role prokuratury jako strážce socialistické zákonnosti však determinuje určitým způsobem i možnosti jejího působení v celém systému orgánů boje s kriminalitou. Tato možnost je totiž svým způsobem omezená.

Na konferenci se mimo jiné upozorňovalo na důležitý problém boje s kriminalitou — vztah koordinace a řízení. Ve svém příspěvku uvedl M. Vlček,²⁾ že „boj s kriminalitou společenské praxe řeší jako součást vědeckého řízení společenských procesů obecně. Tento boj je částí plnění vnitřních funkcí socialistického státu“.

Zdůraznil dále, že mezi orgány podílejícími se na úkolech speciální prevence v užším smyslu, v podstatě představovanými orgány prokuratury, soudy nebo orgány ministerstva vnitra, není jednotný řídicí nebo plánovací článek. Tyto orgány jsou totiž vzhledem k tradiční výstavbě mocenského systému v mechanismu socialistického státu odděleny a jejich vzájemné postavení je rovnoprávné.

Požadavek jednoty při postupu proti kriminalitě vedl zákonitě k postupnému rozvíjení a zesilování koordinace mezi orgány boje s trestnou činností. Úlohu koordinátora v našich podmínkách přitom plní soustava prokuratury. Teoretické zamýšlení, vycházející z analýzy současného stavu

²⁾ Úloha prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností, Sborník z vědecké konference VÚK GP, Praha 1979, str. 117 a násl.

boje s trestnou činností, vede podle Vlčka ve svých důsledcích k otázce: koordinace, plánování nebo řízení?

Vztah koordinace, který zachovává rovnoprávné postavení subjektů boje s trestnou činností, nezahrnuje ještě otázky plánování, organizace a řízení tohoto boje. Tato problematika je už kvalitativně vyšším stupněm. Vztahy koordinace nebo plánování nevyžadují změny ve struktuře a systému orgánů. Jsou to vztahy, které nedosahují intenzity vztahu řízení, ale mohou zabezpečovat jednotu v úkolech a jejich realizaci, zčásti i kontrolu dohodnutých opatření. Vztah řízení znamená už zásahy do mechanismu daného systému, především vytvořením jednotného řídicího centra.

II.

Je zřejmé, že úlohu koordinátora může plnit prokuratura úspěšně. Jde zejména o koordinaci činnosti, pokud jde o vztah mezi orgány činnými v trestním řízení.

Samo řízení boje je však věcí složitější a nejde jen o trestní řízení, protože to je již posledním prostředkem boje s trestní činností. Prevence kriminality musí nutně mít charakter nejširší celospolečenské činnosti, řízené stranickými orgány a prováděné orgány nejširšího dosahu. Které orgány mají ve státním mechanismu socialistického státu takový dosah? Domnívám se, že u nás takovými orgány jsou zřejmě zastupitelské sbory.

Je proto třeba uvážit možnosti a metody práce těchto sborů při řízení boje s kriminalitou a objasnit si teoretické otázky, které s tímto řízením souvisí.

Protože protispolečenská činnost je jev velmi složitý, je i její zkoumání složité a obtížné. Protispolečenská činnost se vztahuje k určitému společenskému systému, má společenský charakter a neexistuje mimo tuto společnost. Sama o sobě je složitým společenským jevem, s určitými vlastnostmi a strukturou.

III.

V této studii se budu zabývat problematikou kriminality obecně. Nejzávažnější součástí protispolečenské činnosti vůbec tvoří kriminalita.

Samo pojetí kriminality prochází stálým vývojem. Nejlépe to dokazují diskuse v sovětské vědě, a to nejen v kriminologii, ale i v dalších vědách, zabývajících se bojem s trestnou činností.³⁾

³⁾ Srov. k tomu podrobně G. S. Avanesov: Kriminologija, Prognostika, Upravlenije, Gorkij 1975, str. 43 a násl., a literatura v práci uvedená.

V současné etapě vývoje společnosti je třeba úzce spojovat vědu s praktickou politickou činností. To se netýká jen kriminologie, ale i ostatních věd, spjatých s bojem s trestnou činností, i věd dalších. Jejich objevy a impulsy mohou být důležitým podnětem k novému chápání problematiky, zejména objevy vědy sovětské.⁴⁾

Je zřejmé, že jde nejen o závažnou otázku teoretickou, ale že tato problematika má i velký praktický dosah. Trestní politika — a zejména *konkrétní metody boje* s trestnou činností musí mít vědecký základ, vycházet z nejnovějších poznatků vědy. Pouze za této podmínky budou tyto metody odpovídat objektivní situaci a bude možno působit na řešení aktuálních problémů.

Je tedy před naší vědou zřejmě první základní problém — *vědecké vymezení pojmu trestné činnosti*.

Pojem kriminality není v literatuře přesně a jednoznačně vymezen. Někdy (byť ojediněle) je chápán tak široce, že zahrnuje *všechny* společensky škodlivé jevy bez ohledu na to, zda jsou postihovány normami právními nebo normami jinými (např. morálními, společenskými apod.). U nás je kriminalita chápána převážně jako porušení norem trestního práva.⁵⁾ Obdobně chápou tento pojem sovětské učebnice kriminologie.⁶⁾ Také Karpec⁷⁾ hovoří v této souvislosti podobně, chápe trestnou činnost jako sociální jev, na str. 66 citované práce výslovně hovoří o trestných činech jako o formách trestné činnosti.

Kriminalita je zřejmě společenským jevem s třídními znaky, neboť hodnocení jednání jako společensky nebezpečného závisí na zájmech a vůli vládnoucí třídy.

Pro účely této práce budeme chápat trestnou činnost u nás jako souhrn všech trestných činů a přečinů, které byly spáchány na našem území. Pokud jde o časový úsek, nebudu se omezovat na konkrétní časové období, budu hovořit o této problematice v současné etapě naší společnosti, tj. o obecných otázkách trestné činnosti v etapě rozvinuté socialistické společnosti v Československu.

⁴⁾ Srov. k tomu D. Císařová: K některým aktuálním problémům metodologie věd zabývajících se bojem s trestnou činností, Čs. kriminalistika 2/1975 a literatura tam uvedená.

⁵⁾ Srov. J. Nezkusil a kol.: Československá kriminologie, Panorama, Praha 1978, str. 8: „Zločinností (kriminalitou) rozumíme souhrn činů sociálně podmíněných, které mají relativně hromadnou povahu, ve zvýšené míře ohrožují společnost a jsou prohlášeny platným zákonodárstvím za trestné činy, resp. přečiny.“

⁶⁾ Srov. např. Kriminologija pod redakcí V. M. Kudrjavceva, Moskva 1976, Juridičeskaja literatura, str. 14: „Trestná činnost je souhrn všech trestných činů, které byly spáchány na určitém území, v určitém časovém úseku.“ Podobně i Kriminologija, 3. vyd., Moskva 1976, redakce J. J. Karpec, V. N. Kudrjavcev, N. F. Kuzněcova, A. B. Sacharov, str. 109.

⁷⁾ I. I. Karpec: Sovremennye problemy ugolovnogo prava i kriminologii, Moskva 1976, Juridičeskaja literatura, str. 65 a násl.; podobně i sborník z vědecké konference AV NDR, konané v listopadu 1980 v Kleinmacnow.

Je nepochybné, že kriminalita je složitý sociální jev. Tento jev je velmi obtížné charakterizovat.

Určení a zařazení kriminality do celého systému společnosti určuje také prostředky, které je možno použít pro boj proti ní.

Protože v současné době se u nás začíná pracovat na aplikaci teorie systémové strukturálního přístupu k rozboru společenských jevů také v oblasti trestního práva a procesu a uvažuje se také o těchto otázkách i z hlediska kriminologie, je třeba, abychom uvážili z těchto pozic i možnosti aplikace těchto metod. Začíná se hovořit o otázkách řízení i v souvislosti s bojem proti kriminalitě.

Při řešení těchto otázek je pochopitelně nutno vyjít z obecných otázek teorie řízení a uvážit, nakolik nám teorie řízení může pomoci v našich problémech.

Úvodem je proto třeba všimnout si některých pojmů teorie řízení a uvážit i názory sovětských kriminologů. Avaněsov⁸⁾ uvádí, že v současné době je nepochybné, že kriminalita je složitý sociální dynamický systém. Uvádí tyto důvody pro své tvrzení: Systém je souhrn prvků, mezi kterými existují určité vztahy. Každý systém tvoří určitý celek, protože to je komplex vzájemně svázaných prvků. Každý systém má strukturu. Ve vztahu k dalším systémům jde o podsystém jiného širšího systému.⁹⁾ Kriminalita je podle Avaněsova sociální jev, který má všechny znaky, charakterizující systém, a zároveň je prvkem širšího „globálního“ společenského systému. Podle něj je kriminalita charakterizována komplexem vzájemně svázaných prvků, jakými jsou formy trestné činnosti, které nazývá (jak výslovně uvádí *podmíněně*) prvky systému.

Kriminalita má dále určitou strukturu. Ve vztahu k prostředí, tj. ke svému okolí, může být považována za prvek vyššího, širšího systému, např. sociálního systému ve společnosti. Formy trestné činnosti mají ve vztahu ke kriminalitě vlastnosti podsystému. Za prvky kriminality je možno podle Avaněsova považovat z hlediska obecné teorie systému i jednotlivé trestné činy. Kromě toho je kriminalita dynamická. Mění se stále pod vlivem vnějších podmínek, „globálního“ společenského systému a jako prvek tohoto systému se také stále mění. Se změnou jednotlivých trestných činů a druhů kriminality se mění i kriminalita jako celek.

Avaněsov však upozorňuje, že kriminalita jako systém má vlastnosti,

⁸⁾ G. A. Avaněsov: Kriminologija, Prognostika, Upravlenije, Gorkij 1975, str. 52 a násl.

⁹⁾ Odkazujeme zde na obecné otázky, řešené v práci V. Afanasjeva: Upravlenije i rešenije, Kommunist 17/1974, str. 38, a na monografii S. E. Vicina: Modelirovanije v kriminologii, Moskva 1974, str. 24.

kteřé jsou charakteristické pouze pro ni.¹⁰⁾ Je totiž negativním sociálním jevem, který působí záporně na společnost. Kvality ostatních sociálních systémů jsou odlišné od kvalit kriminality jako systému. Je tedy podle Avanešova kriminalita kvalitativně odlišným, specifickým systémem, resp. podsystémem v souboru ostatních systémů v socialistické společnosti.

Všechny sociální jevy jakožto dynamické systémy mají tu vlastnost, že se stále vyvíjejí, mění svůj stav a snaží se uchovat svou „aktivitu“. V socialistické společnosti se takové systémy pravidelně vyvíjejí pomocí řízení. Také kriminalita se podle Avanešova pod vlivem působení společnosti mění. Kladné sociální systémy se snaží kriminalitu eliminovat, vzniká tak zvláštní antagonismus mezi kriminalitou a ostatními sociálními systémy jako elementy sociálních systémů společnosti.

Jiný názor zastává Karpec.¹¹⁾ Tento autor zdůrazňuje, že systémový rozbor kriminality je naprosto nevyhnutelný. To však neznamená, že kriminalita sama je systémem. Jestliže pojem „sociální jev“ zaměníme pojmem „systém“, což podle jeho názoru není totéž, dopouštíme se základní chyby. Mohli bychom totiž dojít až k subjektivistickým snahám, ovlivněným teorií řízení systémů, takže bychom se snažili „řídit“ kriminalitu. (Tyto názory se skutečně objevily.) Karpec tvrdí, že jde o záměnu kvalitativní analýzy sociálních jevů (čímž myslí systémově strukturální přístup k otázkám kriminality) s voluntaristickou aplikací teorie systémů na problematiku kriminality. Tvrdí, že *nelze „řídit“ kriminalitu*, ale je možno a nutno na základě hlubokého vědeckého přístupu *řídit proces boje s ní*.¹²⁾

Přitom Karpec sám nikde pojmy, jako je struktura kriminality atd., nenapadá, protože je pochopitelné, že každý sociální jev má určité vlastnosti, z nichž jednou (a to nikoliv nepodstatnou) je právě struktura tohoto jevu.

Jde o velmi závažné otázky, jejichž teoretické řešení má značný praktický dosah. Karpec upozorňuje na problém, který se na první pohled vynořuje. Jestliže je možno řídit systémy, je možno kriminalitu řídit také nebo ne? Je zřejmé, že tato odpověď závisí také na tom, jak kriminalitu z tohoto hlediska budeme chápat.

Dostáváme se tak k nutnosti vysvětlit obecnou teorii systémů a provést teoretickou aplikaci se značnými praktickými důsledky pro potřeby kriminologie, resp. boje s kriminalitou.

¹⁰⁾ Str. 54 práce cit. v poznámce 4.

¹¹⁾ Srov. str. 144 práce cit. v pozn. 1.

¹²⁾ Srov. str. 145 práce cit. v pozn. 7.

2. K TEORII SYSTÉMŮ Z HLEDISKA TEORIE ŘÍZENÍ A VĚD ZABÝVAJÍCÍCH SE BOJEM S TRESTNOU ČINNOSTÍ

I.

Teorii struktury a systému v socialistické vědě jsem se zabývala již ve své monografii o dokazování podrobně.¹³⁾ Omezím se proto jen na některé poznámky.

Strukturální rozbory se objevily jako metody v humanitních vědách již v dvacátých letech tohoto století. Rozvoje dosáhly v 60. letech našeho století a proti módním subjektivně idealistickým směrům buržoazní filozofie postavily vědeckou exaktnost. Kategorie přírodních věd a marxistické filozofie byly přeneseny do konkrétní oblasti dalších společenských věd.

Pro účely naší statě bude třeba charakterizovat i pojmy *struktura* a *systém*.

Oba tyto pojmy se totiž objevily a používají se u nás v oboru věd, zabývajících se bojem s trestnou činností, ne vždy v přesném slova smyslu.

Vinberg s Bělkinem¹⁴⁾ chápou strukturu jako materializovaný uspořádaný souhrn určitých prvků nebo jako výsledek vzájemných vztahů mezi prvky. Strukturou lze ale rozumět i zákonitosti, způsob a charakter vztahů mezi prvky, které tuto strukturu tvoří. Vinberg s Bělkinem potvrzují, že každý objekt (předmět i proces) je ve své podstatě strukturní. *V reálné skutečnosti neexistují nestrukturní objekty, procesy a jevy.* Je to způsobeno zvláštností vývoje hmoty, která má vždy své vnitřní uspořádání a svou vnitřní strukturu. Svět je jediný celek vzájemně svázaných předmětů a jevů, nikoliv jen mechanický souhrn izolovaných předmětů a jevů.

Malá encyklopedie vědeckého řízení¹⁵⁾ uvádí pod heslem Struktura, že je to „vertikálně a horizontálně uspořádaná množina prvků systému (složek a soustavy) a množina vztahů mezi nimi... Struktura je charakteristickým rysem každé soustavy...“.

Pokud jde o pojetí struktury pro naše účely, odkazují na svou definici struktury, uvedenou na str. 10 monografie citované v pozn. 13. Chápu strukturu jako *soubor vztahů* mezi jednotlivými prvky, jako *způsob uspořádání materiálů*.

Jaký je rozdíl mezi rozbory strukturálními a rozbory kauzálními? Roz-

¹³⁾ D. Císařová: Aktuální problémy dokazování v trestním řízení, Univerzita Karlova, Praha 1975, str. 9 a násl.

¹⁴⁾ R. S. Bělkin a A. I. Vinberg: Kriminalistika, obščetěoretičeskije problemy, Moskva 1973.

¹⁵⁾ Malá encyklopedie vědeckého řízení. V. Nosek a kol., Naše vojsko, Praha 1976, díl II, str. 192.

bory kauzální vycházejí z toho, že každý jev má svou příčinu. Rozbory strukturální z toho, že každý objekt má určitou strukturu. To znamená, že při kauzálním zkoumání hledáme odpověď na otázku „proč?“. Ptáme se, *proč* existuje kriminalita, *proč* je svázána s určitými společenskými systémy. Při strukturálních rozborech vycházíme z otázky „jak?“. To znamená, že se ptáme, jak vypadá daný objekt zkoumání, tj. *jaká* je struktura kriminality. Zajímá nás, *jak* je kriminalita svázána s dalšími jevy ve společnosti, *jak* se mění změnou jednotlivých prvků kriminalita jako celek, *jak* lze působit na kriminalitu, *jak* „řídí“ společenské systémy a *jak* působit na další společenské jevy. Je třeba si uvědomit, že strukturální zkoumání zkoumá vnitřní vztahy jevu. Je abstraktní, protože není vázáno na konkrétní jedinečný jev. Umožňuje však zkoumat jevy odděleně a přitom respektovat vztahy mezi nimi. Nejde tedy jen o formálně logické abstrakce, ale o možnosti zkoumání určitých jevů ve vzájemných souvislostech.

Pro boj s kriminalitou to znamená, že nezkoumáme příčiny kriminality, ale uvažujeme o možnostech působení na *jevy*, které s kriminalitou souvisí.

K pojmu systém je třeba uvést následující: Filozofický slovník¹⁶⁾ vysvětluje strukturu jako jednotu vztahů mezi elementy systému, systém je množství vzájemně spolu souvisejících elementů. Celek není pouhou sumou částí, ze kterých se skládá. Je charakterizován zvláštnostmi, které vyjadřují dynamiku určitých procesů jako různost vzájemných vztahů mezi strukturami.

Pro systém je charakteristické, že každý systém má svou *funkci*. Strukturální rozbor není tedy jen rozborem abstraktním. Je to zkoumání funkce systému a schopnosti jedné struktury působit na struktury a systémy další.

To je velmi důležité pro naše úvahy.

Jakým způsobem vysvětluje pojem systém již citovaná Malá encyklopedie vědeckého řízení?¹⁷⁾

„Systém je uspořádaný soubor prvků, vzájemně spojených vztahy mezi jejich vlastnostmi, takže tvoří celek mající společný funkční účel.“ Na str. 203 pod tímto heslem ještě uvádí: „v praxi řízení je zavádění systému na reálné objekty potřebné proto, že:

- umožňuje studium chování objektů, odhalení rozhodujících prvků a nejdůležitějších vazeb,
- umožňuje zaměřit pozornost na zkvalitňování řízení rozhodovacích prvků a tím zlepšit řízení objektu jako celku,
- umožňuje zasahovat do struktury a funkce objektů, upravovat jejich

¹⁶⁾ Filosofičeskij slovar, Moskva 1966.

¹⁷⁾ Práce cit. v pozn. 15, str. 202.

funkční schopnosti a tím dosahovat vyšší efektivity při plnění daných cílů". Také zde se zdůrazňuje funkce a cíl systému.

Je zřejmé, že pojetí systému je v podstatě jednotné a zdůrazňuje jako základ uspořádanost, vztahy mezi prvky a funkčnost, tj. *zaměření k určitému cíli, pro který byl systém vytvořen*.

Z těchto hledisek je tedy třeba uvažovat o kriminalitě, a to nejen o kriminalitě v socialistické společnosti, ale o kriminalitě vůbec.

Je třeba si všimnout těchto otázek:

a) jakou funkci má kriminalita, přijmeme-li jako pracovní hypotézu názor, že kriminalita je systémem,

b) jak je to s uspořádaností souboru prvků, které tvoří strukturu kriminality,

c) jaký je vzájemný vztah mezi vlastnostmi těchto prvků,

d) jaký je vztah kriminality k celkovému globálnímu společenskému systému, zejména kde kriminalita tvoří v tomto systému podsystém?

Teprve po rozboru těchto otázek můžeme uvážit povahu kriminality, tj. zda jde o systém nebo o společenský jev jiné povahy. Konečné vyřešení této otázky nás přivede k otázce aplikace teorie řízení v socialistické společnosti v systému organizace soudnictví a prokuratury z hlediska boje s kriminalitou (a tedy i řešení role zainteresovaných sborů v tomto postoji).

II.

Chceme-li rozebrat výše uvedené problémy z hlediska kriminality, musíme nejdříve zaujmout stanovisko k otázce *struktury kriminality*.

Struktura kriminality je chápána jak v sovětské, tak v naší teorii i praxi z hlediska vzájemných vztahů skupin deliktů, které jsou do těchto skupin řazeny podle určitých důvodů. Sovětská učebnice kriminologie¹⁸⁾ hovoří o struktuře v tom smyslu, že nám dává představu o charakteru skupin a společenské nebezpečnosti kriminality.¹⁹⁾ Podle obecně přijatých hledisek se struktura kriminality zkoumá z hlediska jednotlivých deliktů, daných hlavami zvláštní části trestního zákona; v rámci zkoumání struktury kriminality se zkoumají i delikty řazené jinak, podle jiných hledisek. Jsou to např. otázky kriminality mládeže, zkoumání deliktů spáchaných pod vlivem alkoholu, recidiva apod. Je třeba podtrhnout i význam dalších zkoumání skupin deliktů, protože pro posuzování kriminality jsou důležité i další ukazatele: např. vztah deliktů navzájem (souvisí s otázkou kate-

¹⁸⁾ Srov. učebnice z roku 1976, III. vydání, cit. v pozn. 6, redakce Karpec a kol., str. 112 a násl.

¹⁹⁾ Podobně viz Nezkusilova učebnice, cit. v pozn. 5, str. 000 a násl.

gorizace), motivace, vztah nedbalostních a úmyslných deliktů, otázky nejrozšířenějších deliktů, skupinová trestná činnost apod. Sověští autoři zdůrazňují i význam zkoumání „geografie“ kriminality, tj. otázek souvisejících se specifikou jednotlivých administrativně teritoriálních jednotek apod.

Je zřejmé, že pojem struktury je možno i u kriminality chápat tak, jak jsem uvedla výše, tj. jako způsob uspořádání materiálu, tedy jako rozdělení otázek, které se týkají zkoumání kriminality, do určitých prvků. Ne vždy však existují mezi těmito jednotlivými prvky vztahy, resp. soubor vztahů.

Je zřejmé, že kriminalita jako společenský jev má určitou strukturu, tato struktura je určitým uspořádáním tohoto jevu. Je však třeba zdůraznit, že toto uspořádání je dáno tím, co se považuje za delikt, která jednání jsou prohlašována za a) nebezpečná pro společnost, b) stíhána normami trestního práva. K tomu, aby tyto prvky byly součástí struktury kriminality, musí být splněny obě podmínky, nestačí tedy jen nebezpečnost určitého jednání pro společnost. Uvážíme-li, že strukturální zkoumání zkoumá vnitřní vztahy jevu, je třeba si uvědomit, že to platí jak o jednotlivých prvcích tohoto jevu, tak i o jevu jako celku. Ptáme se na svázanost kriminality a jejích prvků navzájem i na vztahy k dalším jevům ve společnosti.

I když tyto prvky jsou relativně samostatné, *jsou to prvky společenského jevu, který je uspořádán a zkoumán především z hledisek právních norem.*

Vše, co nás zajímá na tomto jevu — i když nezkoumáme jen to, co je právně relevantní, jako je tomu při zkoumání jevu v trestním právu a trestním řízení — je koneckonců dáno normami trestního práva. Abychom určitý jev prohlásili za zajímavý z hlediska kriminality, vycházíme především z toho, co za kriminalitu prohlašuje právní norma. A to je podstatná zvláštnost struktury kriminality a strukturálního rozboru jednotlivých prvků. Platí to ale i pro rozbor kauzální. I když se ptáme, proč existuje kriminalita, proč je svázána s určitými společenskými systémy, vždy při úvaze o kriminalitě vycházíme z toho, co říká právní norma. To, co určitá společnost považuje pro sebe za společensky nebezpečné, je svým způsobem dáno objektivní situací této společnosti, sama právní norma je typickým příkladem výkonu subjektivní činnosti.²⁰⁾ Již to samo o sobě tedy ukazuje na zvláštnosti struktury kriminality.

A jak je to s pojmem systémem, máme-li uvažovat o tom, zda je kriminalita systémem nebo ne?

²⁰⁾ Srov. Leninizem i filosofskije problemy sovremennosti, redakce M. T. Jovčuk a V. V. Mšvenieradze, Moskva 1970, str. 291 a násl.

Avaněšov²¹⁾ uvádí, že kriminalita má všechny znaky, které charakterizují systém a podsystém „globálního“ společenského systému. Podle něho je pro kriminalitu charakteristický komplex vzájemně svázaných prvků, za které považuje druhy kriminality, které nazývá těmito prvky podmíněně. Kriminalita má strukturu a její prvky mají ve vztahu ke kriminalitě opět vlastnosti podsystému. Také z toho, že je kriminalita dynamická, dělá Avaněšov závěr, že je prvkem globálního systému, působí na tento systém a tento systém na ní působí zpětně.

Avaněšov však zdůrazňuje zvláštnosti kriminality jako systému. Jde o negativní, na společnost záporně působící sociální jev. Kvalita ostatních sociálních systémů odpovídá tedy kvalitě kriminality.

Výše jsem uvedla, že proti těm názorům ostře vystupuje Karpec.²²⁾ Karpec sám souhlasí s nutností strukturálních rozborů, chápe kriminalitu strukturně, upozorňuje však, že *nejde o systém*. Podle něj je kriminalita složitým negativním společenským jevem, nikoliv však systémem.

Uvážíme-li to, co bylo výše uvedeno o pojmu systém z hlediska teorie řízení, je třeba zdůraznit, že pro systém není charakteristická pouze určitá struktura. (Uznáme-li vůbec strukturu kriminality za kvalitativně stejnou jako u ostatních jevů.) Struktura je vlastností každého objektu, který existuje v reálném světě.

Systém má však ještě další vážnou vlastnost, která právě jednotlivé prvky spojuje v celek. Je to funkce tohoto systému.

Co je funkce systému? Malá encyklopedie řízení²³⁾ definuje funkci jako schopnost systému a jeho prvků realizovat určitou cílově zaměřenou činnost. Pojem funkce se promítá v různých významech, ve společenských vědách jde např. o určitý okruh činnosti společenských organizací. Na podkladě znalostí funkce a povahy vazeb prvků nějakého systému lze podle Encyklopedie poznat, resp. konstruovat funkci systému jako celku.

A tady jsme nutně na rozpacích. Řekneme-li, že kriminalita je systémem, pak se nutně ptáme, jaká je funkce kriminality. V tu chvíli vidíme, že tato otázka je nesmyslná. *Kriminalita žádnou funkci nemá*. Kriminalita má určité důsledky, působí negativně na společenský systém jako celek, na některé podsystémy tohoto celku zvlášť výrazně; některé systémy ve společnosti jsou speciálně vytvořeny k eliminaci kriminality, ale nedá se říci, že kriminalita je druhem systému. Není ani podsystémem ve společenském systému jako celku.

Kriminalita je negativním jevem, který překází společenskému systému v plnění jeho základních funkcí.

²¹⁾ G. A. Avaněšov: dílo cit. v pozn. 3, str. 53 a násl.

²²⁾ Viz práce citovaná v pozn. 7, str. 67 a násl.; týž autor, str. 144 a násl. této práce.

²³⁾ Dílo cit. v pozn. 15, str. 217 a násl.

Kriminalita je jev společenský a je tedy determinována jinak než např. nemoc, se kterou bývá někdy srovnávána. (A to i v těch případech, kdy jde o choroby podmíněné sociálně. Nelze dělat jednoduchá rovnítka a zjednodušené srovnání mezi přírodními jevy a jevy společenskými.) Těmito víceméně nevědeckými srovnáními se nebudu dále zabývat.

III.

Jestliže tedy dojdeme k závěru, že kriminalita není systémem, znamená to, že na úseku kriminality není možné řízení?

Řízení²⁴⁾ je chápáno v literatuře jako uvědomělá aktivní činnost, v jejímž rámci řídicí subjekt (řídicí centrum) stanoví cíle, ovlivňuje metody a chování řízení (výkonných) prvků (objektů), aby celá řízená soustava optimálně plnila určené funkce a dosahovala stanovených cílů v určitém čase a kvalitě. Řízení je možné jen tehdy, jestliže je znám cíl a účel chování soustavy. Pod pojmem řízení je možno chápat jednak *proces*, jednak *systém*. V procesu řízení se uskutečňují vytyčené cíle. Řízení jako systém je souhrn řídicích orgánů, teoretických poznatků, organizačních norem, technických prostředků a zařízení. Proces i systém se vzájemně ovlivňují a podmiňují.

Domnívám se, že řízení kriminality skutečně možné není. I ti autoři, kteří kriminalitu považují za systém, mluví pouze o „řízení“, ne však o „řízení kriminality“. Jakožto společenský jev není kriminalita přímo řiditelná, šlo by o zjednodušení a nedialektické chápání možnosti státu. Určité působení na kriminalitu je možné. Je však zřejmé, že jde o *řízení systémů*, které jsou vytvořeny pro boj s kriminalitou výlučně, a o řízení v systémech dalších, které pomáhají těmto systémům speciálním. Proto jde o řízení v rámci *globálního společenského systému* a jeho podsystému, nikoliv „o řízení kriminality“ jako společenského jevu.

Karpec uvádí, že „vést boj s trestnou činností a vést boj za překonání a v konečné fázi za likvidaci trestné činnosti jsou pojmy, které nejsou ani svým objemem ani svým obsahem totožné. Předpokládají totiž různý stupeň úsilí státu a společnosti a uskutečňují se na různé úrovni“.²⁵⁾

²⁴⁾ Srov. dílo cit. v pozn. 15, díl II, str. 142 a násl.

²⁵⁾ I. I. Karpec: *Sovremennyye problemy ugolovnogo prava i kriminologii*, Moskva 1976, str. 145.

Výše jsme řekli spolu s Karpecem, že není možné „řídít“ kriminalitu, ale že je možné a také nutné řídit proces boje s tímto protispolečenským jevem.

Jaký vztah má boj s trestnou činností a nauka o řízení? Řízení ve sféře boje s trestnou činností je specifické tím, že jde o boj se zvláštním záporným společenským jevem, je třeba tento jev nejenom potlačit, takže je třeba provádět různá obecná společenská opatření, ale také tím, že je třeba zabránit jednotlivcům, aby páchali trestné činy, případně je třeba je pohnat k trestní odpovědnosti. Proto na jedné straně se přechází od práce jednotlivců-specialistů v úzkém oboru trestního procesu k plánovité práci celých kolektivů, na druhé straně je třeba tyto procesy řídit a zároveň se zaměřovat na prevenci. To je ale pouze první stupeň řídicí činnosti. Karpec²⁶⁾ uvádí i úrovně další. Druhým stupněm řízení je podle něj řízení orgánů, které vedou boj s trestnou činností, tj. jde o řízení speciálních systémů. Konečně třetí úroveň řízení, která je podle něj nejvyšší, je plánování společenských a státních opatření, které vedou k vytváření a uskutečňování určitých společenských vztahů. Tedy sociální plánování je podle něj zároveň plánování opatření důležitých pro boj s trestnou činností.

Je zřejmé, že otázky řízení soudnictví a prokuratury vyžadují zvláštní pozornost z hlediska teorie řízení vůbec. I když nesouhlasím s názory Avanesovými na kriminalitu jako systém a považuji Karpecovo pojetí za jediné možné z hlediska teorie systému a struktury, domnívám se, že Avanesovo pojetí objektů a subjektů řízení nám může být východiskem pro stanovení úkolů orgánů justice a prokuratury.²⁷⁾

Je třeba si všimnout speciálních otázek orgánů, které bezprostředně uskutečňují boj s trestnou činností, i orgánů obecného dosahu a stanovit přesné cíle těchto orgánů.

Růžek uvádí (viz dílo cit. v pozn. 1), že je nutné plánovitě řídit nejen ekonomický, ale i sociální a kulturněvýchovný vývoj a rozvoj společností. I boj s kriminalitou by měl být podle něj řízený, plánovaný a komplexní. Požadavek koordinovanosti akcentovaný některými teoretiky a praxe je nepochybně v některých směrech odůvodněný a svědčí o realistickém přístupu. Samotný však podle Růžka nepostačuje.

²⁶⁾ Dílo cito. v pozn. 25, str. 156 a násl.

²⁷⁾ Avanesov: dílo cit. v pozn. 8, str. 346 a násl.

Tyto myšlenky získávají stále více stoupenců mezi sovětskými kriminology i kriminology ostatních socialistických zemí a naprosto jednoznačně vyplývají z výsledků kriminologických výzkumů.

Neustále se potvrzuje, že kriminalita je důsledkem interakce mnoha kriminogenních a antikriminogenních faktorů. Úspěchy v boji s kriminalitou jsou nerozlučně spojeny se socialistickými společenskými přeměnami a s využíváním možností socialistické společnosti a jejich zákonitostí. Hlavní pozornost musí být obrácena k *prevenci* trestné činnosti.

V tomto světle je patrné, že boj s kriminalitou značně převyšuje rámce i možnosti orgánů činných v trestním řízení a jejich resortů a musí být záležitostí hlavně stranických orgánů, celé soustavy státních orgánů, řady resortů, hospodářských a kulturních organizací, vědeckovýzkumných institucí, společenských organizací, celé veřejnosti i jednotlivých občanů.

Podstatného zvýšení účinnosti boje s kriminalitou nelze dosáhnout jednotlivými krátkodobými kampaněmi, ale důsledným uplatňováním celého komplexu sociálních, ekonomických, kulturněvýchovných, organizačních a právních opatření. Koncentrovat a sladit úsilí všech těchto složek v komplexní systém boje proti kriminalitě a orientovat tento systém rozhodujícím směrem a rozhodující úkoly a oblasti lze pouze při soustavném řízení stranickými a státními orgány. K hlavním nástrojům tohoto řízení patří zejména náležitě propracovaná zákonná úprava boje s kriminalitou a plánování boje proti kriminalitě (takzvané kriminologické plánování).

II.

Hlavními subjekty kriminologického řízení a plánování v soustavě orgánů socialistického státu by měly být podle názoru výše uvedeného zastupitelské sbory. V souladu s ním se domnívám, že by bylo vhodné, kdyby v první řadě Federální shromáždění přijímalo plán komplexních opatření boje s kriminalitou v ČSSR, obdobně jako schvaluje střednědobý státní plán rozvoje národního hospodářství. Federální shromáždění jako nejvyšší orgán státní moci v ČSSR by mělo i dostatek možností plnění tohoto plánu boje s kriminalitou prověřovat. Ve vztahu ke společenským organizacím by ovšem mohlo uplatnit pouze koordinační roli. Analogický postup by byl žádoucí i u České národní rady a u Slovenské národní rady. Podnětem k přijetí plánu by se mohlo stát projednávání zprávy o stavu socialistické zákonnosti a předkládané Nejvyšším soudem a Generální prokuraturou.

Již v současné době jsou plány komplexních opatření boje s kriminalitou přijímány na úrovni krajů a okresů krajskými a okresními národními výbory. Takové plány jsou zpracovávány i v některých městech a obcích

i v některých podnicích a závodech. Tato praxe je správná a snahy o její prohloubení lze jen vítat.²⁸⁾

Na nutnost toho, aby se zastupitelské orgány ještě více zapojovaly do řešení celospolečenských úkolů a problémů, upozorňují i projekty, vypracovávané Ústavem státu a práva ČSAV při zpracovávání úkolů SPZV atd. Je to v intencích XV. sjezdu KSČ, který ocenil kladné výsledky práce národních výborů a jejich vliv na rozvoj hospodářského a společenského růstu. Zároveň jim uložil i *další rozvíjení* politické a organizátorské činnosti.

Právě jedním z těchto úkolů je i *otázka náplně* jejich činnosti v boji s kriminalitou. Je třeba se zamyslet dále i nad tím, které otázky je třeba řešit *centrálně* a které mají řešit orgány *nižších stupňů*, bez významu není ani to, *které orgány* zastupitelských sborů se mají zabývat těmito otázkami a v jakém *směru* atd. A konečně je třeba uvážít metodiku práce a rozborů problematiky.

Boj proti kriminalitě v ČSSR je rozvíjen po dvou základních liniích — přímo orgány činnými v trestním řízení, orgány a složkami dalšími — jako součást jejich vlastní práce, která není zaměřena (na rozdíl od práce orgánů činných v trestním řízení) výlučně na boj proti kriminalitě.

V současné době je zvýšená pozornost věnována zejména některým základním problémům: hospodářské kriminalitě, kriminalitě mládeže, trestné činnosti pod vlivem alkoholu a recidivě apod. Na to vše se zaměřuje zejména pozornost orgánů činných v trestním řízení. Řídící roli hrají stranické orgány. Základem koordinovaného boje proti kriminalitě bylo usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 8. 10. 1971, na jehož základě byla přijata další stranická a vládní usnesení. Vlády republik přijaly další usnesení, která projednávají resorty a národní výbory všech stupňů. Tato opatření měla za cíl vytvořit ucelený *systém* ochrany společnosti před kriminalitou i před protispolečenskou činností v širším slova smyslu.

V krajích a okresech jsou pod vedením územních stranických orgánů přijímány komplexní plány boje proti kriminalitě. V hlavním městě Praze byl schválen předsednictvem MV KSČ dne 14. 7. 1976 „Plán koordinovaných opatření v boji proti kriminalitě na území hl. města Prahy na léta 1976–1980“. Také v krajích se přijímají komplexní plány boje proti kriminalitě.

Ne všechny tyto plány jsou však totožné. V některých krajích je jiný způsob prevence kriminality, jiné rozdíly jsou dány opět specifickými problémy té které jednotky apod. Plány jsou zaměřeny na rozhodující oblasti kriminality v příslušném kraji.²⁹⁾

Pokud jde o jednotlivé oblasti kriminality, je možno uvést, že plány se na úseku boje proti ekonomické kriminalitě opírají zejména o usnesení

²⁸⁾ Viz práce cit. v pozn. 1.

²⁹⁾ K těmto otázkám mají obsáhlá zhodnocení generální prokuratury ČSR, SSR a ČSSR.

vlády ČSSR č. 300/71. Problematika této trestné činnosti je pravidelně projednávána na poradách orgánů činných v trestním řízení, zejména formou širokých meziresortních porad.

Na úseku boje proti kriminalitě mládeže je základním dokumentem usnesení vlády ČSSR č. 67/75. V krajích však nejsou většinou samostatné územní plány. Problematice mládeže se věnuje pozornost v rámci celkového hodnocení boje proti kriminalitě. Národní výbory se problematikou mládeže zabývají ve speciálních dokumentech vydaných k otázkám ochrany mládeže nebo v plánech koordinovaných opatření.

Problematikou boje proti kriminalitě pod vlivem alkoholu se zabývají orgány národních výborů (provádějí např. pravidelné kontroly a проверки dodržování dohodnutých postupů při prodeji alkoholických nápojů apod. Přijímají se i opatření k důslednějšímu uplatňování sankcí vůči osobám, které si přivodily pracovní neschopnost požitím alkoholu nebo které narušují léčebný režim požíváním alkoholu apod.). Koordinujícím orgánem na tomto úseku jsou zejména protialkoholní sbory. Na jejich činnosti se také podílí prokuratura. Problematika kriminality pod vlivem alkoholu bývá také často projednávána na meziresortních poradách.

S touto otázkou souvisí i problematika trestných činů v dopravě, která je většinou řešena v souvislosti s bojem proti alkoholu.

Na úseku boje proti recidivě vycházejí opatření zejména z usnesení vlády ČSSR č. 114/74. Úkoly jsou zahrnuty v krajských a okresních plánech orgánů činných v trestním řízení a v plánech národních výborů. Problematika recidivy je projednávána na meziresortních poradách, koordinace v oblasti postpenitenciarání péče se uskutečňuje v komisích nápravně výchovné činnosti rad KNV a ONV.

Aktivita národních výborů při přípravě a realizaci plánů komplexních opatření v boji proti kriminalitě je hodnocena zejména v dokumentech prokuratury kladně. Komise ochrany veřejného pořádku, které organizačně zabezpečují koordinaci jak ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení, tak i ke společenským organizacím a odvětvovým komisím národních výborů, projevují značnou iniciativu a poskytují mnohdy i metodickou pomoc odvětvovým komisím národních výborů.³⁰⁾ Národní výbory přijímají usnesení o komplexních opatřeních hospodářských organizací, které řídí, apod.

Také výbory lidové kontroly při národních výborech svou prověřkovou činností a uplatňováním získaných poznatků hrají důležitou roli.

Kladnou roli sehrály i zemědělské správy, které v některých okresech navrhuji komplexní opatření pro všechny zemědělské závody, které řídí, někde společně se Svazem družstevních rolníků.

³⁰⁾ Např. Severomoravský KNV rozpracoval koncepci právní výchovy a propagandy a stanovil úkoly pro jednotlivé odvětvové odbory, NV hl. města Prahy vydal metodický pokyn pro činnost občanských výborů na úseku ochrany veřejného pořádku apod. To vše svědčí o správném komplexním pojetí prevence kriminality.

To vše jsou zajímavé poznatky o působení národních výborů v boji proti kriminalitě. Ukazuje se, že jde o činnost, která je všemi příslušnými složkami — nejen orgány činnými v trestním řízení, považována za velmi důležitou. Koordinace, prováděná prokuraturou, se týká společných otázek.

Tyto problémy jsou však svým způsobem problémy a úkoly pro každý orgán dílčí. V boji proti kriminalitě zatím podle mého názoru nevidíme dostatečnou *společnou jednotnou koncepci s rozdělenými úkoly* pro ten který orgán.

Zřejmě se však ocitáme v období, kdy nutně nastupuje nová fáze boje proti kriminalitě a tou je *komplexní pojetí* tohoto boje.

V již citovaném projevu na vědecké konferenci uvedl k této otázce prof. Růžek:³¹⁾ „Boj proti kriminalitě se orinetuje na odstraňování nebo alespoň neutralizaci příčin a podmínek kriminality, na vytváření společenského prostředí páčání trestných činů nepříznivého a posilování zábran páčání trestných činů. Pozitivně působí na vývoj kriminality socialistické společenské přeměny a výchovy rozvinuté socialistické společnosti. Ovšem velmi pozitivní společenské procesy mohou mít i své záporné stránky. Např. proces industrializace a urbanizace může oslabit sociální vztahy a sociální kontrolu a vést ke koncentraci kriminálních žvlů. Růst životní úrovně bez upevňování socialistických mezilidských vztahů a prohlubování výchovné a sociální práce může vést u zaostalé vrstvy populace k oživení alkoholismu a korespondujících kriminálních aktivit. I nedostatečné sladění ekonomického a kulturně sociálního rozvoje města se může projevit růstem některých forem kriminality. Své kriminologické aspekty má nejen národohospodářská politika (investiční politika, cenová politika aj.), ale i kulturní politika, školská politika, zdravotnická politika, sociální politika v užším slova smyslu apod. To vše svědčí o nespočetných vazbách mezi kriminologickým, sociálním a ekonomickým plánováním. Perspektivně bude patrně správné přejít od samostatných plánů komplexních opatření boje s kriminalitou a od samostatných národohospodářských plánů k práci jediného plánu ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje (na úrovni republiky, kraje, okresu, města, příp. i obce, podniku či závodu), který by zahrnoval i část věnovanou opatřením boje proti kriminalitě.“

A dále uvedl: „... Základním předpokladem nastíněné náročné koncepce komplexního a plánovitého boje s kriminalitou je důsledné uplatňování

³¹⁾ Dílo cit. v pozn. 1, str. 87 a násl.

vedoucí role strany. Rozhodujícím subjektem řízení společenských procesů, k nimž patří i boj s kriminalitou, je samozřejmě strana. Její řídicí činnost je i hlavní zárukou komplexnosti a plánovitosti boje s kriminalitou, sjednocení boje všech, kdo na tomto boji participují, a jeho účinnosti.“

Komplexní plány tedy nutně musí vycházet ze širokého pojetí prevence. Prevence kriminality by měla být součástí celého plánu rozvoje jak státu, tak konkrétní lokality.

IV.

A tady jsme u vzájemného vztahu obecného širokého plánu na úrovni státu s plánem kraje — okresu, resp. menší lokality, u vztahu nejobecnějších úkolů zastupitelských sborů a jejich konkretizace na menší územní jednotku při plnění konkrétních úkolů v boji s kriminalitou. K tomu však musíme znát nejen vlastní problematiku kriminality, ale i další otázky, které s ní souvisí.

Jakým způsobem je možno zajišťovat *konkrétní* problémy dané lokality skutečně na vědecké bázi, odpovídající současnému stavu vědeckého poznání? Jak poznáme, které *další* jevy působí na kriminalitu?

Velkou pomocí pro řešení úkolů konkrétní práce zastupitelských sborů v boji s kriminalitou mohou být různé probíhající výzkumy a výzkumné práce ze společenskovědních oborů, a to nejen přímo z oblasti práva, ale i dalších společenských věd.

V této souvislosti chci upozornit na výzkumné práce Československého výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v Bratislavě. V roce 1976 publikovalo pracoviště Praha tohoto ústavu v edici Výzkumné práce v řadě B pod č. 67 zajímavou práci, určenou pro vnitřní potřebu; autoři jsou L. Junková, J. Linhart, A. Uchytíl, práce se nazývá „Typologie okresů z hlediska sociální problematiky“.

Tato práce má podle autorů sloužit přípravě soustavy doporučení, jak řešit a provádět prevenci sociálních problémů v ČSSR. Tento výzkum má být vodítkem při dlouhodobé koncepci výzkumných úkolů.

Podle našeho názoru však může být tato práce a zjištění autorů cenným podkladem pro koncepci konkrétní práce zastupitelských sborů v konkrétní situaci příslušné lokality, a to již dnes v *určitých směrech* boje s kriminalitou. Zároveň je metodickou pomůckou, jak postupovat dále při zjišťování a růstu dalších konkrétních problémů boje s kriminalitou. Zároveň je metodickou pomůckou, jak postupovat dále při zjišťování a růstu dalších konkrétních problémů boje s kriminalitou.

Výzkum ústavu vycházel z hypotézy, že sociální problémy, které vy-

žadují specifickou péči společnosti, jsou vlivem různých faktorů rozloženy územně nerovnoměrně, takže v jednotlivých lokalitách je jak *struktura*, tak *intenzita* sociálních problémů *různá*. Publikovaný výzkum zřejmě podle tvrzení autorů potvrdil správnost této hypotézy. Autoři na základě výzkumu vypracovali *typologii lokalit*, provedli specifická mezioblastní srovnání a *zkonstruovali základní typy lokalit* a příbuznou problematikou struktury a intenzity problémů.

Tím, že autoři upozornili na to, v čem je třeba vidět sociální problémy a že vypracovali typologii, ukázali určitou cestu i pro stanovení hledisek při úvahách o kriminalitě.

Považujeme celou práci za velmi zajímavou a podnětnou pro vypracování konkrétních úkolů zastupitelských sborů v boji s kriminalitou. Autoři sami na str. 2 citované práce upozorňují, že sféra sociálních problémů se „víceméně mechanicky rozpadá do několika suboblastí, z nichž každá je spravována relativně samostatně, takže v určité větší či menší míře chybí komplexita řízení a decize.

Jsou spíše empiricky známy určité závislosti mezi jednotlivými skupinami sociálních problémů, ale chybí systematická analýza základních korekcí podmíněnosti, popřípadě kauzálních vazeb. Z uvedených důvodů se vytvářejí zpravidla typy lokalit podle jednotlivých problémů, jako jsou např. tabulky a mapy kriminality nebo jiného sociálního problému v okresech, krajích apod., nebo se postupuje cestou shromáždění velkého souboru ukazatelů typu publikací statistických orgánů za okresy, kraje apod....“

Neexistuje žádné středisko dat, které by mohlo poskytnout všechny potřebné statistické údaje a přehledy za okresy, potřebná data se nesledují buď vůbec, nebo se sledují na různé úrovni. Je to stejný problém, jako se projevuje při koordinaci boje s kriminalitou — některé údaje a hlediska se sledují v různých krajích různě.

Je podle našeho názoru správné a zřejmé, že by základním útvarem, který se sleduje z hlediska kriminality, měl být okres, který je v ČSSR obecně základním správním celkem.

Okres je taková územní jednotka, která se sleduje dobře a do dostačujících jednotlivostí, které zase na druhé straně nejsou zbytečně podrobné.

První důležitou otázkou, kterou výše citovaný průzkum sociální problematiky musel vyřešit, byla otázka *konstrukce a využití sociálních ukazatelů* (podle některých autorů sociálních indikátorů), které jsou důležité pro konkrétní úkoly řízení společnosti, plánování i prognostiky.

Sociální ukazatele chápou autoři (str. 5 citované práce) jako *určitý druh informací zaměřených zvláště na sociální stránky reality*.

V systému sociálních ukazatelů se objevují ukazatele sociální problémovosti poměrně sporadicky. Sám termín „sociální problémovost“ není totiž zcela vyjasněn. Autoři uvedené práce rozumí tímto termínem ty jevy, které

a) se váží především na *akty adaptace* na dané makrostrukturálně a mikrostrukturálně vymezené prostředí,

b) *jednotkou*, jež se adaptuje, je především jedinec nebo malá sociální skupina,

c) *maladaptace* ovlivňuje bezprostřední mikrostrukturu společnosti (str. 9–10 citované práce). Otázka vhodnosti či nevhodnosti těchto termínů je věcí autora průzkumu. Pro nás jde o zajímavé prostředky pro sledování *problematické nevhodného chování v rámci určitého systému, o chování, které směřuje proti účelu, pro který je systém vytvořen.*

Sociální systém působí jako celek určitým směrem, jeho dopad na jednotlivce je různě transformován a různě zprostředkován. (Na str. 11 citované práce autoři upozorňují, že v kapitalistické společnosti je rozhodující pro zprostředkování třída a sociálně profesionální skupina, do níž je jednotlivce zařazen.) V socialistické společnosti, která třídy, vrstvy a sociální skupiny proměnila, se dostávají do popředí i jiné sociální determinanty. Podle autorů publikace jsou to např. jevy související s odlišnou sociální rolí mužů a žen, konflikty mezi pracovní a mimopracovní rolí ženy, fyzické a zdravotní handicapy apod.

Vážnou otázkou podle našeho názoru je to, jaké další *sociální determinanty* jsou důležité z hlediska zkoumání kriminality, zejména v současné etapě vývoje naší společnosti. Nad tím by bylo podle mého názoru třeba uvažovat z hlediska kriminologie.

Dalším problémem je i to, jaké mají být *sociální indikátory*, protože tyto indikátory mají hodnotit *dosažený celkový stav společnosti, hodnotit výkonnost společnosti, její potenci a schopnost změny, anticipovat budoucnost, určovat a navrhnout kontrolní mechanismy, usměrňovat poznatky a společnosti a zaměřovat další výzkumy.*³²⁾

Základní otázkou pro nás je to, jak mají být stanoveny sociální ukazatelé a indikátory pro *naše potřeby, pro výzkumy boje s kriminalitou, a to konkrétně v ČSSR. Tyto otázky opět nezpracovávali dosud právníci.*

Autoři citované práce na str. 13 uvádějí, že indikátory, které mají sledovat sociální problémovost, je možno rozdělit

a) na ty, které zachycují efekty *dané maladaptace* (např. rozvodovost, potratovost, alkoholismus, různé formy kriminálního jednání apod.),

b) ty, které *zachycují* mikrostrukturální a mezostrukturální stavy, které vedou obecně, ne však nezbytně k vyšší pravděpodobnosti maladaptace chování, resp. vytvářejí takové situace, které adaptaci ztěžují, často až na kritickou hranici (sem řadí např. migraci, vysoké stáří jednotlivce, osamělost starších lidí, zaměstnanost ženy v období intenzivní péče o malé děti apod.).

Protože hranice mezi oběma typy ukazatelů je *plynulá*, vzali autoři oba typy indikátorů jako východisko pro svou *typologii okresů z hlediska sociální problémovosti.*

Je škoda, že ukazatelé neodpovídají vždy tomu, co by bylo zajímavé

³²⁾ Autoři se odvolávají na práci M. Springer: Social indicators, Reports and Accounts: Toward the Management of Society, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, March 1970, str. 4.

z hlediska našich úvah. Autoři uvádějí na str. 14–17 seznam zjišťovaných ukazatelů. Z čistě ke kriminalitě se jasně vážících ukazatelů je třeba uvést ukazatele Ú 56–Ú 63, kterými jsou: podíl dětí a mladistvých obtížně vychovatelných v evidenci OPD z celku populace od 6 do 18 let, podíl mladistvých 15–17letých, u nichž bylo v daném roce zahájeno trestní stíhání na tisíc obyvatel 15–17letých, obecná kriminalita – počet pachatelů na 1000 obyvatel, hospodářská kriminalita – počet odsouzených na 1000 obyvatel, počet všech stíhaných z odsouzených na 1000 obyvatel, podíl mladistvých odsouzených od 15–17 let ze všech pachatelů již dříve trestaných pro úmysl ze všech pachatelů nad 15 let, podíl trestných činů obecné kriminality, spáchaných pod vlivem alkoholu.

Jak je zřejmé již ze zjišťovaných ukazatelů a jejich formulace, *nebyla použita přesná juristická kritéria a přesné formulace odpovídající současnému stavu nauky v oboru věd, zabývajících se bojem s trestnou činností*. Přesto je však třeba zhodnotit velmi kladně to, že autoři v podstatě vystihli problematiku kriminality v rámci okresu³³⁾ v její celistvosti a že jsou první, kdo tak u nás postupoval v poslední době.³⁴⁾

Je třeba říci, že autoři provedli velmi závažnou typologii okresů z hlediska sociální problémovosti. Podle mého názoru se ukazuje, že rozdělení 114 okresů v ČSSR do devíti podmnožin, které představují svébytné a jednoznačně geograficky odlišitelné seskupení okresů (str. 36 cit. práce a další), je *významným pomocníkem při stanovení koncepce řešení sociálních problémů v našem státě*.

Je škoda, že tato práce není dost známá a používaná v praxi našich zastupitelských sborů, ani nebyla dosud vyřešena pro potřeby zkoumání kriminality.

Je třeba souhlasit s názorem, že je nezbytně třeba vypracovat komplexní *systém indikátorů* sociální problémovosti a tento systém indikátorů zakotvit v rutinní praxi centrálních statistických institucí a stanovit periodicitu sledování těchto indikátorů.³⁵⁾

Z hlediska činnosti zastupitelských sborů v boji s kriminalitou na území našeho státu je citovaný výzkum závažným podnětem pro vypracování

³³⁾ Ale i další ukazatele se nepřímou vztahují k otázkám kriminality. Nejsou to jen ukazatele týkající se počtu rozvodů, dětí narozených mimo manželství, neúplných rodin, ošetření a vyšetření na psychiatrických odděleních, ale i otázky povolování potratů, počtu sebevražd a pokusů o ně, počet hlášení onemocnění pohlavními chorobami apod.

³⁴⁾ Za základní zdroj bylo použito sčítání lidu, provedené ke dni 1. 12. 1970, a další ukazatele (statistiky ONV, VB, ministerstva spravedlnosti, ministerstva zdravotnictví) byly brány k témuž datu.

Podle mého názoru (kromě toho, že autoři nevyužili všech statistik; chybějí statistiky např. prokuratury, soudů apod.) by pozdější výchozí datum možná ukázalo, že některé ukazatele je již možno pokrýt.

³⁵⁾ Autoři upozorňují na to, že nevyrovnanost informací vedla nutně k tomu, že nebylo možno pokrýt řadu problémů vůbec, např. ukazatele alkoholismu nebo nikotinizmu v okrese apod.

speciálních ukazatelů důležitých pro posuzování otázek kriminality. Nejsou to jen ukazatele vysloveně zaměřené ke sledování těch jevů, které se sledují ve statistikách prokuratury, Bezpečnosti a soudů, protože tady jde o specifickou otázku boje s kriminalitou v nejužším slova smyslu.

Je třeba uvážit, které z těchto ukazatelů jsou pro vlastní preventivní činnost zastupitelských sborů nutné. Je třeba zvážit i ukazatele další, o kterých dnes již víme, že mají vztah buď přímý nebo zprostředkovaný ke kriminalitě a maladaptaci jednotlivce vůbec.³⁶⁾

S tím souvisí i nutnost uvážit to, které orgány a jakým způsobem se budou určitými jevy zabývat.³⁷⁾

Velkou pomocí pro řízení konkrétních úkolů zastupitelských sborů se mohou stát další různé výzkumy a výzkumné práce.

Chceme-li totiž doporučit možné řešení, realizace formy řízení a koordinace v uvedené oblasti, je to nejlépe možné na bázi zobecnění činnosti národních výborů.

V současné době např. probíhá v okrese Mělník výzkum a experiment, založený na zdokonalování a fungování sociálního systému prevence. Tento výzkum a experiment přejde do programu vědeckého výzkumu v sedmé pětiletce a bude zřejmě důležitým nástupem prevence kriminality v budoucnu.

Aniž bychom se chtěli předběžně vyjadřovat k budoucím výsledkům experimentu, domnívám se, že již dnes je třeba kladně hodnotit tu skutečnost, že na přípravě experimentu se podílel široký kolektiv odborníků z mnoha oborů, kritéria a hlediska byla vážena také z juristických aspektů, takže se experiment může vyhnout výše kritizovaným nedostatkům průzkumu prováděného jinými ústavy a orgány.

ДАГМАР ЦИСАРЖОВА

НОВЫЕ ЯВЛЕНИЯ В БОРЬБЕ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ

РЕЗЮМЕ

Уголовная политика представляет собой сложный комплекс деятельности; вопросы борьбы с преступностью становятся актуальной частью деятельности государственных органов и общественных организаций. Управление этой деятельностью и осуществле-

³⁶⁾ Systém těchto ukazatelů by ovšem musel být poměrně jednoduchý, aby jeho sledování nebylo jen mechanickou otázkou shromažďování dat. Z hlediska ukazatelů bude pak třeba uvažovat o typologii okresů a vztahů sociálních ukazatelů navzájem tak, abychom měli určitá kritéria toho, proti čemu je třeba v konkrétní situaci zaměřit nápor a co je třeba řešit dlouhodobě a co krátkodobě.

³⁷⁾ Autoři si všímají sociální problémovosti ve světle *ekonomických ukazatelů*. Na str. 70 a násl. citované práce velmi zajímavým způsobem rozebírají faktory působící na úroveň sociální problémovosti. I to by mělo být podnětem pro úvahy o faktorech působících na kriminalitu a o vztahu ukazatelů navzájem. Nemají-li ovšem být tyto úvahy pouze akademické, je třeba uvážit *konkrétní možnosti* působení na intenzitu a strukturu sociální problémovosti v okrese.

ние конкретных задач в борьбе с преступностью — это весьма сложная проблема. Необходимо продумать вопросы концепции, управления и координации этой деятельности.

Автор занимается проблематикой координации и приходит к выводу, что данная задача может быть отнесена в компетенции определенных государственных органов, в их числе и органов уголовного судопроизводства. Стало быт, солидаризуется с существующей концепцией координации, осуществление которой в ЧССР поручено органам прокуратуры. Соотношение координации сохраняет равноправное положение субъектов с преступностью, между тем как управление борьбой с уголовной преступностью это более сложное дело. Такое управление должно носить характер наиболее широкой общественной деятельности, осуществляемой органами с наиболее широкой компетенцией под руководством партийных органов. В качестве таких органов автор считает представительные органы. В работе рассматриваются им некоторые конкретные возможности деятельности представительных органов.

В частности, в работе исследуется сущность уголовной преступности по отношению к общественной системе. Что касается системного разбора преступности автор полемизирует с воззрениями Аванесова и присоединяется к воззрениям Карпеца. В этом плане проводит разбор теории системы, так как общие положения теории управления необходимо использовать применительно к проблемам борьбы с преступностью. По мнению Аванесова преступность характеризуется наличием всех признаков системы, и является подсистемой глобальной системы общества. При этом учитываются им особенности преступности, являющейся согласно ему негативным социальным явлением. Карпец указывает, что преступность не есть системой.

Автор подчеркивает, что для системы характерна не только определенная структура, ибо последняя является свойством всякого объекта, существующего в реальном мире. Для системы важно также свойство, которое объединяет ее элементы в единое целое, а таковым является ее функция. Отсюда однозначно проистекает, что говорить о преступности как о системе нельзя и что ею нельзя также управлять.

Однако же не может быть сомнений в том, что управлять борьбой с преступностью представляется возможным и тут-то автором приводится ряд дальнейших, до сих пор неопубликованных соображений.

DAGMAR ČISAŘOVÁ

Neue Erscheinungen im Kampf gegen die Kriminalität

RESUMÉ

Die Strafpolitik ist ein komplizierter Tätigkeitskomplex, Fragen des Kampfes gegen die Kriminalität werden zum aktuellen Bestandteil der Tätigkeit der Staatsorgane und der gesellschaftlichen Organisationen. Die Lenkung dieser Problematik und die Durchführung konkreter Aufgaben im Kampf gegen die Kriminalität ist keineswegs einfach. Erwogen werden muß die Konzeption, die Lenkung und die Koordination dieser Tätigkeit.

Die Autorin befaßt sich mit den Fragen der Koordination dort, wo es klar ist, daß diese Aufgabe bestimmten Staatsorganen anvertraut werden kann, und zwar auch im Rahmen der Organe des Strafverfahrens. Hier identifiziert sie sich mit dem gegenwärtigen Verständnis der Koordination, die in der ČSSR der Prokuratur

zugewiesen ist. Die Koordinationsbeziehung wahrt die gleichberechtigte Stellung der Subjekte des Kampfes gegen strafbare Handlungen, aber die Lenkung des Kampfes gegen die Kriminalität ist komplizierter und muß den Charakter breitester gesellschaftlicher Aktivität, die von den Parteiorganen gelenkt und von Organen ausgehendster Wirksamkeit durchgeführt wird, annehmen. Als solche Organe betrachtet die Verfasserin die Vertretungskörperschaften. In der Arbeit werden einige konkrete Möglichkeiten für die Betätigung der Vertretungskörperschaften analysiert.

Die Arbeit beschäftigt sich besonders mit der Untersuchung des Wesens der Kriminalität in ihrer Beziehung zum Gesellschaftssystem. Sie polemisiert mit den Ansichten von Avanësov und neigt den Anschauungen von Karpec zu, soweit es sich um die Systemanalyse der Kriminalität handelt. Von diesem Gesichtspunkt aus wird die Theorie des Systems untersucht, da die allgemeinen Lehrsätze der Theorie der Lenkung auf die Probleme des Kampfes mit strafbaren Handlungen angewendet werden müssen. Avanësov ist der Meinung, daß die Kriminalität durch alle Merkmale des Systems charakterisiert wird und daß sie ein Subsystem des globalen gesellschaftlichen Systems darstellt. Er sieht jedoch die Besonderheiten der Kriminalität, die demzufolge eine negative soziale Erscheinung ist. Karpec macht darauf aufmerksam, daß die Kriminalität nicht als System betrachtet werden kann.

Die Verfasserin betont, daß für ein System nicht bloß eine bestimmte Struktur charakteristisch ist, da diese die Eigenschaft jedes in der realen Welt existierenden Objektes ist. Für das System ist auch die Eigenschaft, die seine Elemente zu einem Ganzen verbindet, wichtig, und darin besteht seine Funktion. Von diesem Gesichtspunkt aus gesehen ist es eindeutig, daß man von der Kriminalität nicht als von einem System sprechen kann und daß man sie daher sich nicht lenken kann.

Zweifellos ist es aber möglich, den Kampf gegen die Kriminalität zu lenken und in diesem Zusammenhang führt die Autorin weitere, bisher nicht veröffentlichte Anregungen an.

Stížnost pro porušení zákona v československém socialistickém trestním řízení

MILOŠ JESTŘÁB

1. ÚVOD

Úprava československého socialistického trestního řízení obsahuje celý systém záruk, jimiž je v tomto řízení zabezpečeno zjištění skutečného stavu věci a jeho zákonu odpovídající právní posouzení. Tento systém záruk tvoří mj. i soustava opravných prostředků. Mezi nimi zaujímá významné místo stížnost pro porušení zákona. Zákonná úprava stížnosti pro porušení zákona a řízení o ní sleduje *dva cíle*. Především jde o opravný prostředek, podávaný proti pravomocným rozhodnutím, jehož pomocí se dosahuje souladu rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení s objektivní pravdou v případech, kdy takového souladu nebylo dosaženo v řízení před právní mocí napadeného rozhodnutí. Z tohoto hlediska se účinky řízení o stížnosti pro porušení zákona projevují primárně v konkrétním posuzovaném případě. Za druhé se prostřednictvím stížnosti pro porušení zákona vykonává dozor nejvyšších soudů nad rozhodováním soudů nižších stupňů a jiných orgánů činných v trestním řízení. Konkrétní rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona není sice závazné pro soudy a ostatní orgány činné v trestním řízení mimo trestní věc, v níž bylo vydáno, ale vzhledem k tomu, že takové rozhodnutí obsahuje pro výklad zákonů a jiných právních předpisů názory nejvyššího soudního orgánu v republice (jde-li o rozhodnutí nejvyššího soudu republiky) nebo nejvyššího soudního orgánu ve federaci (jde-li o rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ve smyslu čl. 99 odst. 1, 2 ústavy), je těmito názory fakticky ovlivňována praxe orgánů činných v trestním řízení i v jiných trestních věcech, kde se řeší stejné nebo obdobné otázky hmotného nebo procesního práva.

Stížnost pro porušení zákona je opravným prostředkem *fakultativním*, tzn. že ji subjekt stížnosti pro porušení zákona použije proti rozhodnutím, jimiž byl porušen zákon, nebo která byla učiněna na podkladě vadného postupu řízení jen tehdy, je-li v zájmu důsledného dodržení socialistické

zákonnosti, aby se průchod zákonosti zjednal touto cestou a nikoliv prostředky jinými. Přitom princip fakultativnosti podání stížnosti pro porušení zákona je ovlivněn oběma zmíněnými funkcemi této stížnosti; subjekt, který ji podává, má na zřeteli jak potřebu nápravy nezákonnosti v konkrétní věci, tak i potřebu usměrnit soudní praxi, popř. praxi orgánů přípravného řízení touto dozorovou cestou. Podle okolností může některý z těchto cílů v tom kterém případě převažovat.

Princip fakultativnosti stížnosti pro porušení zákona je tomuto druhu opravného prostředku imanentní, a proto různé občas se objevující pokusy o jeho změnu v zájmu širší přístupnosti stížnosti pro porušení zákona jsou s její podstatou v rozporu. V platném právním řádu je jedinou výjimkou z fakultativnosti stížnosti pro porušení zákona ustanovení § 30 zák. č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánů státu nebo jeho nesprávným úředním postupem. Podle tohoto ustanovení je generální prokurátor povinen podat stížnost pro porušení zákona proti rozhodnutí orgánu státu, zjistí-li, že je nezákonné a dá-li k podání této stížnosti podnět osoba, která má právo na náhradu škody.

Blíže se o fakultativnosti stížnosti pro porušení zákona pojednává v kapitole 3.1. Na tomto místě je třeba pouze připomenout, že právní úprava této otázky je i v jiných socialistických zemích konstruována tak, že orgány, které podávají stížnost pro porušení zákona, tak učinit mohou, že jim tedy zákon toto podání direktivně nenařizuje.

Napadené pravomocné rozhodnutí se samotným podáním stížnosti pro porušení zákona nemění. Je-li toto rozhodnutí již vykonáváno, pokračuje jeho výkon zásadně dál; není-li ještě vykonáváno, může se s jeho výkonem začít, jako kdyby stížnost pro porušení zákona podána nebyla. Pouze je-li to z hlediska rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona účelné, může její subjekt, popř. i Nejvyšší soud sám (§ 275 odst. 4 tr. ř.) výkon napadeného rozhodnutí odložit nebo přerušit do doby, kdy o stížnosti bude rozhodnuto. Takto může subjekt stížnosti pro porušení zákona, event. Nejvyšší soud postupovat, i když by takový úkon jinak nebyl v jeho pravomoci neby by v jiném procesním stadiu nebyl k němu příslušný (např. ministr spravedlnosti může odložit výkon trestu propadnutí majetku, který jinak spadá do kompetence národního výboru — § 345 tr. ř., apod.). Je-li pravomocné rozhodnutí v době napadení stížností pro porušení zákona již vykonáno, ani v takovém případě se na existujícím stavu nic podáním zmíněné stížnosti nemění.

Na rozdíl od opravných prostředků proti nepravomocným rozhodnutím má tedy podání stížnosti pro porušení zákona některé zvláštnosti, ovlivněné právní mocí napadeného rozhodnutí. V samém řízení o této stížnosti však najdeme řadu rysů, společných zejména s řízením o odvolání. Stejně jako v opravném řízení před právní mocí rozhodnutí může Nejvyšší soud

stížnosti pro porušení zákona buď vyhovět, nebo ji zamítnout. Vyhoví-li jí, vysloví podle § 268 odst. 2 tr. ř. vždy, že napadeným rozhodnutím, popř. jeho částí, anebo i v řízení, jež rozhodnutí předcházelo, byl porušen zákon; stalo-li se tak v neprospěch obviněného, zruší napadené rozhodnutí nebo jeho část, event. i vadné předchozí řízení a buď věc vrátí příslušnému orgánu činnému v trestním řízení k novému projednání a rozhodnutí, nebo — s výjimkou případů uvedených v § 271 odst. 1 tr. ř. — může rozhodnout znovu i sám. Zruší-li Nejvyšší soud napadený rozsudek byť i jen zčásti ve výroku o vině, zruší vždy i výrok o trestu a další výroky, které mají ve zrušeném výroku o vině podklad. Zruší dále i jiná rozhodnutí, pokud na zrušené rozhodnutí obsahově navazují a jeho zrušením pozbyla podkladu. Obdobně jako při rozhodování odvolacího soudu se i v řízení o stížnosti pro porušení zákona uplatní tzv. beneficium cohaesionis, prospívá-li důvod pro zrušení napadeného rozsudku nejen obviněnému, jehož se stížnost pro porušení zákona týkala, ale i spoluobviněnému, na něhož se podání uvedené stížnosti nevztahovalo (§ 269 odst. 2, § 261 tr. ř.). I v relativních detailech, jako je možnost nařídit, aby po zrušení soud věc projednal v jiném složení senátu, anebo aby z důležitých důvodů bylo nové projednání věci přikázáno jinému soudu, popř. prokurátorovi apod., se řízení o stížnosti pro porušení zákona podobá řízení o odvolání (§ 270 odst. 3, § 262 tr. ř.). Stejná je i možnost soudů v obou druhích opravného řízení rozhodnout o doplnění chybějícího nebo neúplného výroku bez zrušení napadeného rozhodnutí (§ 270 odst. 2, § 259 odst. 2 tr. ř.).

Tyto i případné další procesní situace se řeší v řízení o stížnosti pro porušení zákona stejně nebo velmi podobně jako v řízení o odvolání. To svědčí o návaznosti a logické jednotě obou druhů opravného řízení, lišících se ovšem výrazněji osobami subjektů, které tato řízení vyvolávají. Řízení o stížnosti pro porušení zákona vyjadřuje péči socialistického státu o prosazení socialistické zákonnosti v případech, kdy se tak z různých příčin nestalo v pravomocném rozhodnutí. Tato péče je projevem odrazu společenského bytí a společenských potřeb socialistické společnosti v právním vědomí jejích členů.

Zákonné vymezení možnosti přezkoumat pravomocné rozhodnutí cestou stížnosti pro porušení zákona je značně široké. Od samého počátku tohoto opravného prostředku, upraveného poprvé v § 105 zák. č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví pod názvem „*stížnost pro zachování zákona*“, je patrné, že nemá být jenom formální „ozdobou trestního řádu“, naopak v právních úpravách stížnosti pro porušení zákona, následujících po zákonu o zlidovění soudnictví, se podmínky pro uvedení pravomocného rozhodnutí do důsledného souladu se socialistickou zákonností a s objektivní pravdou postupně ještě dále prohlubovaly a zpřesňovaly.

Úprava stížnosti pro zachování zákona v zák. č. 319/1948 Sb. byla po-

měrně jednoduchá. Tato stížnost byla přípustná proti všem pravomocným rozhodnutím soudů v trestních věcech, jimiž byl porušen zákon, s výjimkou Nejvyššího soudu. Jiná pravomocná rozhodnutí než rozhodnutí soudů nebylo tedy možno vůbec napadnout. Podle § 216 tr. ř. č. 87 Sb. z roku 1950 bylo možno podat stížnost pro porušení zákona již proti pravomocnému rozhodnutí prokurátora nebo soudu, jímž byl porušen zákon, s výjimkou rozhodnutí Nejvyššího soudu. Předmětem přezkoumání tedy nebyla rozhodnutí, jimiž samotnými sice zákon porušen nebyl, ale která vyplývala z nezákonného postupu řízení. Na druhé straně porušení zákona ve výroku o trestu bylo možno přezkoumat bez omezení. V právní úpravě řízení o stížnosti pro porušení zákona podle trestního řádu z roku 1950 nebyl zakotven revizní princip, naopak bylo stanoveno, že je-li nezákonná jen část napadeného rozhodnutí a lze ji oddělit od ostatních, může soud zrušit i jen tuto část. Novela k tomuto trestnímu řádu, vyhlášená ministrem spravedlnosti pod č. 1/1953 Sb., rozšířila možnost napadnout stížností pro porušení zákona i rozhodnutí Nejvyššího soudu kromě těch, která byla vydána v řízení o stížnosti pro porušení zákona; bylo tedy možno napadnout i rozhodnutí, vydaná Nejvyšším soudem v prvním stupni podle § 266a nebo v prvním či druhém stupni po atrakci podle § 21a odst. 2 tehdejšího tr. ř. Trestní řád č. 64 Sb. z roku 1956 rozšířil a zpřesnil v § 291 ještě dále možnost podat stížnost pro porušení zákona i proti pravomocnému rozhodnutí, které bylo učiněno na základě vadného postupu řízení; výrok o trestu bylo možno napadnout jen, byl-li trest v očividném nepochopitelném poměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost (nikoliv též, byl-li uložený druh trestu v rozporu s účelem trestu — tuto podmínku stanovila až úprava v trestním řádu č. 141/1961 Sb.). V trestním řádu z roku 1956 byl již výslovně zakotven revizní princip vázaný na osobu, již se podaná stížnost pro porušení zákona týkala (§ 293).

Podle nyní účinného trestního řádu, zák. č. 141/1961 Sb. ve znění novel, lze stížností pro porušení zákona napadnout pravomocné rozhodnutí soudu, prokurátora, vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu, jímž byl porušen zákon, nebo které bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení. Podává-li se stížnost pro porušení zákona jenom proti výroku o trestu, lze tak učinit jen, je-li trest ve zřejmém nepochopitelném poměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost či k poměrům pachatele, anebo jestliže uložený druh trestu je ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Stížnost pro porušení zákona nelze podat proti rozhodnutí, jímž bylo rozhodnuto o předchozí stížnosti pro porušení zákona. V řízení o podané stížnosti pro porušení zákona platí i nadále revizní princip v podobě, zakotvené v trestním řádu z roku 1956.

2. PRÁVNÍ MOC ROZHODNUTÍ — ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLAD PŘEZKOUMÁNÍ VĚCI KE STÍŽNOSTI PRO PORUŠENÍ ZÁKONA

Základním předpokladem pro to, aby mohla být podána stížnost pro porušení zákona, je právní moc rozhodnutí, jež je tímto opravným prostředkem napadeno. Výslovně to vyjadřuje § 266 odst. 1 tr. ř. O právní moci rozhodnutí v trestních věcech pojednává v naší literatuře vyčerpávajícím způsobem monografie prof. A. Růžka.¹⁾ Přestože od jejího vydání uplynuly již více než dvě desítky let, neztratila nic na své aktuálnosti, přesvědčivosti a úplnosti výkladů. Je proto velmi obtížné mluvit o právní moci v souvislosti s přezkoumáváním pravomocných trestních rozhodnutí, aniž by se v té či oné formě neopakovalo to, co uvedená monografie obsahuje. Přesto se pokusím zabývat se některými aspekty právní moci, které v určitých směrech doplňují či z poněkud jiného zorného úhlu zkoumají otázky, obsažené již v uvedené práci.

V právní moc vstupují všechny tři druhy rozhodnutí, které zná náš trestní řád — rozsudek, usnesení i trestní příkaz. Zákon to výslovně uvádí v § 139 tr. ř. o rozsudku, v § 140 tr. ř. o usnesení a v § 314g odst. 2 tr. ř. o trestním příkazu.²⁾

2.1. Právní moc rozsudku a usnesení

Rozsudek je pravomocný, jestliže je vyhlášen a není proti němu přípustné odvolání. Jde buď o rozsudek, proti němuž zákon nikdy odvolání nepřipustil, nebo o rozsudek, proti němuž je sice obecně odvolání přípustné, ale v konkrétním případě nebylo tohoto práva oprávněnou osobou včas využito buď vůbec (popř. se oprávněná osoba odvolání před uplynutím lhůty výslovně vzdala), anebo podané odvolání vzal odvolatel před rozhodnutím o něm zpět; v právní moci je i rozsudek, ohledně něhož bylo — a pokud bylo — odvolání zamítnuto.

Zákon nikdy nepřipouští odvolání proti rozsudku okresního soudu ve stanném řízení (§ 312 odst. 2 tr. ř.)³⁾ a proti rozsudku vyhlášenému jiným soudem než soudem I. stupně. Ve všech ostatních případech je rozsudek napadnutelný odvoláním, a proto otázku jeho právní moci je třeba řešit v souvislosti s uvedenými možnostmi realizace práva podat odvolání. Tyto možnosti jsou v zákoně v podstatě jednoznačně upraveny, takže v praxi

1) A. Růžek: Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí v trestních věcech, ČSAV, Praha 1958.

2) Zde zákonodárce vyhověl doporučení prof. Růžka, aby bylo v zákoně výslovně zdůrazněno, která rozhodnutí se považují za pravomocná — srov. cit. dílo, str. 44, 47.

3) Zákon výslovně vylučuje ve stanném řízení i užití § 316 a § 317 tr. ř. ohledně uloženého trestu smrti, avšak nevylučuje podání stížnosti pro porušení zákona, popř. návrhu na obnovu, stejně jako podání žádosti o milost.

vznikají při řešení otázky, který rozsudek je v právní moci, problémy spíše jen ojediněle. Na jeden z nich je upozorněno a zaujato k němu stanovisko z důvodů vhodnosti dále při výkladech o právní moci trestního příkazu.

Usnesení je pravomocné především v případě, že zákon proti němu nepripouští stížnost (§ 140 odst. 1 písm. a) tr. ř.). Jde o usnesení soudu nebo prokurátora, u něhož není v zákoně výslovně uvedeno, že je proti němu stížnost přípustná. Takové usnesení nabývá právní moci ihned jeho vyhlášením (§ 135 tr. ř.), nebo není-li třeba je vyhlásit, ihned jak bylo učiněno, přesněji řečeno, jak je oprávněná osoba podepsala.

Usnesení je v právní moci i tehdy, jestliže sice zákon proti němu stížnost připouští, ale tohoto práva oprávněné osoby nevyužily, tzn. že buď vůbec ve lhůtě tří dnů od oznámení usnesení stížnost nepodaly, nebo se jí v této lhůtě výslovně vzdaly, nebo sice stížnost podaly, ale ještě před rozhodnutím o ní ji výslovně vzaly zpět. V těchto případech nabývá usnesení právní moci buď marným uplynutím lhůty, nebo okamžikem, kdy projev vůle oprávněné osoby se stížnosti výslovně vzdát nebo podanou stížnost výslovně vzít zpět došel soudu, pokud jiné oprávněné osobě již lhůta nebeží. V právní moci je dále usnesení, proti němuž — a pokud — byla stížnost zamítnuta.

Na rozdíl od usnesení soudu a prokurátora je každé usnesení vyšetřovatele a vyhledávacího orgánu napadnutelné stížností, bez ohledu na to, zda zákon v příslušném ustanovení stížnost výslovně připouští či nikoliv. Totéž platí o usnesení prokurátora, vydaném při provádění některého z úkonů vyšetřovatelů nebo vyhledávacích orgánů anebo při provádění celého vyšetřování anebo pokud v rámci svého dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení nahradil — mimo řízení o stížnosti — rozhodnutí vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu svým vlastním usnesením [§ 174 odst. 2 písm. c), e) tr. ř.].

Nikdy není možno podat stížnost proti usnesení soudu nebo prokurátora vydanému v opravném řízení a proti usnesení Nejvyššího soudu ČSSR nebo Nejvyššího soudu republiky a zpravidla ani proti usnesení generálního prokurátora ČSSR nebo generálního prokurátora republiky. Výjimku z tohoto pravidla tvoří stížnost proti usnesení o vazbě a o jiném zajištění osob nebo majetku, o níž podle § 146a tr. ř. rozhoduje soud, v jehož obvodě je činný prokurátor, který napadené usnesení vydal. Tímto prokurátorem může být i generální prokurátor ČSSR, popř. generální prokurátor republiky; o stížnosti proti usnesení generálního prokurátora ČSSR nebo generálního prokurátora ČSR rozhoduje v těchto případech Nejvyšší soud ČSR, o stížnosti proti usnesení generálního prokurátora SSR rozhoduje Nejvyšší soud SSR.

Na otázku, zda a proti jakým nepravomocným usnesením je stížnost

přípustná, dává tedy zákon většinou dostatečně jednoznačnou a určitou odpověď. Totéž však již nelze tak zcela říci o vymezení okruhu osob, které jsou proti konkrétnímu usnesení *oprávněny podat stížnost*. Podle současné právní úpravy může stížnost podat (nestanoví-li zákon něco jiného) kromě prokurátora osoba, které se usnesení přímo dotýká nebo která k usnesení dala podnět svým oprávněným návrhem. Proti usnesení, které řeší závažné otázky osobní svobody, tj. usnesení o vazbě a o ochranném léčení, mohou ve prospěch obviněného podat stížnost i osoby, uvedené v § 247 odst. 2 tr. ř. Ve prospěch mladistvého mohou podat stížnost též orgán pověřený péčí o mládež a osoby uvedené v § 299 odst. 2 tr. ř. Za obviněného, tzn. jeho jménem, může podat stížnost jeho obhájce, za poškozeného a zúčastněnou osobu jejich zmocněnec a za obviněného, poškozeného a zúčastněnou osobu, kteří jsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům, nebo jejichž způsobilost k právním úkonům je omezena, též jejich zákonný zástupce.

Aby oprávněná osoba mohla podat stížnost proti usnesení je však nutné, aby se o něm procesně upraveným postupem dozvěděla (s výjimkou osob, jejichž právo stížnosti je odvozeno od stejného oprávnění obviněného). Tento požadavek však není v zákoně jednotně a přehledně zajištěn. Jsou ustanovení, v nichž je výslovně řečeno, kterým procesním osobám se usnesení oznamuje, a současně se stanoví, že stížnost proti usnesení je přípustná (např. § 171 odst. 3, § 172 odst. 3 tr. ř. aj.). V jiných ustanoveních, podle nichž se vydává usnesení, se o jeho oznámení konkrétním osobám nic neuvádí, přestože proti usnesení je stížnost přípustná (např. usnesení o zrušení nebo o omezení zajištění nároku poškozeného podle § 48 tr. ř.). V takovém případě je okruh stěžovatelů nutno vyvozovat jen z obecného ustanovení § 142 odst. 1 tr. ř., které však není vždy dostatečně jednoznačné. Např. podá-li národní výbor návrh, aby soud podle § 346 odst. 1 tr. ř. rozhodl, zda se na určité prostředky nebo věci vztahuje trest propadnutí majetku, je jako navrhovatel oprávněn i ke stížnosti proti rozhodnutí předsedy senátu o tomto návrhu. Avšak rozhoduje-li soud ze stejných důvodů a o stejné otázce na žádost odsouzeného, může být sporné, zda proti takovému rozhodnutí může národní výbor podat stížnost, byť jeho vztah k předmětu rozhodnutí je stejný jako v prvním případě. Konečně ještě v jiných ustanoveních se sice uvádí, komu se opis usnesení doručí a kdo je ke stížnosti oprávněn, ale nejde o všechny osoby, jichž se usnesení přímo dotýká; např. usnesení soudu o přerušení trestního stíhání podle § 224 tr. ř. z důvodů uvedených v § 173 tr. ř. se doručí pouze prokurátorovi, který je pak oprávněn ke stížnosti (§ 224 odst. 4 tr. ř.), ačkoliv není vyloučeno, že se toto usnesení může přímo dotýkat i poškozeného (např. z hlediska zajištění jeho nároku na náhradu škody podle § 47 tr. ř. nebo v případě, kdy uplatnění nároku poškozeného na

náhradu škody — a to i v občanském soudním řízení — závisí na zjištění, kdo je pachatelem trestného činu) nebo se může přímo dotýkat i zúčastněné osoby, jejíž věc má být podle návrhu učiněného v obžalobě zabráná.

Taková nejednotná úprava režimu stížnosti proti usnesení komplikuje v praxi i řešení otázky, kdy je usnesení v právní moci. Zákonný stav by zjednodušila jednoznačnější úprava okruhu osob, oprávněných podat proti jednotlivým usnesením stížnost. Vedle současného obecného vymezení okruhu osob oprávněných ke stížnosti v rozsahu uvedeném v dnešním § 142 odst. 1 tr. ř. by bylo vhodné doplnit zákon obecným ustanovením, že osobám, které jsou oprávněny proti usnesení podat stížnost, musí být usnesení oznámeno buď vyhlášením v jejich přítomnosti, nebo doručením jeho obsahu. Současně by bylo vhodné u jednotlivých ustanovení, podle nichž se vydávají usnesení, která lze napadnout stížností, výslovně uvést, kterým procesním stranám se usnesení oznámí. Praxi by tedy pomohlo, kdyby se v zákoně legislativně realizoval ohledně osob oprávněných ke stížnosti *jednotný režim*, který se promítá zatím jen v některých ustanoveních, jako např. ve shora citovaných ustanoveních § 171 odst. 3, § 172 odst. 3 aj.

2.2. Právní moc trestního příkazu

Trestní příkaz je v právní moci, jestliže ve lhůtě není proti němu podán oprávněnou osobou odpor. Jde o případy, kdy oprávněná osoba odpor vůbec nepodala, nebo jej podala po lhůtě anebo ve lhůtě byl odpor sice podán, ale osobou neoprávněnou. Ve všech těchto případech nabývá trestní příkaz právní moci uplynutím osmi dnů od jeho doručení obviněnému.

Vzhledem k tomu, že včasným podáním odporu oprávněnou osobou se trestní příkaz ruší, nepřichází v úvahu zpětvzetí odporu; trestní příkaz by při zpětvzetí odporu nikdy nenabyl právní moci, nýbrž by zůstal zrušený, i kdyby odpor byl vzat zpět třeba ještě ve lhůtě osmi dnů od doručení trestního příkazu obviněnému.

Trestní příkaz se ruší jen včasným podáním odporu osobou oprávněnou. Je-li odpor podán neoprávněnou osobou nebo sice osobou oprávněnou, ale po lhůtě (neuvažuje se zde případ navrácení lhůty), nemá to na předpoklady pro nabytí právní moci trestního příkazu žádný vliv a pokud ve lhůtě nepodá odpor též osoba oprávněná, trestní příkaz nabývá uplynutím lhůty právní moci, bez ohledu na nepřipustně podaný odpor.

Zákon neřeší otázku, jak naložit s takovým *nepřipustně podaným odporem*. V komentáři k trestnímu řádu se uvádí, že byl-li odpor podán opožděně nebo osobou neoprávněnou, sdělí samosoudce osobě, která podala odpor, neformálním způsobem, že odpor byl podán již po uplynutí lhůty stanovené zákonem pro podání odporu, resp. že k podání odporu

nebyla vůbec oprávněna.⁴⁾ Domnívám se, že pouze neformálním přípisem tyto případy vyřídit nelze a že by bylo třeba rozhodovat o zamítnutí takového odporu podle analogie § 253 tr. ř. nadřízeným soudem. Lze namítnout, že celý systém podávání odporu vylučuje ingerenci nadřízeného soudu a že by tedy z tohoto hlediska šlo o neorganický zásah; přesto by však bylo schůdnější volit tento procesně určitější způsob vyřízení takového odporu, než jej vyřídit pouhým neformálním přípisem, který nemá v trestním řádu v souvislosti s vyřizováním opravných prostředků žádnou oporu.

Obdobnou otázkou ve vztahu k odvolání podanému opožděně nebo osobou neoprávněnou se zabývá prof. A. Růžek ve své monografii o právní moci.⁵⁾ Uvádí, že by nebylo ani nutné o takto podaném odvolání jako o odvolání zvlášť rozhodovat, protože podání nepřipustného opravného prostředku se nedotýká právní moci původního rozhodnutí. Jestliže se tak činí, pak je to jen proto, aby v zájmu zachování zákonnosti bylo přesně zjištěno opožděné nebo jinak neoprávněné podání opravného prostředku, aby podatel takového prostředku dostal vyřízení, z něhož by bylo patrné, že soudy se důkladně zabývaly otázkou, zda odvolatel má ještě právo k opravnému prostředku.

S touto argumentací lze, jak se domnívám, vyslovit obecně souhlas jen, je-li neoprávněnost podání opravného prostředku skutečně nepochybná. Otázka právní moci rozhodnutí je z mnoha důvodů otázkou základní, a proto je třeba, aby předpoklady pro její řešení byly i ve shora uvedených případech zjištěny v souladu s objektivní pravdou. Je nutno bez jakýchkoliv pochybností zjistit, že podaný opravný prostředek je nepřipustný a že tedy právní moc rozhodnutí skutečně — nejen zdánlivě — nastala. V praxi se však vyskytují některé případy, kdy je nutno provádět důkazy ke zjištění např. skutečné doby podání opravného prostředku a kdy je třeba tyto často i rozdílné důkazy hodnotit. Zda byl proti rozhodnutí podán opravný prostředek včas a osobou k tomu oprávněnou, je otázkou skutkovou, jejíž zjištění a zhodnocení podmiňuje právní závěr, že nastala právní moc rozhodnutí. Provedení takového skutkového zjištění a právního hodnocení však nelze redukovat jen na neformální posouzení věci, tedy ve shora zmíněném případě podaného odporu jen na vyřízení věci přípisem. Posouzení skutkové stránky, týkající se oprávněnosti odporu, by mělo být provedeno procesním způsobem, nikoliv jen neformální odpovědí podateli odporu, kterou by nakonec ani samosoudce sám učinit nemusel a nic by nebránilo, aby ji svěřil např. kanceláři.

Tyto skutečnosti odůvodňují námět, aby v trestním řádu byla výslovně

⁴⁾ A. Růžek a kol.: Trestní řád — komentář, Praha 1975, str. 724.

⁵⁾ A. Růžek: dílo cit. v pozn. 1, str. 65.

řešena otázka, jak postupovat v případě, že proti trestnímu příkazu byl podán odpor opožděně nebo osobou neoprávněnou. Stačilo by, kdyby k nynějšímu § 314g tr. ř. byl zařazen další odstavec tohoto znění:

„Samosoudce zamítne usnesením odpor, který byl podán opožděně nebo osobou neoprávněnou.“

Takové usnesení by zajistilo, že před zamítnutím odporu samosoudce provede důkazy, potřebné pro posouzení, zda odpor byl podán opožděně, nebo zda podatel odporu je osobou neoprávněnou. Tím by byla i otázka právní moci trestního příkazu postavena v těchto případech na pevný zákonný základ. Právní moc trestního příkazu by ovšem nastala již marným uplynutím lhůty k podání odporu, nikoliv až zamítnutím odporu.

Zákon se výslovně nezmiňuje o vzdání se odporu proti trestnímu příkazu. Je proto třeba se zabývat řešením otázky, zda se oprávněná osoba může *odporu výslovně vzdát*, popř. jaké účinky takový projev její vůle má.

Proti trestnímu příkazu může podat odpor obviněný a osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání, tedy osoby uvedené v § 247 odst. 2 tr. ř., s výjimkou prokurátora. Odpor mohou podat do osmi dnů od doručení trestního příkazu obviněnému. Již shora bylo uvedeno, že zpětvzetí odporu nepřichází v úvahu, protože odpor podaný včas oprávněnou osobou ruší trestní příkaz a ve věci je pak nutno nařídit hlavní líčení. Není-li ve lhůtě podán oprávněnou osobou odpor, stane se trestní příkaz pravomocným a vykonatelným (§ 314g odst. 2 tr. ř.). Z toho tedy vyplývá, že osoby oprávněné k podání odporu mají pouze dvě zákonné možnosti: buď odpor ve lhůtě podat, nebo jej nepodat. Jiné projevy jejich vůle ve vztahu k trestnímu příkazu jsou právně neúčinné. Právně neúčinný by byl tedy i projev vůle, jímž by se oprávněná osoba před uplynutím lhůty výslovně vzdala odporu proti trestnímu příkazu. Právní moc trestního příkazu by i v takovém případě nastala až uplynutím osmidenní lhůty od jeho doručení obviněnému, a to i v případě, že by se odporu vzdaly všechny oprávněné osoby, popř. kdyby obviněný prohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch jiná oprávněná osoba podala odpor. Ale ani naopak výslovné prohlášení o vzdání se odporu by nebránilo, aby oprávněná osoba i po takovém prohlášení do konce osmidenní lhůty odpor podala s účinky, uvedenými v § 314g odst. 2 věta první tr. ř., tzn. že trestní příkaz by se tím zrušil a samosoudce by musel ve věci nařídit hlavní líčení.

2.3. Formální a materiální stránka právní moci

V teorii se o právní moci rozhodnutí mluví ve dvojím smyslu — jako o tzv. formální právní moci a o tzv. právní moci materiální. Toto rozdě-

lení se objevuje v buržoazní nauce od 19. století do současné doby,⁶⁾ ale přebírá je i naše socialistická trestně procesní teorie.⁷⁾

Formální právní moci rozumějí buržoazní teoretikové stav rozsudku (později i usnesení), v němž není možno rozhodnutí napadnout řádným opravným prostředkem, a kdy proto není možno v konkrétní věci rozsudek zrušit a věc vrátit do stadia před rozsudkem.

O materiální právní moci se hovoří z toho hlediska, že po obsahové stránce bylo rozhodnuto s konečnou platností (*res iudicata*) a v jiném řízení již není možno se obsahem rozhodnutí zabývat (zásada „*ne bis in idem*“).

Prof. A. Růžek připomíná, že u některých buržoazních teoretiků minulosti — např. Birkmeyera, Belinga aj. — vedlo rozlišování tohoto dvojího pohledu na právní moc až k rozdělení právní moci a chápání obou forem jako dvou samostatných právních mocí — formální a materiální; to se projevilo např. i tím, že někteří podávají výklad o právní moci formální a právní moci materiální odděleně ve zvláštních kapitolách.⁸⁾ Toto pojetí samostatných právních mocí — formální a materiální — můžeme však pozorovat i u současných buržoazních autorů. Např. A. C. Eckert věnuje samostatné kapitoly výkladu oběma — v jeho pojetí — druhům právní moci, přičemž (obdobně jako Bennecke-Beling)⁹⁾ výslovně označuje materiální právní moc za logický důsledek uznání formální právní moci.¹⁰⁾

Je nutno souhlasit s prof. Růžkem, že *právní moc rozhodnutí je jen jedna*, že má svou procesní stránku (nezměnitelnost rozhodnutí), která se označuje jako formální právní moc, a stránku materiální (konečnost, závaznost rozhodnutí), která se označuje jako právní moc materiální; jedna je výrazem definitivního skončení procesu, druhá závazného vyřešení věci.¹¹⁾

K diskusi však podněcuje závěr prof. Růžka učiněný z uvedeného východiska, podle něhož za pravomocná není správně označovat rozhodnutí čistě procesní povahy, která se stanou nezměnitelnými. Z toho dovozuje, že je nevhodné rozšiřovat právní moc mimo okruh rozhodnutí o materiálně právních otázkách, protože to svádí k názoru, že právní moc znamená jen nezměnitelnost, a vede to k přeceňování stránky procesně

⁶⁾ H. Gerland: *Der deutsche Strafprozess*, Mannheim, Berlin, Leipzig 1927, str. 432; E. Lohsing: *Österreichisches Strafprozessrecht*, Graz u. Wien 1920, str. 537; F. Storch: *Rízení trestní rakouské*, díl II, Praha 1897, str. 548; A. Miřička: *Trestní právo procesní*, Praha 1932, str. 210; K. Peters: *Fehlerquellen im Strafprozess*, 3. Band, Karlsruhe 1974, str. 3; A. C. Eckert: *Die Wiederaufnahme des Verfahrens im Schweizerischen Strafprozessrecht*, Berlin 1974, str. 19–25.

⁷⁾ A. Růžek a kol.: dílo cit. v pozn. 4, str. 183–184; týž: dílo cit. v pozn. 1, str. 49.

⁸⁾ A. Růžek: dílo cit. v pozn. 1, str. 48.

⁹⁾ Bennecke-Beling: *Lehrbuch des deutschen Reichsstrafprozessrecht*, Breslau 1900, str. 408.

¹⁰⁾ A. C. Eckert: dílo cit. v pozn. 6, str. 25.

¹¹⁾ A. Růžek: dílo cit. v pozn. 1, str. 49.

právní. Vyslovuje obavy, že smysl a účel právní moci by se tak znevážil, a soudí, že stavět rovnítko mezi právní moc a nezměnitelnost rozhodnutí znamená ve svých důsledcích zeslabování významu právní moci a zatemňování věci. Domnívá se proto, že by bylo správné mluvit o právní moci jen u těch rozhodnutí, která řeší otázky materiálně právní povahy, a to konečným a závazným způsobem, a že u ostatních rozhodnutí by se mělo mluvit jen o jejich nezměnitelnosti, pokud se takovými stanou.¹²⁾

Proti názoru, že kdyby právní moc nabývala i rozhodnutí, která se netýkají materiálně právních otázek, by se smysl a účel právní moci znevážil a že by se tím věc zatemňovala, lze argumentovat, že právě správné rozlišování mezi formální a materiální stránkou jednotné právní moci svědčí o tom, že je možno mluvit i u rozhodnutí, která neřeší materiálně právní otázky, o jeho nezměnitelnosti jako projevu formální stránky právní moci. Názor prof. Růžka vychází z předpokladu, že právní moc rozhodnutí se musí projevit vždy v obou jejích stránkách, materiální i formální, a tam, kde pojmově takový závěr učinit nelze, protože rozhodnutí nemá z hlediska konečného rozhodnutí ve věci samé materiální obsah, že o právní moc vůbec nejde. Ale na tuto otázku lze mít i jiný názor, že totiž právní moc rozhodnutí se může projevit i jenom z hlediska formální stránky, tzn. v jeho nezměnitelnosti, kdežto materiální stránka právní moci může vůbec chybět. Pro tento názor není bez významu, že materiální stránka právní moci, tj. obsahová nezměnitelnost rozhodnutí, je na formální stránku *svým způsobem vázána*, a to tak, že bez nenapadnutelnosti rozhodnutí — ať již proto, že je zákon napadnout nedovoluje, nebo proto, že opravného prostředku nebylo buď včas nebo vůbec využito, popř. opravný prostředek byl již vyčerpán — nelze o materiálním momentu právní moci pojmově uvažovat. Takové pojetí je plně v souladu s jednotnou charakteristikou právní moci, pouze nevyžaduje, aby se právní moc každého rozhodnutí vždy nutně projevila v obou jejích stránkách.

Pro praktické využití teorie o dvou stránkách jednotné právní moci je však podstatné, že jak pojetí prof. Růžka, podle něhož nezměnitelná rozhodnutí čistě procesní povahy nenabývají právní moci, tak i zde shora uvedené pojetí, podle něhož u takových rozhodnutí se právní moc projevuje pouze v její formální stránce, vedou ke stejným důsledkům z hlediska možnosti podat proti nim stížnost pro porušení zákona. Ani A. Růžek nevylučuje, aby takováto — v jeho pojetí pouze nezměnitelná, nikoliv pravomocná rozhodnutí — mohla být napadena stížností pro porušení zákona; na tuto možnost poukazuje např. u usnesení o vrácení věci prokurátorovi k došetření.¹³⁾ S takovými důsledky je třeba souhlasit; použití

¹²⁾ A. Růžek: tamtéž, str. 50–51.

¹³⁾ A. Růžek: dílo cit. v pozn. 1, str. 80–81.

stížnosti pro porušení zákona má své místo při zabezpečování souladu rozhodnutí s objektivní pravdou nejen u konečných pravomocných rozhodnutí, jimiž jsou řešeny otázky hmotného práva, nýbrž i u rozhodnutí, majících procesní charakter, u nichž se právní moc projevuje jen v jejím formálním momentu.

Pravomocná rozhodnutí procesní povahy je však třeba lišit od rozhodnutí, která v právní moc vůbec nevcházejí — a to ani z hlediska materiální stránky, protože žádný materiálně právní vztah neřeší ani z hlediska stránky formální, protože nejsou ani nezměnitelná. Jde obvykle o rozhodnutí, jimiž se upravuje průběh řízení a která lze při změně podmínek rovněž změnit (např. usnesení podle § 211 odst. 1 tr. ř. o přečtení protokolu o výsledku svědka lze změnit a vyslechnout svědka přímo v hlavním líčení, ukáže-li se to vzhledem k dalšímu vývoji dokazování nutným apod.). Taková rozhodnutí nejsou tedy pravomocná, a to ani z hlediska formální stránky právní moci, a nejsou tedy v důsledku toho sama o sobě napadnutelná stížností pro porušení zákona.

3. PŘEDMĚT STÍŽNOSTI PRO PORUŠENÍ ZÁKONA

3.1. *Fakultativnost stížnosti pro porušení zákona*

Předmětem stížnosti pro porušení zákona jsou pravomocná rozhodnutí soudu, prokurátora, vyšetřovatele a vyhledávacího orgánu, jimiž byl porušen zákon nebo která byla učiněna na podkladě vadného postupu řízení.

Co je třeba rozumět z tohoto hlediska *porušením zákona*? Na rozdíl od §§ 257, 258 tr. ř., v nichž je pro odvolací řízení uvedeno, jaké důvody vedou ke zrušení napadeného rozsudku a z nichž lze tedy zpětně posoudit, jaké okolnosti jsou typické pro podání odvolání a také i na rozdíl od sovětské úpravy o dozorovém protestu, trestní řád u stížnosti pro porušení zákona výslovně neuvádí, co se rozumí porušením zákona, a to ani v § 266 odst. 1 v souvislosti s podáním tohoto opravného prostředku, ani v § 268 odst. 2 v souvislosti s rozhodnutím Nejvyššího soudu o něm. Tato skutečnost bývá považována za nedostatek současné zákonné úpravy a v rámci námětů na zpřesnění a doplnění ustanovení sedmnácté hlavy tr. ř. se někdy navrhuje, aby byly výslovně v zákoně uvedeny důvody, pro něž lze podat stížnost pro porušení zákona a pro něž Nejvyšší soud může vyslovit, že byl porušen zákon. Např. dr. J. Pipek soudí, že by při rozšíření apelačních prvků v řízení o odvolání mohly být v trestním řádu uvedeny důvody, pro něž by mohl odsouzený podat stížnost pro porušení zákona proti meritornímu rozsudku odvolacího soudu; tyto důvody by

měly podle J. Pipka zahrnovat mj. i chyby ve skutkových zjištěních.¹⁴⁾ Takové návrhy se někdy doplňují tím, že důvody pro podání stížnosti pro porušení zákona i pro rozhodnutí o ní, by se měly omezit jen na závažné porušení zákona, které představuje pochybení zásadního významu.¹⁵⁾

Nedomnívám se, že by takové doplnění trestního řádu bylo nutné nebo alespoň účelné. Porušení zákona, které Nejvyšší soud po přezkoumání věci zjistí, může být nejrůznějšího druhu a může obsáhnout v podstatě všechny normy, užívané v trestním řízení. Nejde jenom o zákonná ustanovení, na jejichž základě se rozhoduje o vině, trestu, ochranném opatření, popř. o jiném výroku rozsudku. Přezkoumání ke stížnosti pro porušení zákona podléhá i řada usnesení, která jsou vydávána v trestním řízení a která s rozhodnutím, jež se činí formou rozsudku, souvisí třeba jen nepřímě. V zájmu socialistické zákonnosti je však účelné a někdy i nezbytné, aby i taková pravomocná usnesení, jimiž byl porušen zákon nebo která byla učiněna na podkladě vadného postupu řízení, byla napadnutelná stížností pro porušení zákona. Jakékoliv vymezení porušení zákona, které by limitovalo tento pojem jen na porušení zákona určitého druhu, by omezovalo možnost Nejvyššího soudu plnit prostřednictvím stížnosti pro porušení zákona jeho základní dvojčinný úkol, jímž je — jak bylo připomenuto již shora — jednak plné uplatnění socialistické zákonnosti v konkrétní věci, jednak usměrňování soudní praxe ke správnému a jednotnému výkladu zákonů. To platí jak o vymezení pojmu porušení zákona v § 268 odst. 2 tr. ř., tak i pro vymezení tohoto pojmu v § 266 odst. 1 tr. ř. Při existenci současného systému fakultativnosti podávání stížnosti pro porušení zákona by zmíněné vymezení závažného porušení zákona bylo navíc neorganické, protože subjekt stížnosti pro porušení zákona by ovlivňoval možnost Nejvyššího soudu rozhodovat o otázce porušení zákona v konkrétní věci dokonce více než dosud, protože tam, kde by měl za to, že zákon nebyl porušen závažným způsobem, by stížnost pro porušení zákona nepodal. Nejvyšší soud by tak nemohl vyslovit a realizovat svůj názor na takové porušení zákona, které by subjekt stížnosti pro porušení zákona sám za závažné nepovažoval, ačkoliv názor Nejvyššího soudu by mohl být jiný. Tím by se tedy na současném zákonném stavu nejen nic nevylepšilo, ale naopak ještě zkomplikovalo a plnění shora zmíněných dozorových úkolů nejvyšších soudů by se ztížilo.

Pokud pak jde o námět dr. Pipka, že by v závislosti na rozšíření prvků apelačního principu v řízení před odvolacím soudem měly být v zákoně

¹⁴⁾ J. Pipek: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, UK, Praha 1980, str. 176.

¹⁵⁾ J. Vieska: Stážnosti občanov a preverovanie právoplatných súdnych rozhodnutí v trestných veciach, Právnik 3/1964, str. 217.

stanoveny důvody pro zrušení odvolacího rozsudku stížností pro porušení zákona, jichž by se nadto mohl dovolávat i sám odsouzený, jemuž by byla stížnost pro porušení zákona zpřístupněna, je nutno poukázat na některé nedostatky tohoto námětu. Především by se tím pro jeden druh napadeného rozhodnutí neústrojně narušoval princip fakultativnosti stížnosti pro porušení zákona. Dále by realizace tohoto námětu narušovala zásadu, že subjektem stížnosti pro porušení zákona může být jen státní orgán, nikoliv občan. Jde o zásadu, která čelí reminiscencím na více či méně zjevné řízení v třetím stupni. I když dr. Pipek považuje jinak zásadu dvojinstančního řízení za nejvýhodnější, nelze oddiskutovat, že uvedený námět by vedl sice k omezenému, ale přitom přece jen k určitému řízení ve třetím stupni. I když by odsouzený byl omezen na taxativně v zákoně uvedené důvody stížnosti pro porušení zákona, nic by nebránilo, aby je uplatnil i tam, kde by nebyly splněny. Věc by se podle vůle odsouzeného vždy dostala do řízení před Nejvyšším soudem, i když by ostatní subjekty stížnosti pro porušení zákona byly přesvědčeny, že pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu je zákonné a samy by proti němu stížnost pro porušení zákona nepodaly. Pokud by byla takto stížnost pro porušení zákona zpřístupněna jenom odsouzeným, byla by navrhovaným postupem narušena rovnost procesních stran. Bez významu není ani skutečnost, že námět dr. Pipka se neopírá o současné potřeby soudní praxe, která naopak klade důraz na to, aby se zvyšovala úroveň rozhodování krajských soudů v řízení o odvolání jako základních článků soudního dozoru, a tak se postupně snižoval počet pravomocných rozhodnutí, proti nimž by bylo třeba podat stížnost pro porušení zákona.

Někteří jiní autoři soudí, že pojem porušení zákona nejen nemá být nijak v zákoně vymezen, ale že subjekty stížnosti pro porušení zákona by měly mít naopak povinnost při každém porušení zákona uvedenou stížnost podat. Argumentují tím, že dosavadní fakultativní podávání stížnosti pro porušení zákona, které prý subjekt této stížnosti uskutečňuje podle volné úvahy, umožňuje ponechat v právní moci nezákonné rozsudky, popř. jiná rozhodnutí, což charakterizují jako „svéráznou aplikaci principu opportunity“ na úseku odstraňování nezákonných pravomocných rozsudků.¹⁶⁾ Takové názory jsou principiální jen zdánlivě. Ve skutečnosti jejich důsledné provedení v zákoně by vedlo k odbourání hlavního charakteristického rysu stížnosti pro porušení zákona jako opravného prostředku, který se podává proti rozhodnutí, jež nabylo právní moci. Realizace takových názorů by vedla ke „svérázné aplikaci“ soudního rozhodování ve třetím stupni, se všemi z toho plynoucími dalekosáhlými důsledky, jejichž vypočítávání přesahuje rámec řešené problematiky, ale z nichž je

¹⁶⁾ V. Lachout: K úpravě stížnosti pro porušení zákona v trestním řízení, Právník 4/1966, str. 356.

nutno jmenovat alespoň vážné narušení instituce právní moci rozhodnutí.

V průběhu trestního řízení může dojít k nejrozumnějším případům nedodržení zákonných ustanovení, které je možno nazvat porušením zákona, ale které s ohledem na ostatní ve věci aplikovaná ustanovení zákona nemají na správnost pravomocného rozhodnutí ani na správnost postupu řízení, jímž se k pravomocnému rozhodnutí dospělo, žádný vliv. Nejde o to, tolerovat laxní přístup k přísnému dodržování zákonnosti. Ale je známo, že ke zjištění objektivní pravdy v soudním rozhodnutí vede někdy značně složitá cesta; v důsledku toho je v konkrétní trestní věci třeba aplikovat velké množství zákonných ustanovení, mezi nimi i takových, která nemají v dané souvislosti pro konkrétní rozhodnutí vždy podstatný význam, i když třebas nejsou aplikována zcela přesně podle zákona. Proto není v řadě případů nutné po právní moci rozhodnutí napravovat taková porušení zákona, která na konečný výsledek řízení neměla buď žádný vliv, nebo jejichž vliv byl jak z hlediska zájmu socialistické společnosti, tak i z hlediska zájmu obviněného, popř. ostatních procesních stran zanedbatelný. Na případnou otázku, kterou by bylo možno v této souvislosti položit, proč tedy taková ustanovení jsou v zákoně vůbec uvedena, je třeba odpovědět, že pro různé konkrétní případy s různou konkrétní důkazní a ostatní procesní situací nemají všechna použitá zákonná ustanovení stejný význam; porušení téhož zákonného ustanovení může v jednom případě vést ke zcela vadnému rozhodnutí, v druhém případě se na výsledek rozhodnutí nemusí vůbec projevit.

Je však nutno vždy respektovat *základní zákonné kritérium*, vyjádřené v § 1 tr. ř. o účelu trestního řádu, jímž je „upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování socialistické zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti“. Jestliže toto kritérium je v konkrétní věci dodrženo, pak by stanovení zákonné povinnosti podat stížnost pro porušení zákona vždy, při jakémkoliv porušení zákona, bylo v řadě případů nejen formální, ale někdy by bylo s citovaným účelem trestního řádu dokonce i v rozporu. Případů, v nichž by taková právní úprava vedla nikoliv k upevnění zákonnosti, ale naopak k jejímu rozměšování, by bylo možno uvést řadu. Snad postačí jen dva:

Podle § 102 tr. ř. je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvlášť šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat; k výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané

osoby přispěla k správnému vedení výslechu. V dalším řízení má být taková osoba mladší patnácti let vyslechnuta znovu jen v nutných případech. V řízení před soudem je možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu i bez podmínek uvedených v § 211 tr. ř. Osoba, která byla k výslechu přibrána, se podle potřeby vyslechne k správnosti a úplnosti zápisu, k způsobu, jímž byl výslech prováděn, jakož i k způsobu, jímž vyslechnutá osoba vypovídala.

Je porušením zákona v ustanovení § 102 tr. ř., jestliže v přípravném řízení nebyl k výslechu osoby mladší patnácti let o shora zmíněných okolnostech přibrán pedagog nebo jiná osoba, mající zkušenosti s výchovou mládeže, nýbrž jestliže soud, aniž vrátil věc při předběžném projednání obžaloby prokurátorovi k došetření, sám v hlavním líčení osobu mladší patnácti let za přítomnosti pedagoga znovu o věci vyslýchal.

Lze si snadno představit, že povinné podání stížnosti pro porušení zákona za této důkazní situace a po zrušení pravomocného rozsudku nové provedení výslechu osoby mladší patnácti let v přípravném řízení za účasti pedagoga, by bylo nejen formální, ale bylo by přímo v rozporu s cílem, který zákonodárce v § 102 tr. ř. sledoval.

Další příklad: Odpovídá-li absolutní pravdě, zjiitelné na základě provedených důkazů, skutečnost, že obviněný rozkradl hodnoty z majetku v socialistickém vlastnictví v ceně 10 250 Kčs, pak zjištění soudu, že cena těchto hodnot je pouze 10 240 Kčs, je porušením zákona v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. o povinnosti orgánů činných v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci. Kdyby taková nesprávnost byla zjištěna v řízení o odvolání, bylo by zajisté namístě ji napravit, vadný výrok o vině zrušit a vyslovit nový, v němž by byla zjištěna škoda v souladu s absolutní pravdou. Kdyby však zákon zavazoval subjekt stížnosti pro porušení zákona k povinnému podání této stížnosti i v případě, že takový nepatrný cenový rozdíl existuje v pravomocném rozsudku, jaký by byl pak rozdíl mezi řízením o odvolání a řízením o stížnosti pro porušení zákona? Situace by byla dokonce obrácena naruby, protože zatímco odvolání v řízení před právní mocí rozsudku, obsahujícího zmíněné nepřesné skutkové zjištění, by žádná procesní strana povinna podat nebyla (a jen kvůli tak nepatrné nepřesnosti by je také sotva podávala), proti pravomocnému rozsudku by ve stejném případě generální prokurátor nebo jiný subjekt stížnosti pro porušení zákona tuto stížnost podat musel.

A to ještě neuvažujeme opačný případ, kdy nepatrný cenový rozdíl by byl v pravomocném rozsudku zjištěn v neprospěch obviněného a kdy by pro porušení zákona v neprospěch obviněného bylo třeba pravomocný výrok o vině zrušit, zrušit v důsledku toho i celý výrok o trestu, stejně jako další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Bylo by nutno zrušit i další rozhodnutí, na zrušený rozsudek obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Právní moc rozsudku by v takovém případě byla institucí vágní, často pochybnou a tedy málo praktickou.

Do úvahy by bylo třeba brát dále i pracovní zatíženost jak subjektů stížnosti pro porušení zákona, tak i nejvyšších soudů, kdyby každá odchylka od zákona v pravomocném rozhodnutí nebo v řízení, které k rozhodnutí vedlo, byla povinným důvodem k podání stížnosti pro porušení zákona.

Zastánci shora zmíněných názorů o obligatornosti stížnosti pro porušení zákona kladou proti současnému zákonnému stavu na druhou miskou vah jakousi vyabstrahovanou, od sociálně politického a třídního smyslu zákonných ustanovení oproštěnou — a ve skutečnosti formalistickou a ne-

životnou — „čistou zákonnost“, jakýsi zákonný „l'art pour l'artismus“.

Naše socialistické trestní řízení takovou formalistickou cestou nejde. Je pro ně naopak vlastní cesta přísného dodržování socialistické zákonnosti, která má svou třídní sociálně politickou náplň, jež je dána mj. shora citovaným účelem trestního řízení, zakotveným v § 1 tr. ř. Takovému pojetí zákonnosti odpovídá v oblasti podávání stížnosti pro porušení zákona současná právní úprava, podle níž subjekty stížnosti pro porušení zákona tuto stížnost při porušení zákona podat mohou.

V souvislosti s otázkou fakultativnosti stížnosti pro porušení zákona je třeba učinit ještě jednu poznámku. Proti tomuto současnému systému podávání stížnosti pro porušení zákona se někdy namítá, že se při něm ponechává jednotlivci — subjektu stížnosti pro porušení zákona — na „libovůli“, na „volné úvaze“ apod., zda stížnost pro porušení zákona podá či nikoliv. Takové námitky, odhlížející od reálných podmínek socialistické společnosti, za nichž se podávání stížnosti pro porušení zákona realizuje, jsou poznamenány mateřským znamením buržoazního přístupu k právu jako nadtřídní instituci. Činnost generálního prokurátora, ministra spravedlnosti, ministra národní obrany (stejně jako dříve činnost předsedy Nejvyššího soudu) při podávání stížnosti pro porušení zákona není soukromou záležitostí těchto funkcionářů, nýbrž je plněním jejich funkcí jako orgánů státní moci, k nimž byli povoláni. Výkon státní moci těmito funkcionáři zahrnuje řadu i dalších úkonů, které rovněž nevykonávají podle své libovůle nebo na základě své soukromé volné úvahy. Jsou vedoucími funkcionáři mocenských orgánů socialistického státu proto, že jsou si jednak vědomi svých povinností, vyplývajících z jejich funkcí, jednak že jsou schopni výkon své pravomoci realizovat v zájmu socialistické zákonnosti, který je shodný se zájmem socialistického státu, jeho dělnické třídy a její avantgardy Komunistické strany Československa. Předním zájmem socialistického státu je dodržování socialistické zákonnosti nejen občany, ale mj. i státními orgány. Podávání stížnosti pro porušení zákona je jen zlomkem všech povinností, které uvedené subjekty plní při zachovávaní a prosazování socialistické zákonnosti. Stejně jako by bylo nesprávné a nedůvodné mluvit při plnění všech ostatních povinností zmíněných funkcionářů socialistického státu o jejich „soukromé volné úvaze“, není žádný důvod uvažovat takto o jejich činnosti při podávání stížnosti pro porušení zákona.

3.2. Revizní princip v řízení o stížnosti pro porušení zákona

Z hlediska předmětu stížnosti pro porušení zákona je důležité prozkoumat důsledky revizního principu v řízení o této stížnosti.

Rozsah buržoazních tzv. mimořádných opravných prostředků byl vy-

mezen mj. i specifickým určením jejich použití. Zmateční stížnosti pro zachování zákona (§ 33, § 292 tr. ř. z r. 1873) se mohlo použít jen ke sjednocení výkladu a použití zákona, v optimálním případě pro odstranění právních vad konkrétního rozhodnutí soudu, mimořádná obnova (§ 362 cit. tr. ř.) sloužila jen k odstranění vad skutkových a dodatečné zmírnění trestu (§ 410 cit. tr. ř.) jenom k nápravě výroku o trestu. Takovým roztržštěním možnosti použití jednotlivých opravných prostředků proti pravomocným rozhodnutím, stejně jako formalistickým řízením o zmateční stížnosti a odvolání (§ 280 násl. cit. tr. ř.) před právní mocí rozhodnutí, sledoval buržoazní zákonodárce známý třídní cíl, poskytnout možnost použití opravného řízení jenom osobám, které jsou zastoupeny profesionálními obhájci. Myšlenka, že by soud sám měl pečovat o přezkoumání všech stránek věci, kterou se v opravném řízení zabývá, tedy myšlenka revizního principu, byla a dodnes je buržoaznímu pojetí soudního řízení cizí. Dnes nacházíme tytéž třídní cíle buržoazního zákonodárce, zahalené buržoazní právní vědou do pláštíku tzv. procesní volnosti stran, při níž se v konkrétním trestně procesním vztahu „poskytuje jednotlivci co nejširší volnost disponovat svými záležitostmi“.¹⁷⁾ Je samozřejmé, že této dispoziční volnosti může mnohem spíše využít obviněný, který je zastoupen schopným obhájcem, než jednatel, který takové možnosti nemá. Takové pojetí procesní volnosti je v přímém protikladu s pojetím revizního principu v socialistických právních řádech, který zaručuje soulad konečného rozhodnutí se zákonem všem obviněným bez ohledu na to, zda v jejich prospěch intervenuje obhájci či nikoliv.

Socialistické trestní řády používají revizního principu v opravném řízení jak před, tak i po právní mocí rozhodnutí v širokém měřítku. Podle naší zákoné úpravy je revizní princip v řízení o stížnosti pro porušení zákona *zásadně všeobecný*, tzn. že se na podkladě stížnosti pro porušení zákona přezkoumává správnost všech výroků napadeného rozhodnutí a vedle toho vždy i správnost řízení, které tomuto rozhodnutí předcházelo. Jenom v případech, kdy se rozhodnutí týká více osob, může se stížnost pro porušení zákona omezit jen na část rozhodnutí, která se vztahuje jen na některé z těchto osob; revizní princip se v tomto případě uplatní jen ohledně výroků, týkajících se osoby, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena.

Takové *vymezení revizního principu* má tyto důsledky:

Týká-li se napadené pravomocné rozhodnutí jen jedné osoby (obviněného nebo jiné osoby, ohledně níž bylo vydáno rozhodnutí soudu, prokurátora, vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu), přezkoumá Nejvyšší soud vždy celé rozhodnutí ve všech jeho výrocích i celé řízení, které na-

¹⁷⁾ M. Fincke: Die Aufsichtliche Überprüfung rechtskräftiger Strafurteile im Sovetrecht, München 1966, str. 290.

padenému rozhodnutí předcházelo. Omezit stížnost pro porušení zákona jen na některý z více výroků takového rozhodnutí není možné. Stížnost pro porušení zákona se podává v takových případech vždy proti rozhodnutí jako celku, nikoliv proti některému výroku.

I kdyby subjekt stížnosti pro porušení zákona podal tuto stížnost jen proti určitému výroku rozhodnutí, nebo proto, že určitý výrok v rozhodnutí chybí či je neúplný, byl by Nejvyšší soud povinen přezkoumat i ostatní výroky napadeného rozhodnutí a jim předcházející řízení.

Týká-li se napadené rozhodnutí více osob a stížnost pro porušení zákona není výslovně omezena jen na tu část rozhodnutí, která se vztahuje jen na některé z těchto osob, uplatní se revizní princip rovněž v plném rozsahu, tzn. že Nejvyšší soud je povinen přezkoumat napadené rozhodnutí ohledně všech výroků, týkajících se všech osob; ve stejném rozsahu je povinen přezkoumat i předchozí řízení.

Trestní řád na rozdíl od obžaloby (§ 177), návrhu na potrestání (§ 179f) nebo od odvolání (§ 249) neupravuje ani obsah stížnosti pro porušení zákona, ani strukturu tohoto opravného prostředku. To je určitý nedostatek, který vede k nutnosti řešit bez dostatečného zákonného podkladu otázku, co tvoří podstatu stížnosti pro porušení zákona, jaké mají být její části a zejména za jakých okolností nastávají důsledky spojené s omezením revizního principu.

V praxi se vytvořila určitá víceméně stálá *struktura stížnosti pro porušení zákona*: po úvodních slovech, jimiž subjekt této stížnosti uvádí, že předkládá Nejvyššímu soudu příslušný spis, vysloví, že v trestní věci, jíž se týká předložený spis, podává proti určitému rozhodnutí stížnost pro porušení zákona. Jde-li o stížnost podanou v neprospěch obviněného, zpravidla se to uvede v této souvislosti spolu s citací § 272 tr. ř., popř. se pouze vyznačí, že stížnost pro porušení zákona se podává ve lhůtě uvedené v § 272 tr. ř. Pak následují důvody, pro něž se stížnost podává, v nichž se podrobně rozvádí, co vedlo k jejímu podání, v jakých výrocích a ustanoveních se porušení zákona spatřuje. V závěru stížnosti pro porušení zákona se navrhuje buď vyslovení jen tzv. akademického výroku o porušení zákona podle § 268 odst. 2 tr. ř., nebo při porušení zákona v neprospěch obviněného zrušení napadeného rozhodnutí či jeho části, popř. další postup podle § 269 odst. 2, § 270 či § 271 tr. ř.

Tato struktura stížnosti pro porušení zákona ve většině případů vyhovuje, byť není úplná; mohou totiž nastat některé sporné situace, především v souvislosti s uplatněním a dosahem revizního principu.

K tomu, aby revizní princip v rozsahu, vyjádřeném v § 267 odst. 1 tr. ř., byl omezen, aby tedy Nejvyšší soud na podkladě stížnosti pro porušení zákona podle vůle jejího subjektu nemohl přezkoumávat správnost všech výroků napadeného rozhodnutí ani celé řízení, jež mu předcházelo, je

nutné, aby to subjekt této stížnosti výslovně navrhl formou omezení stížnosti podle § 266 odst. 3 tr. ř. Toto omezení je založeno na principu, že se stížnost pro porušení zákona podá jen proti části napadeného rozhodnutí, jež se týká jen některé z osob, dotčených napadeným rozhodnutím. Nejvyšší soud proto nemůže sám z vlastního podnětu přezkoumání napadeného rozhodnutí a předcházejícího řízení omezit.

Vzhledem k neuzákoněné struktuře stížnosti pro porušení zákona však vyvstává otázka, kdy je stížnost pro porušení zákona v tomto smyslu omezena, jakým způsobem, popř. v které části musí být omezení podle § 266 odst. 3 tr. ř. vyjádřeno. Ze skutečnosti, že struktura ani obsah stížnosti pro porušení zákona nejsou zákonem stanoveny, nýbrž vytvořily se jen praxí, lze usuzovat, že omezení stížnosti jen proti některé části rozhodnutí, týkající se jen některé osoby, je účinně možno učinit v kterékoliv části stížnosti pro porušení zákona, jen když se tak stane výslovně. Je nutno požadovat, aby tak zásadní zásah do revizního principu byl subjektem uvedené stížnosti vyjádřen způsobem, který nevzbudí žádnou pochybnost. Proto není možno považovat stížnost pro porušení zákona za omezenou ve smyslu § 266 odst. 3 tr. ř., jestliže se ve zdůvodnění sice zabývá porušením zákona jen u některých osob nebo některých částí napadeného rozhodnutí, ale jinak se v ní výslovně neuvádí, že se omezuje jen na tyto části nebo osoby. Omezení revizního principu je vázáno na podání, nikoliv jen na zdůvodnění stížnosti pro porušení zákona. To vyplývá i ze skutečnosti, že platná by byla i taková stížnost pro porušení zákona, v níž by bylo pouze označeno rozhodnutí, proti němuž se podává, aniž by musela obsahovat zdůvodnění (byť taková praxe by nebyla žádoucí). Výjimku tvoří stížnost podaná proti výroku o trestu (§ 266 odst. 2 tr. ř.), jak bude ještě dále uvedeno. I v opačném extrémním případě, v němž by se sice v odůvodnění stížnosti pro porušení zákona vytýkalo porušení zákona u všech osob, jichž se napadené rozhodnutí týká, ale jinak by v ní bylo výslovně řečeno, že se podává jen proti části rozhodnutí, týkající se jen některé osoby, by bylo nutno takovou stížnost pro porušení zákona považovat za omezenou ve smyslu § 266 odst. 3 tr. ř.

Další otázka zní, jakým způsobem musí být omezení stížnosti pro porušení zákona vyjádřeno. Ustanovení § 266 odst. 3 tr. ř. umožňuje pouze jeden způsob: omezení na část rozhodnutí, která se týká některé z více osob, na něž se celé rozhodnutí vztahuje. V takovém případě Nejvyšší soud přezkoumá a může rozhodnout (s výjimkou beneficia cohaesionis) napadené rozhodnutí ve všech výrocích a v celém předcházejícím rozhodnutí jen ohledně osoby, na niž byla stížnost pro porušení zákona omezena. Jiný způsob omezení stížnosti pro porušení zákona a tedy i rozsahu revizního principu není v zákoně připuštěn. To znamená, že by stížnost pro porušení zákona nebylo možno omezit jen na některý z výroků roz-

hodnutí, který se však týká všech osob, na něž se rozhodnutí vztahuje. I kdyby subjekt stížnosti pro porušení zákona tuto stížnost takto omezil, nešlo by o omezení revizního principu a Nejvyšší soud by byl povinen přezkoumat všechny výroky rozhodnutí, které se týkají osob, u nichž byla stížnost (byť jen proti některým výrokům jich se týkajícím) podána.

Omezení revizního principu jen na některou z více osob, jichž se stížnost pro porušení zákona týká, má význam nejen pro postup a rozhodnutí Nejvyššího soudu o takto omezené stížnosti, nýbrž i na možnost podat proti témuž rozhodnutí v budoucnu další stížnost pro porušení zákona. Proti rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona není stížnost pro porušení zákona přípustná (§ 266 odst. 4 tr. ř.). Toto ustanovení vymezuje specifickou překážku věci rozsouzené (ne bis in idem) pro uvedené řízení ohledně téhož pravomocného rozhodnutí; jejím myšlenkovým základem je právě zásadní všeobecnost a neomezenost revizního principu. Vychází se zde z myšlenky, vyjádřené v § 267 odst. 1 tr. ř., že na podkladě stížnosti pro porušení zákona Nejvyšší soud přezkoumá správnost všech výroků napadeného rozhodnutí, jakož i řízení, jež mu předcházelo. Je-li však stížnost pro porušení zákona podle § 266 odst. 3 tr. ř. omezena, v nenapadené části se pravomocné rozhodnutí ani předcházející řízení nepřezkoumává, v této části se o něm nerozhoduje, a proto se na tuto část napadeného rozhodnutí nevztahuje ani § 266 odst. 4 tr. ř. Z toho je nutno dovodit, že proti takové napadené části pravomocného rozhodnutí lze i po rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona podat novou stížnost pro porušení zákona, ovšem omezenou jen na tu část pravomocného rozhodnutí, která se týká osoby, ohledně níž dřívější stížnost pro porušení zákona podána nebyla.

Specifická situace nastává v případě, že stížnost pro porušení zákona byla podle § 266 odst. 3 tr. ř. omezena, avšak důvod, z něhož Nejvyšší soud rozhodl ve prospěch osoby, již se stížnost pro porušení zákona týkala, prospíval také další osobě, dotčené napadeným rozhodnutím, takže Nejvyšší soud použil ve smyslu § 269 odst. 2 i. f. tr. ř. přiměřeně *beneficia cohaesioneis*. V rozsahu použití tohoto benefícia bylo pravomocné rozhodnutí — byť v této části stížností pro porušení zákona nenapadené — shledáno nezákonným, v důsledku toho zrušeno a nahrazeno rozhodnutím novým. Pokud by toto nové rozhodnutí učinil podle § 271 odst. 1 tr. ř. Nejvyšší soud sám, nebylo by je možno napadnout novou stížností pro porušení zákona. Kdyby však ze stejné situace Nejvyšší soud vrátil věc podle § 270 odst. 1 tr. ř. soudu, o jehož rozhodnutí šlo, k novému projednání a rozhodnutí, nespravovalo by se toto nové rozhodnutí režimem § 266 odst. 4 tr. ř., nýbrž režimem § 266 odst. 1 tr. ř., tzn. že proti němu jako novému, dosud stížností pro porušení zákona nenapadenému rozhodnutí, by bylo možno novou stížnost pro porušení zákona podat proto, že

jím byl porušen zákon. Nebylo by však možno proti tomuto novému rozhodnutí podat stížnost pro porušení zákona z druhého důvodu, uvedeného v § 266 odst. 1 tr. ř., tedy proto, že bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení, pokud by tento vadný postup byl spatřován v tom, že Nejvyšší soud použil v řízení o předchozí stížnosti pro porušení zákona beneficia cohaesionis; podání stížnosti pro porušení zákona z tohoto důvodu by materiálně představovalo její podání proti rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona a bylo by tedy v rozporu s § 266 odst. 4 tr. ř.

Ustanovení § 266 odst. 4 tr. ř. o nemožnosti podat stížnost pro porušení zákona proti rozhodnutí o takové stížnosti se tedy nevztahuje na pravomocné rozhodnutí, vydané v novém řízení v téže věci po dřívějším rozhodnutí Nejvyššího soudu, jímž byla věc ke stížnosti pro porušení zákona zrušena a vrácena příslušnému orgánu činnému v trestním řízení k novému projednání a rozhodnutí. V takovém případě již nejde o rozhodnutí, které bylo přezkoumáno a o němž bylo rozhodnuto ke stížnosti pro porušení zákona, ale o rozhodnutí jiné, proti němuž lze podat stížnost pro porušení zákona pro jeho nezákonnost nebo proto, že bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení, pokud vadnost postupu řízení není spatřována v předchozím řízení Nejvyššího soudu o stížnosti pro porušení zákona.

Zákaz podání stížnosti pro porušení zákona proti rozhodnutí o takové stížnosti má i další aspekt, vyplývající z revizního principu. V rozsahu, v němž bylo o stížnosti pro porušení zákona rozhodnuto, není možno podat další stížnost pro porušení zákona nejen proti samému rozhodnutí Nejvyššího soudu o této stížnosti, jak to výslovně vyplývá ze znění § 266 odst. 4 tr. ř., ale *ani proti původnímu pravomocnému rozhodnutí*, které bylo touto stížností napadeno. Tento závěr platí jak pro případ, že stížnost pro porušení zákona byla zamítnuta, protože pravomocným rozhodnutím nebo v postupu řízení, jež k takovému rozhodnutí vedlo, zákon porušen nebyl, tak i pro případy jiného rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona. Pouze samotný gramatický výklad § 266 odst. 4 tr. ř., který by směřoval k tomu, že další stížnost pro porušení zákona není možno podat jen proti vlastnímu rozhodnutí Nejvyššího soudu o této stížnosti, by se dostal do rozporu s výkladem logickým, založeným právě na revizním principu, který ovládá řízení o stížnosti pro porušení zákona. Jakékoliv rozhodnutí Nejvyššího soudu o stížnosti pro porušení zákona, která byla podána právem, je totiž možno podle zákona učinit jen v souladu s revizním principem. Proto se Nejvyšší soud vyjadřuje k otázce, zda napadeným pravomocným rozhodnutím nebo vadným postupem řízení byl porušen zákon, v celém konkrétním rozsahu účinnosti revizního principu. Nové přezkoumání takto jednou provždy vyjádřeného stanoviska Nejvyššího soudu k napadenému pravomocnému rozhodnutí, event. k postupu

řízení (v rozsahu použití revizního principu) již možné není. Tím se naše právní úprava výrazně liší od úpravy sovětské, která cestou tzv. instančnosti v dozorovém řízení připouští přezkoumání téhož pravomocného rozhodnutí postupně v několika dozorových stupních.

3.3. Omezení revizního principu ve smyslu § 266 odst. 2 tr. ř.

Samostatnou problematiku z hlediska předmětu stížnosti pro porušení zákona představuje ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř., podle něhož lze proti výroku o trestu podat uvedenou stížnost jen tehdy, jestliže trest je ve zřejmém nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele, anebo jestliže uložený druh trestu je ve zřejmém rozporu s účelem trestu.

Takové omezení předmětu stížnosti pro porušení zákona se objevuje v našem právním řádu poprvé v § 291 odst. 2 tr. ř. č. 64/1956 Sb. Podle tohoto ustanovení bylo možno podat „pokud jde o trest“ stížnost pro porušení zákona jen, byl-li trest v očividném nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost. Přitom se tato očividnost nepoměru uloženého trestu spatřovala především v tom, že trest byl uložen bez zákonného důvodu mimo trestní sazbu nebo byla porušena ustanovení o upuštění od potrestání a dále, když výměra trestu v rámci trestní sazby byla v podstatném nesouladu se stupněm nebezpečnosti činu pro společnost.¹⁸⁾ Lze mít za to, že termín „očividný nepoměr“ je v podstatě shodný s nynějším termínem „zřejmý nepoměr“; navíc je nyní nutno zkoumat i vztah trestu k poměrům pachatele a okolnost, zda druh trestu není ve zřejmém rozporu s účelem trestu.

Ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř. představuje specifický případ omezení předmětu stížnosti pro porušení zákona; jsou s ním spojeny některé důsledky, jejichž význam nebyl dosud teoreticky zpracován a ani v praxi na ně nejsou vždy jednotné názory.

Toto ustanovení se podle svého znění týká případu, kdy stížnost pro porušení zákona je podána proti výroku o trestu. První z otázek, které je třeba v této souvislosti řešit, zní, zda předpoklad pro podání stížnosti pro porušení zákona uvedený v § 266 odst. 2 tr. ř. se vztahuje i na případy, kdy stížnost pro porušení zákona není podána výslovně proti výroku o trestu, ale proti *výrokům jiným*. Přes doslovné znění § 266 odst. 2 tr. ř. (jehož zařazení právě do ustanovení § 266 tr. ř. není zcela přesné, jak bude ještě dále zdůvodněno), logika věci vyžaduje dát na tuto otázku kladnou odpověď. Vzhledem k platnosti revizního principu Nejvyšší soud přezkoumává vždy i výrok o trestu, i když stížnost pro porušení zákona

¹⁸⁾ Trestní řád a předpisy související — poznámkové vydání, Praha 1958, str. 340.

výslovně proti němu nesměruje. Za této situace by bylo nelogické a protismyslné, kdyby výrok o trestu se přezkoumával z hledisek, uvedených v § 266 odst. 2 tr. ř., jenom v případě, že stížnost pro porušení zákona směřovala výslovně proti výroku o trestu a nikoliv též v případech, kdy se výrok o trestu přezkoumává na základě revizního principu, tj. při podání stížnosti pro porušení zákona, která výslovně směřuje proti jinému výroku než proti výroku o trestu, nebo která obsahuje jenom označení napadeného rozhodnutí, bez bližšího vymezení výroků, které se považují za nezákonné. Takový výklad by vedl k neodůvodněnému dvojímu rozdílnému postupu při posuzování výroku o trestu na základě stížnosti pro porušení zákona.

Vzhledem k tomu je možno položit otázku, čím se tedy vlastně liší stížnost pro porušení zákona podaná proti výroku o trestu od jiných stížností pro porušení zákona podaných proti odsuzujícímu rozsudku, jímž byl uložen trest? Zdálo by se, že se liší ve dvou směrech. *Za první* tím, že zatímco stížnost pro porušení zákona, která není podána proto, že byl porušen zákon ve výroku o trestu, by nemusela být popř. ani zdůvodněna, jak bylo uvedeno již shora, musí stížnost pro porušení zákona podaná proti výroku o trestu zásadně obsahovat odůvodnění, proč je podle názoru subjektu této stížnosti výrok o trestu nezákonný způsobem, který předpokládá § 266 odst. 2 tr. ř. Tato povinnost odůvodnit, v čem subjekt, podávající stížnost pro porušení zákona, spatřuje zřejmý nepoměr trestu k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele, nebo zřejmý rozpor uloženého trestu s účelem trestu, vyplývá z logického výkladu zmíněného ustanovení; její nesplnění však není provázáno žádnou sankcí a nemá tedy žádné procesní důsledky. Nejvyšší soud by byl v takovém případě povinen přezkoumat věc stejně, jako kdyby stížnost pro porušení zákona byla ve smyslu § 266 odst. 2 tr. ř. řádně odůvodněna. Pouze subjekt stížnosti pro porušení zákona by se zbavoval možnosti působit svými argumenty na rozhodnutí Nejvyššího soudu. V tomto směru je tedy rozdíl stížnosti pro porušení zákona podané výlučně proti výroku o trestu podle § 266 odst. 2 tr. ř. od jiných stížností pro porušení zákona jen teoretický. Praktický význam má však *druhý rozdíl*: stížnost pro porušení zákona podaná podle § 266 odst. 2 tr. ř. se liší od jiných případů tím, že nestačí, aby ve výroku o trestu byl zákon porušen jakýmkoliv způsobem (což stačí u jiných výroků pravomocného rozhodnutí), nýbrž musí být porušen kvalifikovaným způsobem, který je — možno říci — evidentní. Je to důsledek skutečnosti, že varieta trestu uloženého rozsudkem může vyjádřit objektivní pravdu méně detailně, redukovaneji, než je varieta stupně nebezpečnosti činu pro společnost v realitě, aniž by ještě bylo možno mluvit o trestu, který není objektivně správný (pravdivý). Zákonodárce tedy nepřipouští, aby v případech, kdy pravomocně

uložený trest je ještě objektivně pravdivý, byť pouze v rozsahu objektivní pravdy relativní, mohl být předmětem stížnosti pro porušení zákona.

Druhá otázka, kterou je třeba si položit v souvislosti s omezením stížnosti pro porušení zákona v § 266 odst. 2 tr. ř., se týká rozsahu tohoto omezení. Vztahuje se § 266 odst. 2 tr. ř. jen na stadium *podání* stížnosti pro porušení zákona, nebo toto stadium překračuje a je závazné i pro *řízení a rozhodnutí* o podané stížnosti? Správné zodpovězení této otázky má základní význam v prvé řadě pro stížnosti pro porušení zákona, které nebyly výslovně zaměřeny na výrok o trestu, ale při jejichž posuzování Nejvyšší soud shledal, že zákon byl porušen ve výroku o trestu. Dále má řešení této otázky vliv i na posuzování stížnosti pro porušení zákona, která byla podána pouze proti výroku o trestu, ale na jejímž základě Nejvyšší soud zjistil, že zákon nebyl porušen způsobem, který se předpokládá v § 266 odst. 2 tr. ř.

Jakkoliv gramatický výklad § 266 odst. 2 tr. ř. by mohl svědčit pro závěr, že toto ustanovení se vztahuje jen na podání stížnosti pro porušení zákona, že tedy bez splnění podmínek v tomto ustanovení uvedených takovou stížnost podat nelze, šlo by o výklad nesprávně úzký, který by měl za následek některé nelogické situace. Především kdybychom spatřovali v ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř. nezbytnou podmínku pro oprávněnost stížnosti pro porušení zákona proti výroku o trestu, museli bychom stížnost, která by tyto podmínky nesplňovala, považovat za podanou neoprávněně, revizní princip by se při jejím projednání neměl uplatnit a stížnost by bylo třeba zamítnout podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř. Takový postup by však nebylo možno zachovat, protože už k samotnému zjištění, zda napadený výrok o trestu splňuje předpoklady uvedené v § 266 odst. 2 tr. ř., je nutno, jak bylo řečeno shora, uplatnit revizní princip a přezkoumat i ostatní výroky napadeného rozhodnutí, minimálně vždy alespoň výrok o vině. To by byl tedy první nelogický důsledek zmíněného jen úzce gramatického výkladu § 266 odst. 2 tr. ř., k němuž by ovšem do značné míry mohlo vést ne příliš šťastné znění tohoto ustanovení. Druhý takový důsledek by spočíval v tom, že kdyby § 266 odst. 2 tr. ř. se vztahoval jen na podání stížnosti pro porušení zákona a nikoliv též na řízení a rozhodnutí o ní, byla by existence tohoto ustanovení v trestním řádu zbytečná, protože s ohledem na revizní princip je Nejvyšší soud povinen při každém podání stížnosti pro porušení zákona proti rozsudku, jímž byl uložen trest (popř. upuštěno od potrestání), přezkoumat též i výrok o trestu.

Proto ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř. nelze chápat a vykládat jinak, než že se vztahuje nejen na podání stížnosti pro porušení zákona, nýbrž i na řízení a na rozhodnutí o ní. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno v předchozích odstavcích, jsem dokonce toho názoru, že těžiště zákonodárcova zá-

měru omezit revizní princip leželo ve skutečnosti nikoliv v podání, ale v rozhodování o porušení zákona výrokem o trestu, a že by tedy bylo přesnější a zákonodárcově záměru adekvátnější, kdyby formuloval myšlenku, vyjádřenou dnes v § 266 odst. 2 tr. ř., tedy v ustanovení o předmětu stížnosti pro porušení zákona, až v další partii o rozhodnutí o této stížnosti (nejpříhodněji v dnešním § 269 odst. 2 tr. ř.), a to v tom smyslu, že pravomocný výrok o trestu (o upuštění od potrestání) lze samostatně zrušit jen tehdy, jsou-li splněny podmínky, uvedené dnes v § 266 odst. 2 tr. ř. Ruší-li se výrok o trestu jako důsledek byt jen částečného zrušení výroku o vině (§ 269 odst. 2 tr. ř.), nemusí být samozřejmě předpoklady uvedené v § 266 odst. 2 tr. ř. splněny.

Z tohoto výkladu § 266 odst. 2 tr. ř. pak vyplývá i řešení případu, kdy Nejvyšší soud na základě stížnosti pro porušení zákona podané pouze proti výroku o trestu zjistí, že v tomto výroku byl porušen zákon, ale nikoliv způsobem, který se v § 266 odst. 2 tr. ř. předpokládá, tedy zjistí, že uložený trest *není ve zřejmém nepoměru* k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele, ani uložený druh trestu *není ve zřejmém rozporu* s účelem trestu. V takovém případě nebyly splněny podmínky ani pro podání stížnosti pro porušení zákona, ani — byla-li přesto podána — pro rozhodnutí, že ve výroku o trestu byl porušen zákon. Nejvyšší soud proto za této situace stížnost pro porušení zákona zamítne podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř., protože jde o obdobný případ, jako kdyby zákon porušen nebyl.

3.4. Stížnost pro porušení zákona proti pravomocnému rozhodnutí, jímž byl porušen zákon

Zákonný pojem „pravomocné rozhodnutí soudu“ zahrnuje pravomocné rozhodnutí senátu, předsedy senátu a samosoudce, ať se tímto rozhodnutím řízení závazně končí (materiální stránka právní moci), nebo ať jde jen o rozhodnutí nezměnitelné, vydané v průběhu trestního řízení, třebaž jím není vyjádřeno konečné stanovisko soudu o věci, která je předmětem řízení (formální stránka právní moci). Typickými druhy pravomocných rozhodnutí spadajících do první kategorie jsou pravomocný rozsudek, pravomocný trestní příkaz a pravomocné usnesení o zastavení trestního stíhání. Rozhodnutím soudu patřícím do druhé z uvedených kategorií je např. usnesení soudu druhého stupně o zrušení a vrácení věci soudu prvního stupně nebo prokurátorovi k novému projednání a rozhodnutí, usnesení o vrácení věci prokurátorovi k došetření při předběžném projednání obžaloby, ale také např. i pravomocné usnesení předsedy senátu o výši znalečného (§ 111 odst. 2 tr. ř.), apod. Proti pravomocnému rozhodnutí soudu může být tedy podána stížnost pro porušení zákona jak

pro porušení hmotně právních, tak i procesních ustanovení zákonů a jiných obecně platných právních norem, a to v celém rozsahu právního řádu, pokud se jeho ustanovení v trestním řízení uplatňují. Totéž platí i o obdobných rozhodnutích prokurátora, vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu. Stížností pro porušení zákona lze vzhledem k tomu napadnout např. nejen pravomocné usnesení prokurátora nebo vyšetřovatele o zastavení trestního stíhání nebo o odložení věci při objasňování přečinů, nýbrž i pravomocné usnesení prokurátora či vyšetřovatele o postoupení věci, usnesení o vazbě apod.

V této souvislosti je aktuální otázka, zda generální prokurátor může podat stížnost pro porušení zákona proti rozhodnutím učiněným *v přípravném řízení*, které mohou být předmětem dozoru prokurátora nad zachováváním zákonnosti podle § 174 tr. ř. V rámci tohoto svého dozoru je prokurátor oprávněn k řadě pokynů i samostatných úkonů, včetně zrušení nezákonných a neodůvodněných rozhodnutí, která může nahrazovat vlastními [§ 174 odst. 2 písm. e) tr. ř.]; položenou otázku je tedy třeba rozšířit ještě dále, zda lze napadnout stížností pro porušení zákona i takto prokurátorem v rámci dozoru vydaná rozhodnutí.

Kritériem pro řešení dané otázky je způsob a forma, jimiž prokurátor jednotlivé dozоровé úkony vykonává. Závazné pokyny k vyšetřování a vyhledávání trestných činů, popř. k doplnění věci, prověrky postupu v trestním stíhání apod. neprovádí prokurátor formou rozhodnutí (usnesením, popř. jinou formou rozhodování — § 119 odst. 2 tr. ř.). Tyto jeho úkony nemají tedy charakter předmětu stížnosti pro porušení zákona; jejich event. vadnost lze napravit v rámci interních předpisů prokuratury, jmenovitě Zásad postupu prokurátora při trestním stíhání osob a dozoru prokurátora nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním a při objasňování přečinů — FGn 23/74, vydaných generálním prokurátorem ČSSR.

Poněkud jinak je tomu v případech zrušení nezákonných nebo neodůvodněných rozhodnutí vyšetřovatelů a vyhledávacích orgánů a jejich nahrazení vlastními rozhodnutími prokurátora [§ 174 odst. 2 písm. e) tr. ř.]. Jde-li o usnesení o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, může prokurátor postupovat zmíněným způsobem do 15 dnů od doručení těchto rozhodnutí. Zde je pak myslitelná dvojí situace: buď takové opatření prokurátor učiní na základě stížnosti oprávněné osoby (§ 172 odst. 3, § 171 odst. 3 tr. ř.), tedy za stavu, kdy příslušná usnesení nejsou v právní moci; pro nedostatek právní moci nemohou být proto v té době předmětem stížnosti pro porušení zákona. Anebo lhůta k podání stížnosti proti těmto usnesením oprávněné osobě již uplynula, a pak usnesení jsou pravomocná a byl-li jimi porušen zákon, lze se jejich změny domáhat stížností pro porušení zákona. Okolnost, zda po nabytí právní moci proku-

rátor využil svého práva podle § 174 odst. 2 písm. e) tr. ř. či nikoliv, není pro možnost podat proti takovému pravomocnému rozhodnutí stížnost pro porušení zákona podstatná; neuplynula-li dosud prokurátorovi lhůta 15 dnů od doručení usnesení, bylo by ovšem nepraktické řešit nápravu takového nezákonného usnesení cestou stížnosti pro porušení zákona, když je možno využít rychlejší a jednodušší cesty podle § 174 odst. 2 písm. e) věta za druhým středníkem tr. ř. Zásadně by však podání stížnosti pro porušení zákona ani v tomto případě nebylo vyloučeno. Proti vlastnímu rozhodnutí prokurátora, kterým nahradil zrušené rozhodnutí vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu, je po jeho právní moci stížnost pro porušení zákona rovněž přípustná.

Specifická situace nastává u usnesení o *přerušení* trestního stíhání (§ 173 tr. ř.). Opis tohoto usnesení se doručuje do 48 hodin prokurátorovi, který má do 15 dnů stejné oprávnění jako u usnesení o zastavení trestního stíhání nebo postoupení věci, a vyrozumívá se o něm poškozený; avšak obviněný ani jiná osoba není oprávněna proti němu podat stížnost. Z toho se pak podává otázka, zda toto usnesení vstupuje v právní moc a zda je tedy předmětem stížnosti pro porušení zákona. Ze skutečnosti, že se u něj neprojeví ani formální stránka právní moci, tzn. že přerušení trestního stíhání není konečným rozhodnutím věci (arg.: „pominou-li důvody přerušení, v trestním stíhání se pokračuje“ — § 173 odst. 2 věta druhá tr. ř.), ani její stránka materiální, protože se stíhaná věc uvedeným usnesením zásadně neřeší, lze usuzovat, že právní moc tohoto usnesení nenastává. Vzniká pak ovšem otázka, jak postupovat, je-li usnesení o přerušení trestního stíhání nezákonné a prokurátor je do 15 dnů od doručení nezruší a nenahradí rozhodnutím svým. Soudím, že by v takovém případě bylo nutno použít analogie § 173 odst. 2 druhá věta tr. ř., tedy považovat zjištění o nezákonnosti důvodů přerušení za pominutí těchto důvodů a v trestním stíhání pokračovat. Totéž by pak platilo i pro případ přerušení trestního stíhání v řízení před soudem (§§ 224, 255 tr. ř.).

V této souvislosti může být vznesena otázka, zda předmětem stížnosti pro porušení zákona je též *obžaloba* (popř. návrh na potrestání). Obžaloba je procesním institutem, vydaným na základě posouzení prokurátora, že výsledky přípravného řízení dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud — jinak řečeno — je „uplatněním žalobního oprávnění“.¹⁹⁾ Je realizací obžalovací zásady a základním procesním prostředkem, který umožňuje splnění účelu trestního řízení. Obžaloba představuje sice formu rozhodnutí prokurátora, patřící mezi jiné formy, než je usnesení (§ 119 odst. 2 tr. ř.), avšak nelze ji považovat za rozhodnutí pravomocné; neuplatní se u ní ani formální ani materiální stránka právní moci. Podanou

¹⁹⁾ A. Růžek: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení, ČSAV 1964, str. 80.

obžalobu může prokurátor vzít až do zahájení hlavního líčení zpět (§ 182 odst. 1 tr. ř.) a je povinen ustoupit od obvinění, dojde-li k přesvědčení, že výsledky projednávání věci před soudem obžalobu nepotvrzují (§ 182 odst. 2 tr. ř.). Obžaloba je tedy změnitelná, a to již samotným prokurátorem a samozřejmě i soudem, který ji jednak může vrátit prokurátorovi k došetření [§ 188 odst. 1 písm. f), § 221 odst. 1, 2 tr. ř.], jednak může změnit právní posouzení skutku v obžalobě (§ 220 odst. 4, § 222 odst. 2 tr. ř.) a jednak může obžalobu negovat tím, že trestní stíhání zastaví nebo obviněného obžaloby zproští. U obžaloby se vůbec neuplatní ani materiální stránka právní moci, protože o tom, zda věc je s konečnou platností rozřešena (*res iudicata*), se rozhoduje až pravomocným rozhodnutím soudu, nikoliv podáním obžaloby. Proto obžaloba (a stejně ani návrh na potrestání) není sama o sobě předmětem stížnosti pro porušení zákona. Jiná je však otázka, řešená dále, zda vadná obžaloba může být součástí vadného postupu řízení, na jehož základě bylo učiněno napadené rozhodnutí.

Předmětem stížnosti pro porušení zákona nemohou být ani jiná rozhodnutí, která buď dosud nejsou pravomocná, ačkoliv právní moci mohou nabýt, anebo která právní moci nikdy nenabývají, a to ani z hlediska formální stránky. Jde zejména o řadu rozhodnutí pouze procesní povahy, jimiž se upravuje zpravidla postup řízení, např. usnesení o vyloučení veřejnosti při hlavním líčení, usnesení o možnosti provést hlavní líčení přesto, že se některá z předvolaných osob nedostavila, či zda je nutno je odročit (§ 205 odst. 2 tr. ř.) a mnoho jiných. Pokud však na podkladě takových vadných rozhodnutí, upravujících postup řízení, bylo učiněno pravomocné rozhodnutí, jímž byl porušen zákon, může být toto pravomocné rozhodnutí předmětem stížnosti pro porušení zákona.

V praxi přichází někdy v úvahu řešení otázky, zda „pravomocným rozhodnutím“, které je předmětem stížnosti pro porušení zákona, se rozumí pouze výrok rozhodnutí nebo také jeho odůvodnění. Např. ve věci sp. zn. 5 Tz 67/75 rozhodoval Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky o stížnosti pro porušení zákona, která byla podána proti nedostatečnému odůvodnění usnesení krajského soudu. Nejvyšší soud SSR považoval tuto stížnost pro porušení zákona za důvodnou a vyslovil, že napadeným usnesením krajského soudu byl porušen zákon v ustanovení § 134 odst. 2 tr. ř. Jak subjekt, který podal tuto stížnost pro porušení zákona, tak i Nejvyšší soud považovaly tedy odůvodnění rozhodnutí za „pravomocné rozhodnutí“ ve smyslu § 266 odst. 1 tr. ř., a tedy za předmět stížnosti pro porušení zákona.

Otázkou, zda *odůvodnění rozhodnutí* nabývá právní moci, se v naší teorii zabýval prof. A. Růžek, který na základě rozboru zákonného stavu podle trestního řádu č. 64/1956 Sb. dovodil, že „účelem odůvodnění není činit samostatná rozhodnutí, nýbrž jejich jediným cílem je učiněná roz-

hodnutí vysvětlit a odůvodnit. V tom směru tvoří s výrokovou částí celek. Již z toho, že odůvodnění samo není určeno k tomu činit rozhodnutí, vyplývá, že právní moci nabýt nemůže²⁰⁾ Tento názor je třeba považovat za správný i za účinnosti současného trestního řádu. Z hlediska závěrů, že odůvodnění rozhodnutí nemůže být samo předmětem stížnosti pro porušení zákona, lze dodat ještě toto: Celá koncepce sedmnácté hlavy tr. ř. vychází ze zásady, že předmětem řízení o stížnosti pro porušení zákona, označeným v § 266 odst. 1 tr. ř. jako „pravomocné rozhodnutí“, jsou výroky tohoto rozhodnutí. To vyplývá zejména z § 267 tr. ř., který vyjadřuje obsah a meze revizního principu a podle něhož Nejvyšší soud přezkoumá na podkladě stížnosti pro porušení zákona výroky napadeného rozhodnutí a předcházející řízení. Také v § 269 odst. 2 tr. ř. se Nejvyššímu soudu ukládá, aby při porušení zákona v neprospěch obviněného zrušil oddělitelný výrok a pokud zruší výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Podle § 270 odst. 2 tr. ř. opravňuje zákon rozhodnout o chybějícím výroku nebo doplnění výroku neúplného. V § 271 odst. 2 se předpokládá zrušení rozsudku ve výroku o náhradě škody. Kdyby zákonodárce zamýšlel učinit předmětem stížnosti pro porušení zákona v rámci pravomocného rozhodnutí vedle výroků i jejich odůvodnění, musil by tomu přizpůsobit i znění zmíněných ustanovení, což neučinil.

3.5. Neprávem podané stížnosti pro porušení zákona

S předmětem stížnosti pro porušení zákona souvisí i postup a forma rozhodnutí o takové stížnosti pro porušení zákona, která byla podána za okolností, že ji nelze vyhovět, ale současně ji nelze ani přímo zamítnout podle § 268 odst. 1 tr. ř., protože jde o stížnost, na jejímž základě nemůže Nejvyšší soud shledat, že zákon porušen nebyl.

Jde o několik typů neprávem podaných stížností pro porušení zákona. Především se jedná o případ, kdy stížnost pro porušení zákona je podána proti rozhodnutí, které není pravomocné, protože nikdy v právní moc nevstupuje (viz příklady shora); dále o případ rozhodnutí, které v době podání stížnosti pro porušení zákona ještě v právní moci není (popř. Nejvyšší soud je tohoto názoru, na rozdíl od názoru subjektu stížnosti pro porušení zákona), ačkoliv zásadně jde o rozhodnutí, které právní moci nabýt může. Tento případ neprávem podané stížnosti pro porušení zákona přichází v praxi nejčastěji v úvahu. Dále může jít o stížnost pro porušení zákona podanou proti rozhodnutí jiného orgánu, než který je uveden v § 266 odst. 1 tr. ř., o stížnost pro porušení zákona, která byla podána

²⁰⁾ A. Růžek: dílo cit. v pozn. 1, str. 131.

znovu proti rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona v rozporu s § 266 odst. 4 tr. ř., a konečně i o stížnost pro porušení zákona, která byla podána proti opatření orgánu činného v trestním řízení, popř. za jiných okolností, kdy stížnost pro porušení zákona není možno podle zákona podat. Aktuálnost řešení této otázky je vyvolána tím, že v zákoně je upraven pouze jeden způsob rozhodnutí Nejvyššího soudu pro případ, kdy se stížnosti pro porušení zákona nevyhoví; jde o zamítnutí stížnosti proto, že zákon porušen nebyl (§ 268 odst. 1 tr. ř.). Na první pohled je patrné, že v žádném z uvedených případů o tento důvod zamítnutí stížnosti pro porušení zákona nejde.

Otázka je řešitelná opět na základě zásad, ovládajících revizní princip v řízení o stížnosti pro porušení zákona.

Předpokladem jakéhokoli rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona, která byla podána v souladu s § 266 odst. 1 tr. ř., tedy oprávněně, je uplatnění revizního principu v rozsahu § 267 odst. 1, 2 tr. ř. Je tento postup nutno dodržet i v případech, o něž nám jde, tj. při podání stížnosti pro porušení zákona, která není z nějakého důvodu v souladu s § 266 odst. 1 tr. ř.? Domnívám se, že nikoliv. Uplatnění revizního principu má umožnit Nejvyššímu soudu, aby jeho rozhodnutí o otázce porušení zákona v napadené věci bylo učiněno na podkladě všestranného přezkoumání věci; takový předpokládaný postup umožnil zákonodárci, aby zařadil do trestního řádu ustanovení § 266 odst. 4, zamezující podání stížnosti pro porušení zákona proti rozhodnutí o takové stížnosti. Při podání stížnosti pro porušení zákona, která z některého ze shora uvedených důvodů není podána oprávněně, však nejde o řešení otázky zákonnosti napadeného rozhodnutí nebo předchozího řízení. Ani kdyby skutečně napadené rozhodnutí bylo nezákonné, nemohl by to Nejvyšší soud na podkladě takové stížnosti pro porušení zákona vyslovit. Proto vyžadovat, aby se v těchto případech uplatňoval revizní princip, by bylo nelogické a neúčelné.

Jak má však Nejvyšší soud s takovou neprávem podanou stížností pro porušení zákona naložit, jak má po jejím nápadu postupovat? O stížnosti pro porušení zákona nelze rozhodovat jinak než ve veřejném zasedání za účasti generálního prokurátora (§ 274 tr. ř.). Proto i v případech, o něž nám jde, je nutno o podané stížnosti jednat v souladu s § 274 tr. ř. Ve veřejném zasedání se však podle mého soudu přezkoumá pouze předchozí řízení, a to ještě jen potud, pokud je to nutné ke zjištění, zda stížnost pro porušení zákona byla podána neoprávněně, tedy v rozporu s § 266 odst. 1 tr. ř., či nikoliv. Širší přezkoumání věci by bylo, jak už bylo řečeno, zbytečné. Dojde-li Nejvyšší soud po takovém dílčím přezkoumání k závěru, že stížnost pro porušení zákona byla podána — přes původní pochybnost — oprávněně, pokračuje ve veřejném zasedání podle obecných předpisů sedmnácté hlavy trestního řádu. Zjistí-li však, že stížnost pro

porušení zákona je podána skutečně neprávem, je otázka, jakým způsobem se o ní rozhodne. Zde není postup praxe ani teorie jednotný. Někteří soudí, že je nutno stížnost pro porušení zákona zamítnout přímo podle § 268 odst. 1 tr. ř., i když jsou si vědomi, že toto ustanovení na takové případy nepamatuje. Jiní se domnívají, že v takových a obdobných případech²¹⁾ je třeba stížnost pro porušení zákona zamítnout podle analogie § 148 odst. 1 písm. a) tr. ř., protože není přípustná.

Za situace, kdy zákon sám na zmíněnou procesní situaci nepamatuje — což je nepochybně legislativní nedostatek — je smyslu tohoto procesního stavu nejbližší zamítnutí takové stížnosti pro porušení zákona usnesením podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř. Postup podle tohoto zákonného ustanovení bez užití analogie není možný, protože Nejvyšší soud neshledal — a ani neshledával — že zákon porušen nebyl. Tato cesta tedy schůdná není. Ale ani postup podle analogie § 148 odst. 1 písm. a) tr. ř. nepovažují za nejpřesnější z možných obdobných řešení, protože se zde analogicky užívá ustanovení z jiného stadia trestního řízení. Užití analogie by mělo vycházet vždy od ustanovení, které je vykládanému ustanovení nejbližší, postupně k analogickému užití ustanovení vzdálenějšího, stejně jako se má užít analogie juris až teprve, nelze-li užít analogie legis. Zamítnutí stížnosti podle § 148 odst. 1 písm. a) tr. ř. jako nepřípustné je rozhodnutím o opravném prostředku podaném proti nepravomocnému usnesení, kdežto zkoumaná otázka souvisí s rozhodováním o opravném prostředku, který je typickým prostředkem proti rozhodnutím pravomocným, se všemi charakteristickými znaky takového opravného prostředku, včetně jeho subjektu. Okolnost, že se v názvu tohoto opravného prostředku vyskytuje termín „stížnost“, neopravňuje k závěru, že by se s ním mělo nakládat jako se stížností ve smyslu § 141 tr. zák. Naproti tomu zamítnutí takové stížnosti pro porušení zákona podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř. má blíže k podstatě celého problému, protože je vyjádřeno, že se rozhoduje o stejném druhu opravného prostředku a ve stejném složení senátu jako při přímém postupu podle § 268 odst. 1 tr. ř. Analogie spočívá pouze v tom, že důvodem pro zamítnutí stížnosti pro porušení zákona není zjištění Nejvyššího soudu, že nebyl porušen zákon, ale zjištění, že stížnost pro porušení zákona nemá na pravomocné rozhodnutí ani předchozí řízení žádný vliv, protože není v souladu s § 266 odst. 1 tr. ř.²²⁾

Vzhledem k tomu, že při posuzovaném postupu není užito revizního principu, *nebrání* zamítnutí uvedené stížnosti pro porušení zákona *podle analogie* § 268 odst. 1 tr. ř. novému podání stížnosti pro porušení zákona

²¹⁾ Např. byl-li porušen zákon ve prospěch obviněného, který zemřel, a tedy jeho smrt překáží provedení řízení na podkladě stížnosti pro porušení zákona.

²²⁾ Ke stejnému závěru dospívá i učebnice čs. trestního řízení (viz A. Růžek a kol.: Československé trestní řízení, Orbis, Praha 1977, str. 293).

v téže věci, popř. i proti témuž rozhodnutí, pokud by po odpadnutí překážky, která vedla k postupu podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř., nově podaná stížnost pro porušení zákona byla v souladu s § 266 odst. 1 tr. ř.

3.6. Stížnost pro porušení zákona proti pravomocnému rozhodnutí, učiněnému na podkladě vadného postupu řízení

V rámci úvah o předmětu stížnosti pro porušení zákona se nakonec nabízí otázka, za jakých předpokladů lze podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocnému rozhodnutí, které bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení.

Trestní řád z roku 1950, a to ani po novele č. 67/1952 Sb., takový předmět stížnosti pro porušení zákona neznal — tuto stížnost bylo možno podat jen proti pravomocnému rozhodnutí, jímž byl porušen zákon. Praxe tehdejšího Nejvyššího soudu se však setkávala s případy, kdy se sice nezjistilo porušení zákona přímo napadeným rozhodnutím, ale kdy zákon byl porušen v řízení, které vedlo k pravomocnému rozhodnutí, ať již mělo bezprostředně za následek nesprávnost rozhodnutí (např. soud nepřezkoumal důležitou obhajobu obviněného), nebo postup v předchozím řízení byl nesprávný (např. v případě nutné obhajoby se hlavní líčení konalo bez přítomnosti obhájce).²³⁾ Praxe Nejvyššího soudu si při nedostatku výslovné právní úpravy tehdy vypomáhala extenzivním výkladem ustanovení o předmětu stížnosti pro porušení zákona. Proto již do trestního řádu č. 64/1956 Sb. bylo zařazeno v § 291 odst. 1 jako předmět stížnosti pro porušení zákona vedle pravomocného rozhodnutí, jímž byl porušen zákon, i pravomocné rozhodnutí soudu, popř. prokurátora, „které bylo učiněno na základě vadného postupu řízení“.

Případy vadného postupu řízení lze v podstatě rozdělit na dvě skupiny. Do první patří takové, kde porušení zákona spočívá v nedostatcích postupu ke zjištění skutečného stavu věci (§ 2 odst. 5 tr. ř.), takže k tomu, aby bylo možno říci, zda skutečný stav věci byl zjištěn v souladu s objektivní pravdou, je nutno dokazování doplnit, nebo je provést znovu úplněji, přesněji, dokonaleji. Do druhé skupiny patří případy porušení zákona v jiných procesních ustanoveních, kdy vadný postup řízení se bezprostředně netýká zjištění skutečného stavu věci. Oběma těmito skupinám vadného postupu řízení je však společné, že na jejich základě nelze bezprostředně prokázat, že byl porušen zákon v napadeném pravomocném rozhodnutí, nýbrž poukazuje se pouze na rozpor řízení, které napadenému rozhodnutí předcházelo a vedlo k němu, se zákonem, přičemž tento rozpor

²³⁾ J. Tolar: K aplikaci §§ 216 a 218 trestního řádu, Právní obzor, roč. 1955, str. 335.

je takového druhu, že mohl vést k porušení zákona v samém napadeném rozhodnutí.

Mezi případy první skupiny můžeme zařadit např. neúplnost provedeního dokazování, jehož doplnění buď může vést ke zjištění jiného skutečného stavu věci a tedy k jinému rozhodnutí, než je napadené pravomocné rozhodnutí, ale může také naopak ještě dotvrdit správnost dosaďadního skutkového zjištění a zákonnost napadeného rozhodnutí.

Do druhé skupiny případů spadá např. provedení hlavního líčení proti mladistvému samosoudcem v rozporu s § 314a odst. 2 tr. ř., porušení ustanovení o nutné obhajobě, vadné provedení hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného, který nebyl k hlavnímu líčení včas a řádně předvolán nebo mu nebyla řádně doručena obžaloba, popř. nebyly dodrženy další předpoklady, uvedené v § 202 odst. 2 písm. b) tr. ř., a řada jiných porušení procesních ustanovení, která představují vadný postup řízení.

Pravomocné rozhodnutí, jímž byl porušen zákon v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř., lze napadnout především v případech, kdy rozhodnutí je samo vadné, protože některý jeho výrok není v souladu se skutečným stavem věci. Např. v rozsudečném výroku o vině je učiněn vadný závěr ze správného znaleckého posudku, od něhož se soud odchýlil na základě nelogické nebo jinak zřejmě vadné úvahy; vadný výrok, jímž soud podmíněně odložil výkon trestu odnětí svobody, protože nesprávně posuzoval osobu pachatele a okolnosti případu; vadný výrok o povinnosti obviněného k náhradě škody, vyslovený v rozporu s výrokem o vině, atd. Ve všech těchto případech nebyl v některém výroku pravomocného rozsudku zjištěn skutečný stav věci v rozporu s § 2 odst. 5 tr. ř., vesměs pro vadné hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 tr. ř.).

Vedle takových porušení zákona existuje však řada případů, kdy zákon byl porušen v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. nikoliv až napadeným rozhodnutím, nýbrž již v řízení, které tomuto rozhodnutí předcházelo a vedlo k němu. Např. soud se nezabýval významnými námitkami proti znaleckému posudku a rozhodl na jeho podkladě bez zjištění, zda námitky jsou důvodné či ne; při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody soud hodnotil jen osobu pachatele, ale nezjišťoval ani nehodnotil okolnosti případu; při zjišťování podmínek pro výrok o náhradě škody neprovedl důkazy o namítané částečné náhradě škody a uložil obviněnému povinnost nahradit škodu v celém rozsahu, atd.

V obou uvedených skupinách případů byl porušen zákon v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř.; jednou však šlo o porušení zákona přímo v napadeném rozhodnutí, podruhé v řízení, které napadenému rozhodnutí předcházelo a vedlo k němu. Jde tedy o dva samostatné případy předmětu stížnosti pro porušení zákona. Avšak jak v praxi subjektů stížnosti pro porušení zákona, tak i při rozhodování o ní nejvyššími soudy se tyto případy zpra-

vidla nerozlišují, vzájemně se zaměňují a většinou se spatřuje porušení zákona jen v pravomocném rozhodnutí, anebo současně v pravomocném rozhodnutí i v předcházejícím řízení, i když šlo ve skutečnosti o porušení zákona jen v řízení, které takovému rozhodnutí předcházelo. Není totiž vyloučeno, aby byl porušen zákon jenom v řízení, předcházejícím pravomocnému rozhodnutí, avšak na správnost takového rozhodnutí to vliv nemělo.

Důsledky takové záměny se pak v praxi vždy přesně nedomýšlejí. Byl-li zákon porušen v řízení, které napadenému rozhodnutí předcházelo, Nejvyšší soud vysloví toto porušení zákona podle § 268 odst. 2 tr. ř. i. f., avšak při postupu podle § 269 odst. 2 tr. ř. nemůže zrušit jenom toto vadné řízení, nýbrž musí současně zrušit i napadené rozhodnutí nebo jeho část. Zdánlivě se tedy v konečném efektu rozhodnutí Nejvyššího soudu shora uvedená záměna předmětu stížnosti pro porušení zákona neprojeví. Ve skutečnosti má však porušení zákona v řízení, které předcházelo napadenému rozhodnutí, jiné důsledky pro další řízení než porušení zákona v samém napadeném rozhodnutí. Především je třeba ve výroku rozsudku Nejvyššího soudu vyslovit podle § 268 odst. 2 i. f. tr. ř., že zákon byl porušen v řízení, jež předcházelo napadenému rozhodnutí. V té době ještě nelze říci, zda zákon byl porušen i v samotném napadeném rozhodnutí; již proto není možné, aby se oba důvody porušení zákona kumulovaly. Byl-li porušen zákon jen v řízení, předcházejícím napadenému rozhodnutí, nemůže Nejvyšší soud na rozdíl od porušení zákona napadeným rozhodnutím nebo jeho částí sám hned v této věci podle § 271 odst. 1 tr. ř. rozhodnout, protože — jak bylo právě uvedeno — je pochybné, zda skutkový stav, který vedl k rozhodnutí, byl správně zjištěn. Další rozdíl spočívá v tom, že orgán, jemuž byla věc přikázána k novému projednání a rozhodnutí, není podle § 270 odst. 4 tr. ř. vázán právním názorem v otázce porušení zákona napadeným rozhodnutím a může tedy nově rozhodnout stejně jako v původním rozhodnutí, napadeném stížností pro porušení zákona. Takto by nemohl postupovat v případech, kdy bylo vysloveno porušení zákona přímo samotným napadeným rozhodnutím, protože pak by byl výrokem o tomto porušení zákona vázán. Proto je při porušení zákona v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř., které se v praxi velmi často vyskytuje, nutno vždy pečlivě zkoumat, zda se toto porušení týká napadeného rozhodnutí nebo již řízení, jež tomuto rozhodnutí předcházelo.

Významnou teoretickou i praktickou otázkou je, zda, popř. v jakém rozsahu lze zahrnout do vadného postupu řízení i *vadné rozhodnutí*, které předcházelo napadenému pravomocnému rozhodnutí a bylo tedy vydáno během řízení, které napadeným pravomocným rozhodnutím skončilo. Zákon jak při vytyčení předmětu stížnosti pro porušení zákona, tak i při úpravě rozhodnutí o ní klade do stejné roviny porušení zákona pravo-

mocným rozhodnutím i porušení zákona v řízení, které tomuto rozhodnutí předcházelo. Vychází zde z úvahy, že rozhodnutí je vyústěním řízení, bez něhož by nemohlo být vydáno, a zase naopak, že řízení bez rozhodnutí by bylo zpravidla samoučelné. Při řešení otázky, co rozumíme z tohoto hlediska řízením, musíme vycházet především z ustanovení § 1 tr. ř. o účelu zákona, z něhož vyplývá, že řízení je „postup orgánů činných v trestním řízení“. Z tohoto základu vychází i učebnice československého trestního řízení, která charakterizuje trestní řízení především jako zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, popř. i jiných osob, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin nebo přečin spáchán a je-li tomu tak, zjistit jeho pachatele a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření.²⁴⁾

Řízení, které předcházelo napadenému rozhodnutí, spočívá tedy v aplikaci procesních prostředků, které zákon obsahuje, k tomu cíli, aby byl splněn shora uvedený účel trestního řádu. Na předním místě mezi těmito prostředky stojí důkazní prostředky. Doc. dr. Císařová charakterizuje dokazování v podstatě jako „interpretaci těch znaků a významů, které se váží k samotné podstatě skutku“.²⁵⁾ Skutečnosti, které jsou předmětem důkazu, rozděluje na dvě skupiny podle toho, zda 1. zjištění pravdy o existenci dokazované skutečnosti je už současně zjištěním skutečného stavu, nebo 2. je jen jedním krokem zjištění skutkového stavu, k jehož úplnému zjištění je třeba ještě další činnosti soudu.²⁶⁾ V rámci tohoto druhého, ještě neúplného, neuzavřeného stadia dokazování, které předpokládá další činnost soudu, popř. jiného orgánu činného v trestním řízení, se uplatní nejen důkazní prostředky sloužící k postupnému stále přesnějšímu vytváření obrazu o objektivní realitě předmětu dokazování (zjištění skutečného stavu věci), ale spadají sem i některá „průběžná“ rozhodnutí, která v příslušném stadiu trestního řízení představují určité postupně dosahované průběžné cíle, směřující ke splnění účelu trestního řízení. Jinými slovy řečeno, součástí vadného postupu řízení ve smyslu § 266 odst. 1 tr. ř., které předcházelo pravomocnému napadenému rozhodnutí, mohou být i předchozí rozhodnutí, která vadně řešila některou otázku v postupu řízení. Součástí vadného postupu řízení může tedy být, obecně řečeno, kterékoliv rozhodnutí, učiněné před napadeným rozhodnutím, pokud k tomuto napadenému rozhodnutí vedlo. Jediným zákonným kritériem zde je, aby napadené rozhodnutí bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení, tzn. aby mezi rozhodnutím napadeným stížností pro porušení zá-

²⁴⁾ A. Růžek a kol.: dílo cit. v pozn. 22, str. 6.

²⁵⁾ D. Císařová: Aktuální problémy dokazování v trestním řízení, AUC, Praha 1975, str. 30.

²⁶⁾ D. Císařová: tamtéž, str. 27. Srov. též D. Císařová: Předmět dokazování, Stát a právo 13, ČSAV 1967, str. 72.

kona a vadným rozhodnutím, jež je součástí postupu řízení, byl takový vztah, že toto naposled zmíněné rozhodnutí mohlo ovlivnit buď napadené rozhodnutí přímo, anebo vytvořit takovou situaci v řízení (např. důkazní situaci), která pak mohla mít za následek nezákonné pravomocné rozhodnutí, jež je předmětem stížnosti pro porušení zákona. V takovém vztahu k pravomocnému rozsudku může být např. usnesení o vrácení věci prokurátorovi k došetření, v němž nebylo v rozporu s § 191 odst. 1 tr. ř. úplně a všestranně uvedeno, v kterých směrech je třeba přípravné řízení doplnit, které skutečnosti je třeba objasnit nebo které úkony je třeba provést. Nebude však v takovém vztahu např. usnesení předsedy senátu, jímž byla v rozporu s § 66 odst. 1 tr. ř. vadně uložena pořádková pokuta obviněnému pro urážlivé chování vůči senátu.

V této souvislosti je možno odpovědět na otázku, připomenutou již shora v kap. 3.4., zda rozhodnutím, které tvoří součást vadného postupu řízení, je i *vadná obžaloba* (popř. návrh na potrestání) a zda by tedy bylo možno podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocnému rozhodnutí soudu, které bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení, pokud tento vadný postup záležel ve vadné obžalobě. Soudím, že takový postup by byl v souladu s § 266 odst. 1 tr. ř. a že by byl v praxi i myslitelný, byť by se jistě vyskytl jen sporadicky. Podle § 177 odst. 1 písm. c) tr. ř. musí obžaloba obsahovat žalobní návrh, v němž musí být mj. přesně označen skutek, pro který je obviněný stíhán, s uvedením místa, času a způsobu jeho spáchání, popř. s uvedením jiných skutečností, pokud je jich třeba k tomu, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným. Bude-li základem řízení, v němž byl vydán pravomocný odsuzující rozsudek, obžaloba, která tyto zákonné požadavky nesplňuje a v důsledku toho nebude z pravomocného rozsudku patrné, zda odsuzující výrok o vině se netýká téhož skutku, pro který byl obžalovaný již dříve odsouzen jiným pravomocným rozsudkem, zda tedy nebylo pravomocně rozhodnuto podruhé o témže skutku s porušením zásady „ne bis in idem“, není vyloučeno, aby stížnost pro porušení zákona byla podána ve shora uvedeném smyslu a za součást vadného postupu řízení byla považována vadně podaná obžaloba. Totéž platí i o návrhu na potrestání, tvořícím vadnou součást postupu řízení.²⁷⁾

Některá rozhodnutí, tvořící součást vadného postupu řízení, vytvářejí takovou procesní situaci, že jejich vliv se může projevit v postupu řízení

²⁷⁾ V uvedeném případě by bylo možno za vadný postup řízení považovat i nedostatek řízení před soudem spočívající v tom, že předseda senátu nenařídil předběžné projednání obžaloby a soud věc nevrátil prokurátorovi k došetření, nebo, když již tento postup nebyl zvolen, že soud sám neprovedl dokazování nutné ke zjištění okolností, které nebyly v obžalobě přesně uvedeny, ani v přípravném řízení přesně zjištěny. Jak patrné, vadný postup řízení lze spatřovat nejen ve vadných procesních úkonech nebo rozhodnutích, toto řízení tvořících, nýbrž i v tom, že některý procesní úkon nebo rozhodnutí učiněny nebyly.

i v případě, že zmíněné rozhodnutí bylo v dalším postupu řízení zrušeno. Typicky jde o rozhodnutí, u nichž se uplatní zákaz reformace in peius. Jestliže tedy např. odvolací soud zruší k odvolání, podanému jenom ve prospěch obviněného, rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o vině, v němž byl obviněný nesprávně uznán vinným mírněji trestným činem a byl mu uložen nesprávně mírný trest v rámci trestní sazby takto nesprávně použitého zákonného ustanovení, může v rámci řízení o odvolání napravit pochybení soudu prvního stupně ve výroku o vině, ale s ohledem na zákaz reformace in peius nemůže obviněnému uložit přísnější trest, než jaký mu byl uložen původním, později zrušeným rozsudkem soudu prvního stupně. Stížnost pro porušení zákona nelze v takovém případě podat proti rozsudku odvolacího soudu, který je vadný ve výroku o trestu proto, že jím byl porušen zákon, ale proto, že tento rozsudek byl učiněn na podkladě vadného postupu řízení, přičemž součástí tohoto vadného postupu řízení je původní vadný rozsudek soudu prvního stupně, třebaž v době podání stížnosti pro porušení zákona byl již zrušen (srov. rozh. č. 21/1973 Sb. rozh. tr.).

4. ROZHODNUTÍ O STÍŽNOSTI PRO PORUŠENÍ ZÁKONA

V rozhodnutí o podané stížnosti pro porušení zákona uskutečňuje Nejvyšší soud svou kompetenci zakotvenou v sedmnácté hlavě trestního řádu. Nejvyšší soud může při rozhodování o stížnosti pro porušení zákona vydat podle okolností některé z těchto rozhodnutí:

a) vyslovit rozsudkem, že napadeným rozhodnutím byl porušen zákon;
b) vyslovit rozsudkem, že částí napadeného rozhodnutí, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř., byl porušen zákon;

c) vyslovit rozsudkem, že v řízení, jež napadenému rozhodnutí předcházelo, byl porušen zákon;

d) vyslovit rozsudkem, že napadeným rozhodnutím (nebo jeho částí, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř.), jakož i v řízení, které napadenému rozhodnutí předcházelo, byl porušen zákon;

e) vyslovit rozsudkem některé z rozhodnutí, uvedených pod bodem a) až d), a současně zrušit napadené rozhodnutí nebo jeho část, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř.), popř. nezákonný výrok o vině nebo jeho část a další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad, a další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu;

f) vyslovit rozsudkem rozhodnutí, uvedené pod bodem e), a současně zrušit vadné řízení, které napadenému rozhodnutí předcházelo;

g) vyslovit rozsudkem některé z rozhodnutí, uvedené pod bodem a) až d), a zrušit oddělitelný nezákonný výrok napadeného rozhodnutí, pokud nejde o výrok o vině, za současného zrušení rozhodnutí navazujících na zrušený oddělitelný výrok, za podmínek uvedených pod bodem e);

h) vyslovit rozsudkem některé rozhodnutí, uvedené pod body a), d) nebo e), zrušit část napadeného rozhodnutí, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř., popř. zrušit i část předchozího vadného řízení, které zrušené části napadeného rozhodnutí předcházelo a současně za přiměřeného použití § 261 tr. ř. (beneficia cohaesionis) zrušit napadené rozhodnutí i ohledně spoluobviněného nebo zúčastněné osoby, jichž se stížnost pro porušení zákona netýkala, za event. současného zrušení dalších rozhodnutí navazujících na zrušené části napadeného rozhodnutí, za podmínek uvedených pod bodem e);

ch) vyslovit rozsudkem, že porušení zákona záleží v tom, že v napadeném rozhodnutí některý výrok chybí nebo je neúplný; v takovém případě může Nejvyšší soud buď napadené rozhodnutí (nebo jeho část, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř.) zrušit a přikázat orgánu, o jehož rozhodnutí jde, aby po novém projednání věci o chybějícím nebo neúplném výroku rozhodl, anebo může takový příkaz dát bez zrušení napadeného rozhodnutí nebo jeho části;

i) vyslovit rozsudkem, že byl porušen zákon ve výroku o náhradě škody a buď o nároku na náhradu škody sám rozhodnout, nebo odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem;

j) při některém z rozhodnutí, uvedených pod body f), g), h), může Nejvyšší soud buď přikázat orgánu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl, anebo — nejde-li o případy uvedené v § 271 odst. 1 písm. a) až c) tr. ř. — sám hned rozhodnout ve věci, lze-li rozhodnutí učinit na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozhodnutí správně zjištěn;

k) stížnost pro porušení zákona usnesením zamítnout proto, že zákon porušen nebyl (§ 268 odst. 1 tr. ř.);

l) stížnost pro porušení zákona usnesením zamítnout proto, že byla podána neoprávněně (§ 268 odst. 1 per analog. tr. ř.).

Škála rozhodnutí Nejvyššího soudu, vedoucích k tomu, aby po právní moci napadeného rozhodnutí bylo nové rozhodnutí v souladu s objektivní pravdou, pokud takový soulad nezajistilo napadené pravomocné rozhodnutí, je tedy velmi široká. Z tohoto hlediska je třeba k jednotlivým typům rozhodnutí Nejvyššího soudu uvést:

Ad a) až d): Rozsudek, v němž Nejvyšší soud vysloví podle § 268 odst. 2 tr. ř., že napadeným rozhodnutím byl porušen zákon, je základním výrokem, jímž Nejvyšší soud zaujímá kladné stanovisko k důvodnosti podané stížnosti pro porušení zákona. Z revizního principu, ovládajícího řízení o stížnosti pro porušení zákona, vyplývá, že není nutné, aby zjištění Nejvyššího soudu o porušení zákona bylo vždy shodné s názorem subjektu stížnosti pro porušení zákona. Nejvyšší soud rozhodne uvedeným způsobem nejen, když se ztotožní se stížností pro porušení zákona jak co do jejího základu, tak i co do jejích důvodů, nýbrž i když shledá porušení zákona z jiných důvodů nebo i v jiném výroku. Rozhodující je, že shledal porušení zákona v témže rozhodnutí, které bylo stížností pro porušení zákona napadeno, nebo v té části rozhodnutí, na níž byla stížnost pro porušení zákona omezena podle § 266 odst. 3 tr. ř.

Je také možné, aby Nejvyšší soud shledal porušení zákona i v jiném než napadeném rozhodnutí v téže věci, avšak jen za situace, že toto jiné rozhodnutí tvoří součást vadného postupu řízení; blíže bude tato problematika objasněna ještě dále.

Výrok rozsudku Nejvyššího soudu, že byl porušen zákon, může být buď konečným vyřízením stížnosti pro porušení zákona, nebo může být jen předpokladem pro další výroky, uvedené v § 269 odst. 2 až § 271 tr. ř. O první případ se jedná vždy, byl-li zákon porušen ve prospěch obviněného nebo ohledně jiné osoby než obviněného a stížnost pro porušení zákona nebyla podána za podmínek uvedených v § 272 tr. ř. Přestože se takový výrok sám o sobě nedotýká právní moci rozhodnutí, o něž jde (§ 269 odst. 1 tr. ř.), má význam i z hlediska zjištění objektivní pravdy. Především může ovlivnit zjištění objektivní pravdy v dalších obdobných případech, v nichž orgány činné v trestním řízení mohou a mají rozhodovat podle právního názoru, vysloveného v takovémto rozhodnutí Nejvyššího soudu. Z tohoto hlediska plní tedy rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona především svou funkci sjednocovací. Avšak kromě toho i v dané věci Nejvyšší soud tím, že vytýká porušení zákona pravomocným rozhodnutím, ukazuje, v čem se pravomocné rozhodnutí odchýlilo od objektivní pravdy; z tohoto hlediska má tedy tento výrok svůj význam i pro objasnění pravdy v konkrétním případě. Okolnost, že nezákonnost již nelze napravit, nemění nic na skutečnosti, že v řízení o stížnosti pro porušení zákona Nejvyšší soud vyjádřil své stanovisko ke zjištění objektivní pravdy. Proto již i sám výrok o tom, že pravomocným rozhodnutím byl porušen zákon, má charakter výroku, učiněného v souladu s poznáním objektivní reality.

Totéž platí přiměřeně i o výrocích, uvedených shora pod body b) až d), tedy o porušení zákona jen v napadené části pravomocného rozhodnutí nebo v řízení, jež napadenému rozhodnutí předcházelo.

Ad e): Další krok v procesu směřujícím k posílení absolutních momentů pravdy v konkrétní trestní věci představuje případ, kdy výrok podle § 268 odst. 2 tr. ř. je předpokladem pro některý z výroků dalších. Jde především o výroky uvedené pod bodem e). Taková situace nastává především vždy, když byl porušen zákon v neprospěch obviněného, a dále může nastat při porušení zákona ve prospěch obviněného nebo ohledně jiné osoby než obviněného, byla-li stížnost pro porušení zákona podána za podmíněk uvedených v § 272 tr. ř.

První z otázek, která se v tomto směru podává, souvisí s posouzením, jaké případy se považují za porušení zákona v *neprospěch obviněného*. Obecně lze říci, že jde o všechny případy, při nichž v kterémkoliv výroku napadeného rozhodnutí nebo v předcházejícím řízení bylo Nejvyšším soudem zjištěno takové porušení zákona, které vedlo (při porušení zákona v rozhodnutí) nebo mohlo vést (při porušení zákona v předcházejícím řízení) při správném rozhodování nebo správném postupu řízení k rozhodnutí příznivějšímu pro obviněného, než je pravomocné napadené rozhodnutí.

S výrokem, že byl porušen zákon v neprospěch obviněného, jsou spojeny dva významné důsledky. Především je v takovém případě povinností Nejvyššího soudu učinit některé z rozhodnutí podle § 269 odst. 2 tr. ř., jímž zruší vadné rozhodnutí nebo jeho část, popř. vysloví i další zrušovací výroky uvedené v tomto ustanovení. Za druhé jestliže Nejvyšší soud vyslovil, že zákon byl porušen v neprospěch obviněného, nelze obviněnému při novém rozhodování uložit trest přísnější, než jaký mu byl uložen původním rozsudkem, popř. jiné rozhodnutí než rozsudek nesmí vyznít nepříznivěji pro osobu, v jejíž neprospěch byl porušen zákon (§ 273 tr. ř.).

Pokud jde o porušení zákona v neprospěch obviněného rozsudkem, je třeba si povšimnout, že v § 273 tr. ř. formulovaný *zákaz reformace in peius* není vázán jen na porušení zákona ve výroku o vině. Zákaz reformace in peius se uplatní při porušení zákona v neprospěch obviněného v kterémkoliv výroku rozsudku, tedy např. i při porušení zákona tím, že obviněnému bylo bez zákonného důvodu uloženo ochranné opatření, že byl vadně zařazen pro výkon trestu odnětí svobody do přísnější nápravné výchovné skupiny apod.

V rámci zákazu reformace in peius v řízení o stížnosti pro porušení zákona se neuplatní ani myšlenka, na níž je v řízení o odvolání založeno ustanovení § 264 odst. 2 tr. ř., tedy možnost uložit v novém řízení přísnější trest, jestliže soud na podkladě skutečností, které vyšly nově najevo, uznal obviněného vinným těžším trestným činem. V praxi může takový případ nastat zejména při porušení zákona v řízení, které napadenému rozsudku předcházelo. Např. nebyl vyslechnut důležitý svědek, jehož výslechu se obviněný v hlavním líčení domáhal v představě, že potvrdí nebo

jinak podpoří jeho obhajobu. Je-li z toho důvodu vysloveno porušení zákona v neprospěch obviněného, rozsudek zrušen a po výsledku tohoto svědka v novém hlavním líčení se ukáže, že buď již na základě samotné této výpovědi nebo na základě dalších důkazů, které se v této souvislosti ve věci provedou, vyšly najevo nové skutečnosti, pro které je třeba obviněného uznat vinným těžším trestným činem, je obviněnému možno uložit nejvýše stejně přísný trest, než jaký mu byl uložen původním pravomocným rozsudkem. Může být položena otázka, zda tato úprava formy zákazu reformace in peius není v porovnání s úpravou v řízení o odvolání nedůsledná. Bylo by možno argumentovat, že základním smyslem řízení o stížnosti pro porušení zákona je umožnit nápravu vadného rozhodnutí tak, aby bylo v souladu s objektivní pravdou, a že proto úprava zákazu reformace in peius v § 273 tr. ř. je příliš striktní překážkou k dosažení tohoto cíle. Bylo by možno i namítat, že přes provedené řízení o stížnosti pro porušení zákona může být soud při novém rozhodování o trestu v těchto případech povinen opět materiálně porušit zákon, a to popřípadě i v širším rozsahu, než v jakém omezuje možnost rozhodnout o trestu v souladu s objektivní pravdou ustanovení § 266 odst. 2 tr. ř. Přesto by takové námitky nebyly správné; právní jistota obviněného, že po projednání věci na základě stížnosti pro porušení zákona nebude potrestán přísněji než v pravomocném rozsudku, může být omezena jen v úzkém rozsahu podmínek, uvedených v § 272 tr. ř. Mimo tento rozsah musí mít právní jistota, vyplývající z právní moci rozsudku, přednost před rozhodnutím v souladu s objektivní pravdou. Jinak by řízení o stížnosti pro porušení zákona přejímalo určité rysy řízení ve třetím stupni, což by nebylo z principiálních důvodů žádoucí.

V této souvislosti je vhodné se zamyslet nad koncepcí zákazu reformationis in peius obsaženou v § 273 tr. ř. ve vztahu k principu, jímž je ovládáno rozhodování při porušení zákona ve prospěch obviněného a který je formulován v § 272 tr. ř. Myšlenkový základ § 272 tr. ř. spočívá, pokud jde o obviněného, v tom, že se smí zhoršit jeho postavení proti stavu, jaký byl založen pravomocným rozhodnutím, jímž byl porušen zákon v jeho prospěch, jen je-li to ve stížnosti pro porušení zákona navrženo do šesti měsíců od právní moci napadeného rozhodnutí a když o takové stížnosti Nejvyšší soud rozhodne do tří měsíců od jejího podání. Jinak se postavení obviněného, založené pravomocným rozhodnutím, nesmí zhoršit v žádném směru; to je procesně zabezpečeno tím, že takové pravomocné rozhodnutí nelze, přes jeho vadnost, zrušit. Jestliže je takto chráněn obviněný, u něhož byl pravomocným rozhodnutím porušen zákon v jeho prospěch, tím spíše by měl mít stejnou zákonnou ochranu obviněný, ohledně něhož byl pravomocným rozhodnutím porušen zákon v jeho neprospěch. Na princip, jímž je ovládáno ustanovení § 272 tr. ř., by tedy

měl navazovat princip, ovládající zákaz reformace in peius v § 273 tr. ř. V současné právní úpravě však tomu tak není; naopak funkce, kterou plní ustanovení § 272 tr. ř. v případech, kdy byl porušen zákon ve prospěch obviněného, nemá plný odraz v ustanovení § 273 tr. ř. v případech, kdy byl zákon porušen v neprospěch obviněného. Toto ustanovení chrání totiž obviněného před zhoršením jeho situace jenom ohledně výroku o trestu, nikoliv ohledně jiných výroků pravomocného rozhodnutí. Tyto jiné výroky mohou po provedeném řízení o stížnosti pro porušení zákona vyznít v neprospěch obviněného, aniž by tomu § 273 či jiné ustanovení bránilo. Tak může v praxi dojít k případu, kdy pro nesplnění podmínek § 272 tr. ř. může Nejvyšší soud vyslovit pouze tzv. akademickým výrokem, že byl porušen zákon ve prospěch obviněného např. tím, že byl uznán vinným jen trestným činem ublížení na zdraví s nedbalostním způsobením těžké újmy na zdraví podle § 221 odst. 1, 3 tr. zák., ačkoliv provedené důkazy svědčí o tom, že se dopustil pokusu vraždy podle § 8 odst. 1, § 219 tr. zák. Naproti tomu však ve stejném případě zjistí-li Nejvyšší soud, že byl porušen zákon v neprospěch obviněného v řízení, které předcházelo pravomocnému rozsudku, např. tím, že obhajoba obviněného nebyla ověřena provedením znaleckého posudku, bude možno pravomocný rozsudek zrušit a provést nové dokazování. Jestliže po takto nově provedeném a doplněném dokazování soud zjistí, že skutek není trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, 3 tr. zák., nýbrž pokusem vraždy podle § 8 odst. 1, § 219 tr. zák., je povinen obviněného tímto trestným činem uznat vinným a pouze mu nesmí uložit přísnější trest, než jaký mu byl uložen původním pravomocným rozsudkem. Z toho je patrné, že koncepce, na níž je vybudováno ustanovení § 273 tr. ř., není v souladu s myšlenkou, jež ovládá ustanovení § 272 tr. ř., ačkoliv obě tato ustanovení mají v řízení o stížnosti pro porušení zákona *stejnou funkci* – stanovit zákonné meze zájmu společnosti na zjištění objektivní pravdy, a to ve vztahu k zákonodárcem respektovanému zájmu na nezměnitelnosti pravomocného rozhodnutí v neprospěch obviněného po určité relativně krátké době.

Posuzujeme-li zmíněná zákonná ustanovení § 272 a § 273 tr. ř. z hlediska *systémového (strukturálního) přístupu*, jsou obě v systému řízení o stížnosti pro porušení zákona svými funkcemi stejně subordinována, tzn. vertikálně sladěna, a proto princip zákazu reformace in peius v § 273 tr. ř. by měl být přes svou určitou specifičnost podřízen témuž principu vyjádřenému v § 272 tr. ř. O těchto ustanoveních platí, že „subordinace funkcí poukazuje za prvé na zvláštní, specifické místo a různý význam každého z komponentů při uskutečňování funkcí systému; za druhé na to, že každý daný systém integruje funkce svých komponentů a přitom sám plní určitou funkcionální úlohu v jiném, rozsáhlejším a složitějším systému, jehož komponentem sám je“.²⁸⁾

Sovětská úprava zákazu reformace in peius v těchto případech je důslednější než naše; v čl. 373 UPK RSFSR umožňuje dozorové přezkoumání soudního rozhodnutí pro mírnost trestu nebo pro mírnou právní kvalifikaci, popř. pro zastavení trestního stíhání do roka od právní moci rozhodnutí. V návaznosti na to připouští v čl. 382 UPK RSFSR zprísnění trestu nebo použití přísnější kvalifikace v novém řízení soudem prvního nebo druhého stupně jen za podmínky, že původní rozsudek nebo usnesení byly zrušeny za předpokladů uvedených v čl. 373, a dále že v novém řízení budou zjištěny okolnosti svědčící o tom, že obviněný spáchal závažnější trestný čin.

Byl-li podle naší právní úpravy porušen zákon v neprospěch obviněného ve výroku o trestu, je pro vyslovení tohoto porušení zákona nutné, aby rozhodnutí spočívalo ve *zřejmém nepoměru* uloženého trestu k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele anebo ve *zřejmém rozporu* uloženého druhu trestu s účelem trestu; jiné — méně intenzivní — porušení zákona v tomto směru není důvodem k postupu podle § 269 odst. 2 až § 271 tr. ř. K tomu, co bylo k této otázce řečeno již shora v kap. 3.3., je vhodné na tomto místě ještě uvést některá kritéria podmínek pro zmíněný postup podle § 269 odst. 2 až § 271 tr. ř. Zákonného termínu „stupeň nebezpečnosti činu pro společnost“ se užívá ve dvojím významu: jednak z hlediska tzv. typového stupně nebezpečnosti činu pro společnost, vyjádřeného v příslušné trestní sazbě, stanovené pro danou skutkovou podstatu trestného činu, jednak z hlediska tzv. konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost, určeného zejména hledisky, uvedenými v § 3 odst. 4 tr. zák. ve vztahu k posuzovanému trestnému činu. Je-li tedy pravomocně uložen trest mimo trestní sazbu, která přichází pro stanovení trestu v úvahu (ať jde o sazbu základní, vyšší trestní sazbu ve smyslu § 6 tr. zák. nebo o trestní sazbu stanovenou pro zvlášť nebezpečného recidivistu podle § 42 tr. zák.), aniž je pro uložení trestu mimo tuto sazbu zákonný důvod, je trest uložen vždy ve *zřejmém nepoměru* k stupni nebezpečnosti činu pro společnost. Proti tomuto pojetí, z něhož vychází např. rozh. č. 30/1964 Sb. rozh. tr., někteří pracovníci praxe namítají, že nestačí samo uložení trestu mimo trestní sazbu, nýbrž že i v takovém případě je třeba hodnotit, zda rozpor mezi trestem, uloženým vadně mimo trestní sazbu, a trestem, který měl být v rámci sazby uložen, vede k tomu, že uložený trest nemůže splnit svůj účel ve smyslu § 23 tr. zák. Tyto námitky nelze považovat za správné, protože nepřihlížejí k základnímu rozdílu mezi typovým a konkrétním stupněm nebezpečnosti činu pro společnost. Nepoměr trestu, uloženého vadně mimo

²⁸⁾ V. G. Afanasjev: „Otázky systémového přístupu v sociálním poznání“, in: Dialektika a systémový přístup, Svoboda 1979, str. 69. Srov. též D. Císařová: dílo cit. v pozn. 25, str. 12.

trestní sazbu, je vždy zřejmý, protože výměra takového trestu nerespektuje základní hledisko, podle něhož jsou trestní sazby tvořeny (včetně § 40 tr. zák.) a pro konkrétní trestný čin s ním zákon nikdy nepočítá.

S touto problematikou souvisí dále případ rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona, podané podle § 266 odst. 2 tr. ř., kdy jsou vadně uloženy dva nebo více samostatných trestů, které jsou k sobě v poměru, zakládajícím důvody pro uložení *trestu souhrnného*. Tento případ se liší od předchozího potud, že souhrn samostatných trestů, byť byly uloženy samostatně v rozporu se zákonem, nemusí být vždy ve zřejmém nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele; možnost zřejmého rozporu uloženého druhu trestu s účelem trestu není v tomto případě aktuální. Z hlediska řešené otázky je stejná i situace opačná, kdy je vadně uložen souhrnný trest místo správného uložení trestů samostatných. Základem pro posouzení, zda jsou splněny předpoklady pro uložení souhrnného trestu, není stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, ani poměry pachatele, a tím spíše ne účel trestu, ale hledisko, určující podmínky pro trest úhrnný, tj. uložení trestu podle zákonného ustanovení, vztahujícího se na čin, který je ze sbíhajících se trestných činů nejprísněji trestný (§ 35 odst. 1 tr. zák.). Toto hledisko je rozhodující pro posouzení, zda souhrn nesprávně samostatně uložených trestů, nebo naopak souhrnný trest, uložený místo dvou nebo více trestů samostatných, splňuje podmínky § 266 odst. 2 tr. ř. Obdobná situace je i v případě, že byl uložen jako souhrnný trest v rozporu s § 35 odst. 2 věta třetí tr. zák. trest mírnější než trest, uložený rozsudkem dřívějším. Pokud tento trest nebyl uložen mimo trestní sazbu stanovenou na čin nejprísněji trestný, nemusí být automaticky splněny podmínky § 266 odst. 2 tr. ř. Jiná je však situace v případě, že v rámci souhrnného trestu soud nevyslovil trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, ztráty vojenské hodnosti, propadnutí majetku nebo propadnutí věci, byl-li takový trest vysloven již rozsudkem dřívějším (§ 35 odst. 2 i. f. tr. zák.). Byly-li tyto vyjmenované tresty v dřívějším rozsudku uloženy správně, je souhrnný trest, jímž tyto tresty uloženy nejsou, ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Situace je zde stejná, jako kdyby naopak některý z těchto trestů uložen byl, aniž by pro jeho uložení byly z hlediska účelu trestu zákonné důvody. Z toho však současně vyplývá, že pokud v dřívějším rozsudku byly tyto tresty uloženy nedůvodně, není ani formální porušení § 35 odst. 2 i. f. tr. zák., tj. jejich neuložení v rámci souhrnného trestu, ve zřejmém rozporu s účelem trestu ve smyslu § 266 odst. 2 tr. ř.

Ad f) až g): U těchto typů rozhodnutí je často třeba řešit otázky, které vyplývají ze vztahu porušení zákona napadeným — zpravidla konečným — rozhodnutím, k porušení zákona v řízení, jež takovému rozhodnutí předcházelo. Vzhledem k tomu, že za předchozí řízení se považují i jednotlivá

rozhodnutí, která tvoří součást tohoto předchozího řízení, jež pak vyústí do konečného rozhodnutí ve věci, není vyloučeno, aby stížnost pro porušení zákona byla *podána* i proti některému pravomocnému rozhodnutí, které *tvoří součást řízení*, jež předcházelo konečnému rozhodnutí ve věci. Zde pak vznikají dvě otázky. Především zda po vyslovení, že byl takovým rozhodnutím, jež tvoří součást předchozího řízení, porušen zákon a po jeho zrušení, lze zrušit i další rozhodnutí na toto rozhodnutí navazující, včetně konečného rozhodnutí ve věci, pokud pozbylo po zrušení uvedeného předchozího rozhodnutí podkladu. A druhá otázka zní, zda lze naopak napadením stížností pro porušení zákona a vyslovením, že byl porušen zákon konečným pravomocným rozhodnutím, které bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení, řešit nápravu porušení zákona v některém z dřívějších rozhodnutí, která tvoří podklad pro napadené konečné rozhodnutí.

Na první otázku lze odpovědět bezvýjimečně kladně, a to nejen v případě porušení zákona v neprospěch obviněného, ale i při porušení zákona v jeho prospěch. Vzhledem k tomu, že v tomto případě napadené rozhodnutí předcházelo konečnému rozhodnutí, nemohou vzniknout při porušení zákona ve prospěch obviněného problémy ve vztahu ke konečnému rozhodnutí z hlediska požadavku na zachování šestiměsíční lhůty uvedené v § 272 tr. ř. Je-li tato lhůta zachována u napadeného dřívějšího rozhodnutí, jež tvoří součást řízení, tím spíše je zachována u pozdějšího konečného rozhodnutí. Ani situace, kdy zmíněná šestiměsíční lhůta při porušení zákona ve prospěch obviněného by sice nebyla zachována ohledně napadeného rozhodnutí, tvořícího součást řízení, jež předcházelo konečnému pravomocnému rozhodnutí ve věci, ale byla by zachována ohledně konečného rozhodnutí, nevzbuzuje vážnější výkladové problémy. V takovém případě nelze napadené rozhodnutí tvořící součást předchozího řízení zrušit, v úvahu přichází pouze vyslovení porušení zákona podle § 268 odst. 2 tr. ř. a nelze tudíž zrušit ani konečné pravomocné rozhodnutí, byť na napadené rozhodnutí obsahově navazovalo. V uvedeném případě by však bylo účelnější, kdyby bylo stížností pro porušení zákona napadeno konečné pravomocné rozhodnutí a šlo by tudíž o řešení situace, jíž se týká druhá otázka.

Odpověď na druhou otázku může vést k některým *variantním řešením*, která zasluhují bližší argumentaci. Především uvažme případ porušení zákona v neprospěch obviněného. Např. je napadeno rozhodnutí odvolacího soudu ve věci, v níž byl porušen zákon v neprospěch obviněného rozsudkem soudu prvního stupně, jímž bylo porušeno ustanovení § 220 odst. 1 tr. ř. o totožnosti skutku. Zde Nejvyšší soud vysloví, že v řízení, které předcházelo napadenému rozhodnutí odvolacího soudu, byl porušen zákon v neprospěch obviněného a napadené rozhodnutí odvolacího soudu

zruší spolu s vadným rozsudkem soudu prvního stupně, který tvoří součást vadného řízení předcházejícího napadenému rozhodnutí. Je-li v takovém případě rozhodnutím odvolacího soudu usnesení o zamítnutí odvolání, je pravomocné jak toto usnesení, tak i rozsudek soudu prvního stupně. Proto by bylo možno řešit situaci i tak, že by mohl být napaden stížností pro porušení zákona rozsudek soudu prvního stupně a Nejvyšší soud by po vyslovení, že jím byl porušen zákon v neprospěch obviněného a po jeho zrušení, zrušil i usnesení odvolacího soudu jako rozhodnutí na zrušený rozsudek obsahově navazující, které vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbylo podkladu. V zákoně v této souvislosti nenajdeme oporu pro názor, že by stížnost pro porušení zákona bylo nutno podat vždy jen proti poslednímu ve věci vydanému pravomocnému rozhodnutí.

Posuďme však případy tohoto typu při porušení zákona ve prospěch obviněného. Např. pro jeden reálně se sbíhající trestný čin bylo trestní stíhání obviněného nesprávně pravomocně zastaveno, zatímco pro další trestné činy byl týž obviněný správně uznán pravomocně vinným. Pokud je stížnost pro porušení zákona podána ve lhůtě 6 měsíců od právní moci vadného usnesení o zastavení trestního stíhání a jsou splněny další podmínky uvedené v § 272 tr. ř., Nejvyšší soud toto usnesení zruší a postupuje dále podle § 270 odst. 1 tr. ř. Nemůže však zrušit pravomocný odsuzující rozsudek, protože ten obsahově na zrušené usnesení o zastavení trestního stíhání nenavazuje a v tomto usnesení nemá svůj podklad. Ale ani naopak by nebylo možno zrušit vadné pravomocné usnesení o zastavení trestního stíhání, kdyby byl porušen zákon ve prospěch obviněného pravomocným odsuzujícím rozsudkem a podmínky uvedené v § 272 tr. ř. byly zachovány jen ohledně tohoto rozsudku a nikoliv již ohledně zmíněného usnesení o zastavení trestního stíhání. V takovém případě by nebylo možno konstruovat věc tak, že ke stížnosti pro porušení zákona proti pravomocnému odsuzujícímu rozsudku by se tento rozsudek zrušil a současně by se jako součást vadného předchozího řízení zrušilo i nezákonné usnesení o zastavení trestního stíhání. Některé pokusy praxe řešit tímto způsobem případy, kdy již uplynula lhůta uvedená v § 272 tr. ř. ohledně vadného pravomocného rozhodnutí, jež tvoří součást řízení, které předchází konečnému rozhodnutí ve věci, ale neuplynula ještě od tohoto konečného rozhodnutí, nemohou vést k cíli v případech, kdy vadné rozhodnutí, tvořící součást řízení, jež předcházelo konečnému pravomocnému rozhodnutí ve věci, netvoří podklad tohoto konečného rozhodnutí. Pokud je však dřívější nesprávné rozhodnutí, tvořící součást vadného postupu řízení, podkladem pro pravomocné konečné rozhodnutí ve věci, jímž byl porušen zákon ve prospěch obviněného, je možno postupovat ve smyslu § 272 tr. ř., tedy podle § 269 odst. 2 až § 271 tr. ř. nejen, je-li stížnost pro porušení zákona podána proti konečnému rozhodnutí ve věci ve lhůtě

šesti měsíců a tato lhůta ještě neuplynula ani od dřívějšího vadného rozhodnutí, tvořícího součást postupu řízení, ale i v případech, kdy šestiměsíční lhůta od takového dřívějšího vadného rozhodnutí již uplynula. Rozhodné v těchto případech je, že pravomocné konečné rozhodnutí, jímž byl porušen zákon, nevstoupilo v právní moc dříve než nejdéle šest měsíců před podáním stížnosti pro porušení zákona, která je proti němu podána. Ustanovení § 272 tr. ř. váže totiž na tuto lhůtu pouze napadené rozhodnutí, nikoliv předcházející vadné řízení, jehož zrušení (včetně zrušení event. rozhodnutí, která je tvoří) je ve smyslu § 269 odst. 2 tr. ř. jedním z možných důsledků zrušení napadeného rozhodnutí (arg.:..., zruší Nejvyšší soud zároveň s výrokem uvedeným v § 268 odst. 2 napadené rozhodnutí nebo jeho část, popřípadě též [podtrhl M. J.] vadné řízení mu předcházející“).

Bez podmínek uvedených v § 272 tr. ř. však nelze řešit obdobné případy, kdy bylo nesprávně zastaveno trestní stíhání pro jeden z trestných činů, které se sbíhaly v jednočinném souběhu, zatímco pro druhý z takto sbíhajících se trestných činů bylo nesprávně v trestním stíhání pokračováno. Pokud od právní moci o zastavení trestního stíhání uplynula již lhůta šesti měsíců, nelze toto usnesení zrušit ani prostřednictvím stížnosti pro porušení zákona, podané proti pravomocnému rozhodnutí vydanému ohledně dalšího z původně sbíhajících se trestných činů; tímto dalším rozhodnutím byl porušen zákon nikoliv ve prospěch, ale v neprospěch obviněného, když se pokračovalo v trestním stíhání pro skutek, ohledně něhož bylo trestní stíhání již zastaveno, tedy v rozporu se zásadou ne bis in idem. Zjištění objektivní pravdy a rozhodnutí v souladu s ní je tedy v těchto případech omezeno v zájmu shora zmíněné právní jistoty obviněného.

Podle stejných zásad se řeší i případy, kdy porušení zákona nastalo nikoliv v celém napadeném rozhodnutí, nýbrž jen v některém oddělitelném výroku tohoto rozhodnutí. V takovém případě je možno zrušit navazující rozhodnutí potud, pokud obsahově, nikoliv jen časově, navazují právě jen na zrušený výrok napadeného rozhodnutí. Tedy při zrušení výroku o trestu je nutno zrušit např. rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, o přeměně podmíněného odložení výkonu trestu na trest nepodmíněný, o podmíněném upuštění od zbytku výkonu trestu zákazu činnosti, o povolení splátek peněžitého trestu atd. V souladu s požadavkem zjištění objektivní pravdy stanoví zákon, aby při třebas jen částečném zrušení výroku o vině byl zrušen vždy i celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad, tj. výrok o náhradě škody a o ochranném opatření. Toto ustanovení se uplatní ohledně výroku o trestu i v případě, že některý z uložených druhů trestu se týká jen části výroku o vině, jež zůstala nezru-

šena. Vychází se zde z myšlenky, že výrok o trestu, třebaž byl složen z různých druhů uložených trestů, tvoří celek, který musí odpovídat stupni nebezpečnosti činu pro společnost, přičemž některé souběžně uložené druhy trestu se při byť jen částečné změně výroku o vině mohou změnit, jejich výměra se může kompenzovat apod., vždy v souladu s nově zjištěným výsledným stupněm nebezpečnosti všech sbíhajících se trestných činů pro společnost.

Při zrušení rozhodnutí podle § 269 odst. 2 tr. ř. se podle téhož ustanovení zruší také další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Pokud taková obsahově navazující rozhodnutí byla učiněna v téže věci, nevede tento postup zpravidla k obtížím. Složitější je otázka, zda navazujícím rozhodnutím se rozumí i rozhodnutí učiněné *v jiné věci* nebo dokonce *v jiném druhu soudního řízení*. Zákon na tuto otázku odpověď nedává. Pokud jde o naposled uvedený případ, např. když na odsuzující trestní rozsudek obsahově navazuje rozsudek vydaný v občanském soudním řízení, jímž byl odsouzený zavázán k náhradě škody způsobené trestným činem, je nutno při řešení této otázky vycházet z § 12 odst. 9 tr. ř., podle něhož trestním řízením se rozumí řízení podle trestního řádu. Z toho pak vyplývá, že ustanovení § 269 odst. 2 tr. ř. se nevztahuje na jiný druh soudního řízení, než je řízení podle trestního řádu, a že proto ani dalším obsahově navazujícím rozhodnutím nemůže být rozhodnutí vydané např. v řízení ve věcech občanskoprávních. Z toho je však současně nutno a contrario dovodit, že pokud bylo vydáno obsahově navazující rozhodnutí podle trestního řádu, musí je Nejvyšší soud podle § 269 odst. 2 tr. ř. zrušit. V této souvislosti se naskytá otázka, zda takovým navazujícím rozhodnutím může být i pravomocný rozsudek, vydaný v jiné trestní věci. Např. na odsuzující rozsudek o trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, spáchaném osobou A, zrušený ke stížnosti pro porušení zákona v § 2 odst. 5 tr. ř., navazuje v jiné věci pravomocný odsuzující rozsudek o trestném činu podílnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví, spáchaném osobou B. Při pouze gramatickém výkladu ustanovení § 269 odst. 2 tr. ř. by bylo možno dát na tuto otázku kladnou odpověď. Domnívám se však, že takto nelze tuto otázku řešit, že tak daleko zákonodárce nezamýšlel jít a že tedy v takovém případě by rozsudek týkající se osoby B, vyneseny v jiném trestním řízení, nebylo možno spolu s rozsudkem ohledně osoby A zrušit. K tomuto závěru vede zejména logické a praktické posouzení celé otázky. Především zrušení rozsudku ohledně osoby A ještě neznamená, že v novém řízení bude vynesena pravomocný zprošťující rozsudek, nebo že bude výrok o vině změněn tak, že by byla současně vyloučena správnost rozsudku ohledně osoby B. Nemusí být vyloučeno, že po odstranění nedostatků, které vedly k porušení zá-

kona, stane se rozsudek ohledně osoby A pravomocný v takové nové podobě, která nebude v rozporu s odsuzujícím rozsudkem u osoby B. Kdyby bylo nutno zrušit současně s rozsudkem ohledně osoby A i rozsudek ohledně osoby B, bylo by pak nutno provádět ve věci osoby B nové hlavní líčení, aniž by se popřípadě proti původnímu řízení před soudem cokoli změnilo a bylo by nutno vyhlásit nový rozsudek, pro jehož změnu by jinak nebyl žádný důvod. Na zrušený rozsudek u osoby B by navazovala případná další rozhodnutí, která by sama o sobě bez rozsudku, který se týkal osoby B, nemohla obstát a která by tedy bylo nutno s rozsudkem nejdříve rovněž zrušit a pak zase znovu vyslovit. Celé toto řízení by bylo v takovém případě tedy zbytečné. Pokud by v důsledku zrušení a změny rozsudku u osoby A bylo nutno u osoby B provést případnou změnu, lze jí snáze dosáhnout po právní moci rozsudku ohledně osoby A cestou obnovy, v níž by nový rozsudek týkající se osoby A představoval novou skutečnost ve smyslu § 278 odst. 1 tr. ř.

V souvislosti s výkladem pojmu „další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí obsahově navazující, které vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbylo podkladu“, obsaženého v § 269 odst. 2 tr. ř., vyvstává otázka, zda takovým rozhodnutím je i usnesení o zastavení trestního stíhání učiněné z důvodu § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř., tedy proto, že o tomtéž skutku bylo již dříve pravomocně rozhodnuto rozsudkem nebo usnesením o zastavení trestního stíhání (že tedy jde o „*res iudicata*“), pokud dřívější pravomocné rozhodnutí je ke stížnosti pro porušení zákona zrušeno. Odpovědi na tuto otázku se v praxi liší. Náзор, podle něhož jde v tomto případě o navazující rozhodnutí, které je nutno s napadeným pravomocným rozsudkem zrušit, se opírá o argumentaci, že kdyby nebylo zrušeno, vytvořilo by pro další trestní stíhání o tomtéž skutku překážku *rei iudicatae*, protože z ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. nevyplývá, že by orgán činný v trestním řízení mohl zkoumat, z jakého důvodu bylo stíhání tohoto skutku zastaveno. Tato úvaha není správná. Za navazující rozhodnutí ve smyslu § 269 odst. 2 tr. ř. se považuje takové další rozhodnutí, které obsahově vychází z rozhodnutí zrušeného ke stížnosti pro porušení zákona, jež bylo jeho podkladem a bez něhož nemůže samostatně existovat. Ve zkoumaném případě však tomu tak není; rozhodnutí vydané podle § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. bylo vydáno v důsledku předchozího, nyní zrušeného pravomocného rozsudku nebo usnesení o zastavení trestního stíhání, ale nevychází z něj. Může bez něho samostatně obstát, protože trvale vyjadřuje stav, který jednou založilo, že totiž stíhání bylo vedeno pro skutek, ohledně něhož vůči témuž obviněnému dřívější stíhání bylo pravomocně ukončeno. Bylo-li toto dřívější pravomocné rozhodnutí, jímž bylo trestní stíhání ukončeno, zrušeno v řízení o stížnosti pro porušení zákona, má to pouze ten důsledek, že toto stíhání může pokračovat, ni-

koliv že může pro týž skutek pokračovat trestní stíhání druhé. Zásada „*ne bis in idem*“, která je základem usnesení podle § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř., nepřestala platit zrušením prvního dříve vydaného pravomocného rozhodnutí o tomtéž skutku, nýbrž platí i za situace, která se procesně změnila pouze ohledně prvního trestního stíhání pro týž skutek. Existující usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. nemůže bránit trestnímu stíhání pro týž skutek ve věci, v níž bylo původní pravomocné rozhodnutí zrušeno; to proto, že nebylo vydáno v dřívějším stíhání, nýbrž ve stíhání pozdějším vzhledem ke stíhání, v němž nyní bylo na základě stížnosti pro porušení zákona zrušeno pravomocné rozhodnutí. Tento původně založený vztah předcházejícího a následujícího trestního stíhání se nemění; jinak by po zrušení obou pravomocných rozhodnutí bylo možno konat pro týž skutek souběžně dvě trestní stíhání, přičemž by o tom, v kterém z nich bude o skutku znovu pravomocně meritorně rozhodnuto, rozhodovalo předstížení. Pokud by se za takové situace o skutku rozhodlo dříve v řízení, které bylo původně zastaveno podle § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř., bylo by nutno podle tohoto ustanovení nyní nově rozhodnout v řízení, v němž byla podána stížnost pro porušení zákona proti původnímu pravomocnému meritornímu rozhodnutí (tedy původní vztah předchozího a následujícího trestního stíhání by se obrátil) a účel stížnosti pro porušení zákona by se tím zmařil. Kdyby ještě navíc v řízení o stížnosti pro porušení zákona bylo užito např. *beneficia cohaesionis* ohledně spoluobviněného, vytvořily by se zbytečně složité, velmi těžko řešitelné procesní situace.

Naznačeným komplikovaným a přitom zbytečným procesním konstrukcím se lze vyhnout výkladem, podle něhož usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. není navazujícím rozhodnutím vzhledem k pravomocnému rozhodnutí o témže skutku, které bylo zrušeno na základě podané stížnosti pro porušení zákona, a že tedy je nelze ve smyslu § 269 odst. 2 tr. ř. spolu s napadeným rozhodnutím zrušit.

Ad h): Použití *beneficia cohaesionis* představuje prostředek, který překračuje rozsah podané stížnosti pro porušení zákona. K tomu, co bylo k této otázce řečeno již v kap. 3.2., sluší na tomto místě ještě vysvětlit, co se rozumí v § 269 odst. 2 tr. ř. přiměřeným použitím § 261 tr. ř. Tohoto ustanovení se v řízení o stížnosti pro porušení zákona použije nejen při zrušení rozsudku, ale i v souvislosti s přezkoumáváním řízení, které rozsudku nebo jinému napadenému rozhodnutí předcházelo. Jestliže např. v hlavním líčení nebyly odstraněny pochybnosti o správnosti znaleckého posudku nebo znalec nebyl požádán o vysvětlení nejasností, popř. o doplnění neúplností svého posudku a tato vada řízení, jež předcházelo rozhodnutí, napadenému stížností pro porušení zákona ohledně jednoho obviněného, se týká i spoluobviněného, použije se na tuto vadu řízení be-

neficia cohaesionis. Z titulu tohoto benefícia se dále zruší i obsahově navazující rozhodnutí, která pozbyla podkladu nejen u obviněného, ohledně něhož byla podána stížnost pro porušení zákona, ale i u spoluobviněného nebo zúčastněné osoby.

Ad ch), j): *Doplnění* chybějícího nebo neúplného výroku v napadeném rozhodnutí podle § 270 odst. 2 tr. ř. je zvláštním případem nového rozhodnutí, o němž obecně pojednává § 270 odst. 1 tr. ř. Proto se takové rozhodnutí může řídit nejen režimem § 270 odst. 1 tr. ř., který je v § 270 odst. 2 tr. ř. výslovně uveden, tzn. že o chybějícím nebo neúplném výroku rozhodne orgán, o jehož rozhodnutí jde, ale i režimem § 271 tr. ř., podle něhož může Nejvyšší soud o takovém chybějícím nebo neúplném výroku rozhodnout sám. Volba toho či onoho způsobu rozhodnutí bude záviset na stavu dokazování ohledně takového výroku.

Omezení Nejvyššího soudu rozhodnout podle § 271 tr. ř., uvedené pod písm. a) až c) tohoto ustanovení, se týká pouze rozhodnutí ve formě rozsudku, nikoliv tedy rozhodnutí jiného. Motivy tohoto omezení je nutno hledat v zájmu na zajištění zásady bezprostřednosti a ústnosti a zásady zajištění práva na obhajobu. Tyto motivy vynikají zejména při omezení podle § 271 odst. 1 písm. b) tr. ř.; Nejvyšší soud by byl nepochybně kvalifikovaným orgánem, který by mohl v souladu s objektivní pravdou posoudit správně zjištěný skutek podle těžší skutkové podstaty, než podle jaké byl posouzen v napadeném rozsudku. Avšak zájem na tom, aby obviněný mohl uplatnit obhajobu i v tomto směru, aby se k takové zamýšlené kvalifikaci mohl vyjádřit i prokurátor, aby bylo možno uplatnit popř. i odvolání, vedl zřejmě k uvedené úpravě. Obdobně je tomu i při omezení podle § 271 odst. 1 písm. a), c) tr. ř.

Ad i): Podle § 265 tr. ř. zruší-li odvolací soud napadený rozsudek toliko ve výroku o *náhradě škody* a nerozhodne-li sám ve věci, odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Tohoto ustanovení se užije přiměřeně, zruší-li Nejvyšší soud rozsudek v řízení o stížnosti pro porušení zákona rovněž toliko ve výroku o náhradě škody (§ 271 odst. 2 tr. ř.). Přiměřenost použití § 265 tr. ř. je v tomto případě diktována stejným požadavkem jako v řízení o odvolání, aby se před trestním soudem nekonalo pouze samo řízení o náhradě škody, které je jinak typem řízení ve věcech občanskoprávních, pracovně právních apod., nebo je dokonce řízením, které se koná před jiným orgánem než před soudem. Přiměřené použití § 265 tr. ř. přichází tedy v úvahu v případě, kdy tímto výrokem bylo vadně rozhodnuto o povinnosti obviněného nahradit poškozenému škodu, nerozhodno, zda zcela nebo zčásti, a dále byl-li poškozený vadně odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem, anebo pokud výrok o náhradě škody byl učiněn na podkladě vad-

ného postupu řízení. V naposled uvedeném případě Nejvyšší soud vždy odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem, protože není bezpečně zjištěno, že skutkový stav ohledně adhezního nároku byl v napadeném rozhodnutí správně zjištěn (§ 271 odst. 1 věta první tr. ř.). Byl-li však poškozený vadně odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, ačkoliv soud měl o uplatnění nároku rozhodnout v adhezním řízení, není vyloučeno, aby Nejvyšší soud rozhodl o uplatnění nároku na náhradu škody sám, protože skutkový stav bývá v takovém případě správně zjištěn. Skutkovým stavem se totiž rozumí především skutková část výroku o vině, na níž je výrok o náhradě škody závislý a který ve zkoumaných případech musí být zjištěn v souladu s objektivní pravdou, protože jinak by musel být rovněž zrušen. Skutkovým stavem je ovšem dále třeba rozumět i další předpoklady pro uplatnění nároku na náhradu škody, jako je např. včas a řádně uplatněný nárok, zjištění, že jako poškozený vystupuje osoba, které přísluší práva poškozeného apod. Pokud by některý z těchto předpokladů zjištěn nebyl, nemohl by Nejvyšší soud sám rozhodnout o náhradě škody, ani by nemohl věc vrátit soudu prvního stupně k rozhodnutí o tomto nároku. Bylo-li napadeným rozsudkem vadně rozhodnuto o povinnosti obviněného nahradit zcela nebo zčásti škodu uplatněnou v adhezním řízení, je možnost přímého rozhodnutí Nejvyšším soudem omezena prakticky jen na případy, kdy vada rozhodnutí není důsledkem vadného skutkového stavu. Je tedy patrné, že postup Nejvyššího soudu podle § 271 odst. 1 tr. ř. při zrušení rozsudku pouze ve výroku o náhradě škody je ještě omezenější než postup soudu v řízení o odvolání podle § 265 tr. ř.; zatímco odvolací soud může v rámci řízení o odvolání odstranit některé nedostatky skutkového zjištění a po jejich odstranění sám v adhezním řízení rozhodnout, může Nejvyšší soud rozhodovat sám, jen když byl v napadeném rozhodnutí skutkový stav o náhradě škody zjištěn správně.

Ad k), l): *Zamítnutí* stížnosti pro porušení zákona proto, že zákon porušen nebyl, potvrzuje v rozsahu podané stížnosti a na ní závislého revizního principu, že rozhodnutí je v souladu s objektivní pravdou, dosažitelnou pro Nejvyšší soud v době rozhodování, kromě případu limitovaného ustanovením § 266 odst. 2 tr. ř. Nejvyšší soud tímto rozhodnutím dotvrzuje již dřívější správnost a zákonnost napadeného rozhodnutí. Avšak nejen to; současně Nejvyšší soud vyjadřuje i nesouhlas s důvody, pro něž byla stížnost pro porušení zákona podána a v odůvodnění usnesení je uvádí. Tím stížnost pro porušení zákona plní, i když se ukáže nedůvodnou, svůj shora uvedený dvojjediný úkol, být jednak prostředkem проверки správnosti napadeného rozhodnutí, jednak působit jako prostředek soudního dozoru i pro budoucí obdobná rozhodnutí.

Stejný význam však zpravidla nemá zamítnutí stížnosti pro porušení

закона proto, že byla podána neoprávněně, tedy podle analogie § 268 odst. 1 tr. ř. Možné varianty této formy zamítnutí stížnosti pro porušení zákona vyličené v kap. 3.5. ukazují, že otázka souladu rozhodnutí s objektivní pravdou zůstává v těchto případech zpravidla otevřená. I tato okolnost hovoří pro námět, aby tato forma zamítnutí stížnosti pro porušení zákona byla upravena v samostatném ustanovení. Bylo by možno uvažovat i o terminologickém vyjádření rozdílu mezi zamítnutím stížnosti pro porušení zákona pro její nedůvodnost a naznačenými případy; nevyhovění neprávem podané stížnosti pro porušení zákona by mohlo být vhodně označeno jako její „odmítnutí“.

ЖАЛОБА НА НАРУШЕНИЕ ЗАКОНА В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

РЕЗЮМЕ

Работа состоит из введения и трех основных разделов, которые разбиты на двенадцать глав. В введении приводится характеристика института жалобы на нарушение закона как средства обжалования вступивших в законную силу решений органов уголовного судопроизводства, а также краткое изложение прежнего законодательного формирования данного института в чехословацком социалистическом уголовном производстве.

В первом разделе рассматриваются вопросы законной силы решения как основополагающей предпосылки для подачи жалобы на нарушение закона и для пересмотра дела на основе этой жалобы. В главе 2.1. автором в краткости рассматриваются вопросы законной силы приговора и, в частности, законной силы определения. Ввиду отсутствия единообразного законодательного урегулирования порядка, в каком лица, имеющие право на подачу жалобы, узнают о вынесении определения, автор рекомендует принять более однозначную законодательную регламентацию, зиждущуюся на принципе, что определение доводится до сведения тех лиц, которые вправе его обжаловать. В главе 2.2. рассматриваются вопросы законной силы карательного приказа и указывается на некоторые различия по сравнению с законной силой приговора и определения. Глава 2.3. посвящена размышлениям о формальной и материальной стороне законной силы. Автор разделяет мнение профессора д-ра А. Ружека, канд. наук, о том, что социалистической концепции законной силы отвечает теория единой действующей законной силы, проводя различие между формальной и материальной ее сторонами. Однако же в отличие от мнения проф. Ружека автор допускает возможность того, что законная сила решения может также проявить себя лишь при наличии формальной стороны, а это означает, что в качестве вступившего в законную силу можно считать и такое решение, которым никакие материальные вопросы не решаются. Это позволит в качестве предмета жалобы на нарушение закона с большей уверенностью считать также решения процессуального характера, которые важны с точки зрения обеспечения правильной процедуры в уголовном судопроизводстве и по общему правилу изменениям не подлежат.

Второй раздел посвящен вопросам о предмете жалобы на нарушение закона. В гла-

ве 3.1. автор с точки зрения факультативного порядка подачи жалобы на нарушение закона критически рассматривает взгляды относительно того, что право подачи жалобы на нарушение закона при наличии определенных условий следовало бы признать и за обвиняемым, а также воззрения, что возможность подачи такой жалобы следовало бы ограничить лишь случаями важнейшего нарушения закона, и противоположные взгляды, что таковую следовало бы подавать при любом нарушении закона. Приводятся им аргументы, что эти предложения неприемлемы, так как они одно из предлагаемых изменений не способствовало бы укреплению социалистической законности, ни более тщательному выявлению объективной истины по вступлении решения в законную силу. В факультативности относительно подачи жалобы на нарушение закона автор усматривает имманентное свойство данного вида средства обжалования и наличествующую законодательную регламентацию данного вопроса считает оптимальной. В главе 3.2. рассматривается ревизионный принцип в производстве по жалобам на нарушение закона. Особое внимание уделяется последствиям данного принципа в тех случаях, когда жалоба на нарушение закона касается лишь одного из нескольких обвиняемых по тому же делу. Вместе с тем рассматриваются последствия применения постановления абс. 4, § 266 УПК, согласно которому на решение по жалобам на нарушение закона дальнейшая жалоба на нарушение закона не допускается. Исходя из этого автор заключает, что данное постановление, являющееся специфическим случаем наличия возражения в виде ссылки на правило о силе судебного решения (*ne bis in idem*), распространяется не только на фактическое решение по жалобе на нарушение закона, но и на первоначальное обжалованное решение за изъятием тех его частей, которые ввиду ограниченного радиуса действия ревизионного принципа пересмотру в Верховном суде не подвергались. Глава 3.3. посвящена условиям подачи жалобы на нарушение закона, касающейся вывода относительно вида и размера наказания, в смысле абзаца 2 § 266 УПК. Здесь автор приходит к выводу, что ввиду применения ревизионного принципа данное постановление распространяется не только лишь на подачу жалобы на нарушение закона, но прежде всего на вынесение решения по ней. Затем в главе 3.4. рассматриваются отдельно взятые случаи обжалования вступивших в законную силу решений, которыми был нарушен закон. В соответствии с предшествующим изложением вопросов, касающихся законной силы решений, в качестве подлежащего предмету жалобы на нарушение закона автор считает не только вступившие в законную силу решения органов уголовного судопроизводства, в которых находят разрешение материальные вопросы, но и вынесенные в ходе уголовного судопроизводства решения, которые по общему правилу изменениям не подлежат. Приводятся доводы, что предметом жалобы на нарушение закона могут служить только выводы обжалованных решений, а не их мотивировка. Во взаимосвязанной с этими вопросами главе 3.5. решается вопрос о порядке действий Верховного суда в случаях поступления жалобы на нарушение закона при отсутствии законных условий (скажем, жалобы в отношении не вступившего в законную силу решения). В главе 3.6. рассматриваются вопросы обжалования вступивших в законную силу решений, вынесенных на основе дефектной процедуры производства по делу. В этих случаях жалоба на нарушение закона не указывает на факт нарушения закона обжалованным решением, а только в предшествующем ему производстве по делу, поскольку таковое могло решающим образом повлиять на законность данного решения. Такие случаи автором подразделяются на две категории в зависимости от того, насколько факт нарушения закона касается установления действительных обстоятельств дела или иных вопросов, исследуя при этом факт наличия различных последствий для процедуры рассмотрения жалобы Верховным судом. В качестве дефектной процедуры производства по делу считаются им не только дефекты в процессуальной процедуре, но и дефекты решений, выне-

сенных в ходе производства до принятия окончательного, вступившего в законную силу решения по делу.

Третий раздел посвящен вопросам принятия решений Верховным судом по жалобам на нарушение закона. Под пунктами а)—л) дается перечисление 13 видов возможных решений Верховного суда а по отдельно взятым группам производится разбор их специфических аспектов. В этой связи рассматриваются с точки зрения запрета преобразования к худшему последствия вывода о том, что имело место нарушение закона в пользу обвиняемого. Дается критический анализ различных последствий запрета преобразования к худшему, приведенных в §§ 272 и 273 УПК, и указывается на более последовательное урегулирование этих вопросов в советском законодательстве (ст. 373 УПК РСФСР). Затем высказывается точка зрения относительно того, что именно следует понимать под понятием примыкающее решение, подлежащее отмене одновременно с дефектным решением, в силу которого был нарушен закон. Уделяется также внимание тем случаям, когда Верховный суд сам принимает решение после отмены дефектного решения либо его части (§ 271 УПК), а также случаям применения так назыв. *beneficia cohaesionis*. Данный раздел заканчивается разбором тех случаев, когда жалоба на нарушение закона оставляется без последствий, так как нарушение закона не имело места или подача жалобы на нарушение закона является неправомерной.

MILOŠ JESTŘAB

Die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes im tschechoslowakischen Strafverfahren

RESUMÉ

Die Arbeit besteht aus der Einleitung und drei grundlegenden Hauptstücken, die in zwölf Kapitel eingeteilt sind. In der Einleitung wird einerseits die Charakteristik der Beschwerde gegen Verletzung des Gesetzes als Rechtsmittel gegen rechtskräftige Entscheidungen der im Strafverfahren tätigen Organe gegeben, andererseits wird kurz die bisherige legislative Entwicklung dieses Institutes im tschechoslowakischen sozialistischen Strafverfahren in Erinnerung gebracht.

Das 2. Hauptstück behandelt die Rechtskraft der Entscheidung als grundlegende Voraussetzung für die Überreichung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes und für die Überprüfung der Sache auf dieser Grundlage. Im Kapitel 2.1. beschäftigt sich der Verfasser neben kurzen Bemerkungen über die Rechtskraft eines Urteils besonders mit der Rechtskraft eines Beschlusses. Mit Rücksicht auf die uneinheitliche gesetzliche Regelung bezüglich der Art, wie die zur Überreichung der Beschwerde berechtigte Person von der Herausgabe des Beschlusses erfährt, empfiehlt der Autor eine eindeutigerе gesetzliche Regelung, die auf dem Grundsatz beruhen sollte, daß ein solcher Beschluß jeder zur Einbringung der Beschwerde gegen den Beschluß berechtigten Person bekanntgegeben wird. Im Kapitel 2.2. wird die Rechtskraft des Strafbefehls behandelt und auf einige Unterschiede von der Rechtskraft des Urteils und des Beschlusses hingewiesen. Der Verfasser steht im Übereinstimmung mit der Ansicht von Prof. Dr. A. Růžek, CSc., auf dem Standpunkt, daß der sozialistischen Auffassung der Rechtskraft die Theorie der einheitlichen Rechtskraft entspricht, wobei die formelle und die materielle Seite zu unterscheiden sind. Zum Unterschied von Prof. Růžek räumt der Autor aber ein, daß die Rechtskraft des

Beschlusses auch nur in der Existenz der formellen Seite zur Geltung kommen kann, d. h., daß als rechtskräftig auch eine solche Entscheidung zu betrachten ist, die keinerlei materielle Frage löst. Das macht es möglich, als Gegenstand der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes konsequenter auch ansonsten unabänderliche Entscheidungen prozessualen Charakters, die vom Gesichtspunkt des richtigen Vorgehens im Strafprozeß aus gesehen wichtig sind, zu betrachten.

Das 3. Hauptstück ist dem Gegenstand der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes gewidmet. Im Kapitel 3.1. wird vom Gesichtspunkt der fakultativen Einbringung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes aus ein kritischer Standpunkt eingenommen gegenüber Ansichten, wonach die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes unter bestimmten Bedingungen auch dem Beschuldigten zugänglich gemacht werden könnte und weiter gegenüber Ansichten, wonach sie lediglich auf die Fälle einer gewichtigeren Verletzung des Gesetzes beschränkt werden sollte, bzw. gegenüber den entgegengesetzten Ansichten, wonach sie obligatorisch bei jeder Art von Gesetzesverletzung einzubringen wäre. Angeführt werden die Argumente dafür, daß keine einzige dieser Abänderungen zur Stärkung des sozialistischen Gesetzlichkeit oder zur verlässlicheren Sicherstellung der objektiven Wahrheit nach Rechtskraft der Entscheidung beitragen würde. Im Umstand, daß die Einbringung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes fakultativ ist, erblickt der Verfasser die immanente Eigenschaft des Rechtsmittels dieser Art und erachtet die gegenwärtige gesetzliche Regelung für optimal. Kapitel 3.2 handelt vom Revisionsprinzip im Verfahren über die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes. Aufmerksamkeit gewidmet wird den Folgen dieses Prinzips in jenen Fällen, wo die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes nur einen von mehreren Beschuldigten betrifft. Behandelt werden auch die Folgen der Bestimmung des § 266 Abs. 4 StPO, wonach gegen die Entscheidung über die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes keine weitere Beschwerde wegen Gesetzesverletzung zulässig ist. Es wird ausgeführt, daß diese Bestimmung, die einen spezifischen Fall des Hindernisses der entschiedenen Sache (ne bis in idem) darstellt, sich nicht nur auf die eigentliche Entscheidung über die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes bezieht, sondern auch auf die ursprüngliche angefochtene Entscheidung, mit Ausnahme jener ihrer Teile, die mit Rücksicht auf die beschränkte Tragweite des Revisionsprinzips durch das oberste Gericht nicht überprüft wurden. Das Kapitel 3.3. ist den Bedingungen für die Überreichung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes gegen den Ausspruch über die Strafe im Sinne des § 266 Abs. 2 StPO gewidmet. Hier gelangt der Verfasser zur Schlußfolgerung, daß im Hinblick auf die Anwendung des Revisionsprinzips diese Bestimmung sich nicht nur auf die Einbringung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes bezieht, sondern vor allem auf die diesbezügliche Entscheidung. Im Kapitel 3.4. werden dann die einzelnen Fälle der gegen eine rechtskräftige Entscheidung, mit der das Gesetz verletzt wurde, eingebrachten Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes behandelt. Im Einklang mit den früheren Darlegungen über die Rechtskraft werden nicht bloß rechtskräftige Entscheidungen der im Strafverfahren tätigen Organe, mit denen materielle Fragen erledigt werden, als Gegenstand einer Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes angesehen, sondern auch die ansonsten unabänderlichen, im Verlauf des Strafverfahrens herausgegebenen Entscheidungen. Es wird begründet, daß Gegenstand der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes nur die Aussprüche der angefochtenen Entscheidungen sind, nicht aber deren Begründungen. Das damit zusammenhängende Kapitel 3.5. erörtert die Frage, auf die das Gesetz keine ausdrückliche Antwort gibt, nämlich, wie das oberste Gericht vorgehen soll, wenn die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes überreicht

wurde, ohne daß die gesetzlichen Vorbedingungen für ihre Einbringung gegeben waren (z. B. gegen eine nicht rechtskräftige Entscheidung). Im Kapitel 3.6. wird die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes behandelt, die gegen eine rechtskräftige Entscheidung, die aufgrund eines fehlerhaften Vorgehens im Verfahren getroffen wurde, eingebracht wurde. In diesen Fällen beanstandet die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes die Gesetzesverletzung nicht in der angefochtenen Entscheidung, sondern im vorausgegangenen Verfahren, soweit sie auf die Gesetzlichkeit der Entscheidung Einfluß haben konnte. Diese Fälle teilt der Autor in zwei Kategorien ein, je nachdem, ob die Verletzung des Gesetzes die Feststellung des tatsächlichen Standes der Sache oder andere Fragen betrifft, und untersucht die verschiedenen Folgen für das Vorgehen des obersten Gerichtes. Als fehlerhaften Vorgang im Verfahren werden nicht nur die Mängel im prozessualen Vorgehen betrachtet, sondern auch die Mängel der Entscheidungen, die im Verlauf des Verfahrens vor der endgültigen rechtskräftigen Entscheidung in der Sache herausgegeben wurden.

Das 4. Hauptstück ist der Entscheidung des obersten Gerichtes über die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes gewidmet. Unter lit. a) bis l) werden 13 Arten von möglichen Entscheidungen des obersten Gerichtes aufgezählt und nach einzelnen Gruppen ihre spezifischen Seiten analysiert. In diesem Rahmen werden vom Gesichtspunkt des Verbotes der reformatio in peius die Konsequenzen des Ausspruches, daß das Gesetz zugunsten des Beschuldigten verletzt wurde, untersucht. Es folgt die kritische Analyse der verschiedenartigen Folgen des Verbotes der reformatio in peius laut § 272 und laut § 273 StPO und es wird auf die konsequentere sowjetische Regelung dieser Fragen in Art. 373 UKP RSFSR hingewiesen. Weiter wird Stellung bezogen zu der Frage, was unter einer anknüpfenden Entscheidung, die gleichzeitig mit der fehlerhaften Entscheidung, durch die das Gesetz verletzt wurde, aufgehoben wird, zu verstehen ist. Aufmerksamkeit wird auch den Fällen gewidmet, wo das oberste Gericht nach Aufhebung der fehlerhaften Entscheidung oder eines Teiles von ihr selbst entscheidet (§ 271 StPO) und wo das sogen. beneficium cohaesionis zur Anwendung gelangt. Das Hauptstück schließt mit der Analyse der Fälle, wo die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes abgewiesen wird, weil das Gesetz nicht verletzt wurde oder weil die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes nicht zu Recht eingebracht wurde.

Univerzita Karlova Praha

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 2/1981

Redakční rada časopisu: prof. JUDr. Zdeněk Lukeš, CSc. (předseda);
JUDr. Karel Malý, CSc. (tajemník); doc. JUDr. Dagmar Císařová, CSc.;
prof. JUDr. Jaromír Kincl, DrSc.; prof. JUDr. ing. Eduard Kučera, DrSc.;
doc. JUDr. Jiří Švestka, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha 1981

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

Odpovědný redaktor doc. RNDr. Jiří V. Černý, CSc.

Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Graficky upravil J. K. Kořínek

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p.,
Brno, závod 1

Náklad 500 výtisků

Vydání 1.

Kčs 10,—

MONOGRAFIEKE CASTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGAE

ANNO 1963

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. K soudnímu lékařství
a forenzní medicíně

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

CHABOTSKÝ, J. dr. Soudní lékařství
a forenzní medicína

V MONOGRAFICKE ČÁSTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE —
IURIDICA

vyšlo od roku 1963:

Čížková Věra, dr., Socialistické majetkové právo manželské

Litsch Karel, dr., Ústava a sněm německé říše v 19. století

Novotná Eva, dr., K základním rysům a tendencím právní úpravy pracovní doby

Flala Josef, dr., Spory vznikající z podnětu výkonu rozhodnutí (exekuční spory)

Potočný Miroslav, dr., Deklarace zásad mírového soužití

Bakeš Milan, dr., Měnové vztahy a jejich právní problematika

Švestka Jiří, dr., Osvojení v československém právním řádu

Císařová Dagmar, dr., Aktuální problémy dokazování v trestním řízení

Čapek Jiří, dr., Teorie „právního realismu“

Fábry Valér, dr., Úvod do anglického pozemkového práva

Pelikánová Irena, dr., K právní úpravě dodavatelsko-odběratelských vztahů

Hlavsa Petr, dr., Koncepce a právní úprava řešení pracovních sporů

Slunéčková Jana, dr., Neprávní normativní systémy a socialistické právo

Winterová Alena, dr., Žaloba v občanském právu procesním

Bělina Miroslav, dr., Právo na práci v socialistické společnosti a právní záruky jeho realizace před nástupem občanů do zaměstnání

Zdeněk Kučera, dr., Přímé normy jako prostředek právní úpravy občanskoprávních vztahů s mezinárodním prvkem

Pavel Vojna, dr., Vznesení obvinění v čs. přípravném řízení trestním

Miloš Jestřáb, dr., Zásada objektivní pravdy v trestním řízení

Publikace lze obdržet nebo objednat
v knihovně právnické fakulty Univerzity Karlovy, 116 40 Praha 1, nám.
Curieových 7

46 018

Kčs 10,—